

vi människor

Nr 5-6 1989 · Pris 25 kr (befriad från moms)

477-5

INNEHÅLL:

- 2 Våra hem
Marie-Louise Carlberg
- 4 Trångboddheten på väg tillbaka
Caroline Runesdotter
- 7 I väntan på ett eget hem
Caroline Runesdotter
- 8 Hur vill vi bo, egentligen?
Aase Bang
- 9 Tuggelite – ett experiment
Marie-Louise Carlberg
- 12 Kvinnlig arkitektur
Katarina Lagerlöf
- 14 Hyresgästföreningen – en kamporganisation?
Brit Rundberg
- 17 Vem stal Folkhemmet?
Marie-Louise Carlberg
- 18 Vardag i slummen
Erni Friholt
- 23 Det nya vardagslivet
Birgitta Boucht
- 20 Ockupation
Marie-Louise Carlberg
- 24 "Kreativitet" – Sovjets nya kvinnoorganisation
Ingela Bylund
- 26 På resa genom nollpunkten
Anna Ostrowski
- 28 Murmansk
Marie-Louise Carlberg
- 31 Ilejonets gap
Susanne Björkenheim
- 32 Mycket till de stora ...
Caroline Runesdotter
- 33 Kalla fakta om Sveriges ekonomi
Evy Andrén
- 34 Kvinnorna och Rättvisan
Lisa Andersson
- 36 Novellen
Märta Jarlevik
- 38 Kuba
Karin Lentz
- 42 SKV-Jubileum
Marie-Louise Carlberg
- 43 Två folk – två stater
Barbro Andersson
- 44 Recensioner
- 46 Befria barnen från apartheid
- 47 Den långsamma döden i Nugei Salman
Reber Ali

VÅRA HEM

Av en händelse gick min elva-åriga dotter Kajsa och jag i somras in på etnografiska museet i Göteborg.
– Har ni någon spännande utställning på gång, frågade jag damerna i informationen.

Det hade de.

Vi klev in i en sal, där väggarna och skärmarna som var utsatta i rummet var fyllda av kärlek, drömmar och minnen.

Streckteckningar, akvareller, oljemålningar och tygapplikationer berättade om vår gemensamma grund – våra hem.

Vi gick andlösa runt väggarna och njöt, berördes, kände igen oss och imponerades. Så mycket givande, sådan ärlighet och värme var det länge sedan jag upplevt genom bilder.

– Mamma, kolla här, ropade Kajsa någonstans i rummet. Åh, du måste titta på denna, och denna ...

Av en massa anledningar som antagligen sitter djupt nedärvda hos oss människor, kände vi att dessa bilder hade stor betydelse, lika mycket för min unga dotter som för mig.

Angagemanget i bilderna gjorde ingen skillnad på kön eller ålder. Både flickor och pojkar berättade skickligt om sina önskerum, hur de ville bo nu och sedan. Äldre män i åttioårsåldern mindes sina barndoms kök, med utdragssoffan och vedspisen som spred värme. Kastrullocken på spiskåpan, spiskroken och grytlapparna – alla detaljer var omsorgsfullt ihågkomna och återgivna.

Alla bilder var vackra och alla berättade de historien om oss – personligt och intimt.

Vad är vi utan ett hem?
Så många funderingar och tankar denna utställning gav.

Jag tänkte på industrialismens barndom, då så många människors levnadssätt drastiskt och brutalt ändrades i grunden.

På den påtvingade "strukturrationaliseringen" i vår tid, för kapitallets fromma.

Jag tänkte på flyktingströmmen, som orsakas av krig, maktkamp och terror, och där fascism och rasism driver människor över gränser, och där många av dem hamnar i den svenska kylan – både fysiskt och andligt.

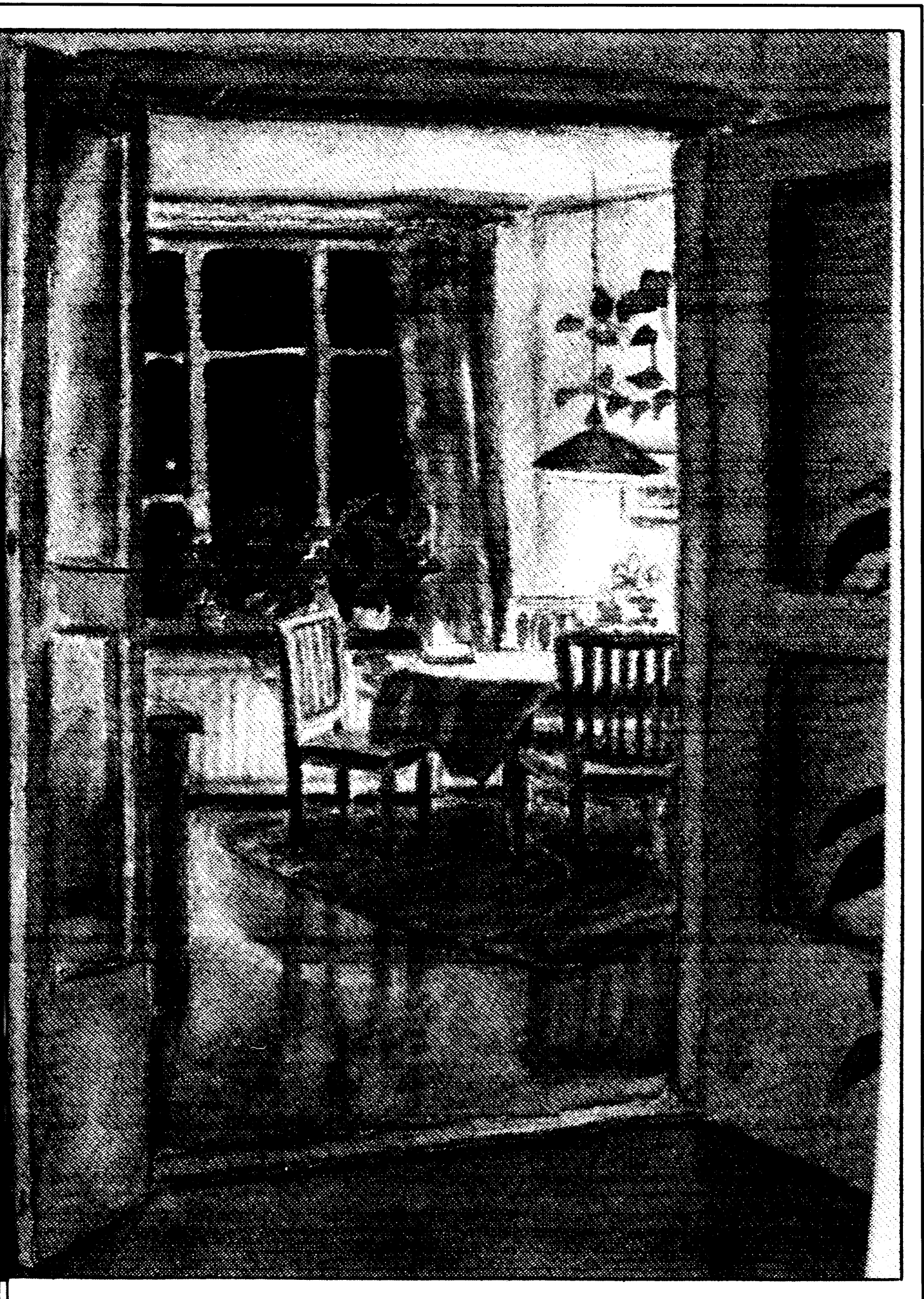
På tusentals gatubarn, som sover hoprullade i tidningspapper i världens storstäder, på barnen på Västbanken, vars hem raseras av bulldozers.

Och jag tänkte på hur vi har det här och nu, när rätten till ett eget hem inte är given till alla.

Vad händer med oss människor, utan ett eget hem?

Marie-Louise Carlberg

*En av teckningarna från Etnografiska museet i Göteborg.
Annika Amnö, Hägersten, har tecknat en detalj från sitt hem.*

TRÅNGBODDHETEN PÅ VÄG TILLBAKA

"Familjen som växte ur sitt hem" – finns den idag? Det är i alla fall stor risk att den börjar komma tillbaka. Nu är det återigen de små lägenheterna som prioriteras i bostadsbyggandet. Men det var på 40-talet som Brita Åkerman skrev en bok med den titeln.

Då trängde familjer ihop sig i ettor och tvåor. Treor hörde till sällsyntheten. Så småningom kom de expansiva 60- och 70-talen. Trångbodd skulle man inte behöva vara längre. Man byggde stort och generöst. Och mindre lägenheter än tvåor skulle ingen behöva bo i.

Utställningen Bo bättre anordnades i Göteborg av Svenska slöjdföreningen.

Bild i Arkitekturmuseet.

Under de senaste åren har det skett en helomvändning på bostadsmarknaden. Idag har trångboddhetsbegreppet sopats under mattan. Nu ges inga statliga lån till ombyggnad av fastigheter om smålägenheterna tas bort. De ska finnas kvar även om det är ofullständiga lägenheter som rum med kokvrå. Och bland det som byggs nytt, gäller nu en helt annan lägenhetsfördelning än för några år sedan. Nu ska 60 procent av lägenheterna vara 2-rummare eller mindre.

Fram till 84-85 gällde en helt annan fördelning. Då skulle 40 procent

av lägenheterna vara 2:or, 40 procent 3:or och 20 procent större än 3:or. Fram till dess gällde också en slags rekommendation om bostadens storlek som man utgick ifrån. En person skulle ha ett rum förutom vardagsrum och kök. Två vuxna som lever ihop kunde också klara sig med en tvåa, men för varje barn fanns behov av ytterligare ett rum. Det var rekommendationer som var vägledande för bostadsbyggandet, för långivningen och för vårt boende. Och då skulle ettorna bort. De var för små också för enpersonshushållen.

Staten har inte råd

Byggandet har hela tiden fått generösa statliga subventioner. De har på sistone ökat så kraftigt att staten inte kan eller vill fortsätta på samma sätt. Nu försöker man hitta ett annat sätt att finansiera bostäder. Det kommer att betyda ännu högre hyror. Men redan är hyrorna så höga att det börjar bli för dyrt att bo, och många väljer frivilligt trångboddheten.

När Brita Åkerman skrev sin bok "Familjen som växte ur sitt hem", hade hon ett urval stockholmsfamil-

Köksstudierna som inleddes av SAR och Slöjdföreningen inom ramen för Bostadsutredningen fortsattes av Hemmens Forskningsinstitut i Folkhälsans lokaler. Provköket är från 1945. Bild: Ateljé Wahlberg i Nordiska museet.

jer som hon utgick ifrån. Hon skulle ta reda på hur de använde sina lägenheter, vilket arbete som försiggick i hemmet och vilka funktioner deras lägenheter hade och i vilken mån de var funktionella. Det var kunskaper som behövdes när man planerade nya lägenheter.

I hennes bok kliver man in i alla dessa familjers hem och får vara med från morgon till kväll. De flesta husmödrarna var hemma om dagarna. De bakade, sydde och lagade mat. Och framförallt höll ordning på den minimala lägenheten, där ett eller två rum skulle rymma en hel familj.

Det var rum som om dagarna var finrum eller matrum, om nätterna sovrum. En förvandling som krävde en stor arbetsinsats varje dag.

De flesta familjer nöjde sig med att skaffa bara ett barn, och det viktigaste skälet till att inte ha fler barn var just trångboddheten. Barnafödandet hade sjunkit till bottenoteringar och Sverige behövde fler barn för att ha en sund åldersfördelning bland befolkningen. Åtta år hade gått sedan Alva och Gunnar Myrdals bok "Kris i befolkningsfrågan" kom ut och fortfarande var födelsetalen låga. Frågan om trångboddheten rörde ju något så vitalt som Sveriges framtid.

Störas minst möjligt

Brita Åkermans bok kom ut i en epok av nytänkande när det gällde lägenheter. Borgerskapets lägenheter hade varit strikt funktionsuppde-

lade. Köket och jungfrukammaren utgjorde en avskild del av lägenheten, förbunden med resten genom serveringsrummet. Familjen skulle störas minst möjligt av hushållsarbetet. Arbetarostaden hade däremot fått fylla alla funktioner på en obetydligt yta.

På tjugotalet började man intressera sig för det vad som hände inom hemmet och vilka funktioner en lägenhet skulle fylla och då inte minst köket som skulle bli mer praktiskt genom en ändamålsenlig utformning. Mått, arbetsställningar och organisering av köksarbetet – allt tjänade som vägledning till utformningen av det nya köket.

Fakta blandades med visioner. De små köken introducerades. Man tänkte sig att den moderna förvärvsarbetande husmodern köpte färdiglagad mat till familjen. Köksarbetet var så rationaliserat att det räckte med en liten yta innanför matrummet. Trodde arkitekterna.

"Stäng in arkitekten i kokvrån" protesterade kvinnorna, men det var förstås några kvinnliga arkitekter som gjorde försöket. Stängde in sig i köksvrån och lagade lunch och middag samtidigt som de avläste temperatur och fuktighet. Innan ens middagen var klar fick experimentet avbrytas. Då var det 29 grader varmt och fukten rann utmed väggarna.

Intensiv forskning

Sovplatser i köket skulle bort, det var man enig om. Däremot stannade man för att man också skulle kunna äta i köket. Och kring kökens utformning forskades det, diskuterades och provades. Bänkhöjder, inredning och inbördes placering av skåp, bänkar och spis. Allt blev föremål för studier och diskussion.

Fortfarande behövde man veta mer om hur människorna levde. Brita Åkermans undersökning gav en bild av arbetarhushållen i Stockholm i slutet av 30-talet och början av 40-talet. Lennart Holm kom ut med sin avhandling. Familj och bostad 1955, och underströk bland annat att köket borde ha en matplats. Matbordet fungerade nämligen som bostadens viktigaste arbetsplats för både föräldrar och barn.

Köket var bostadens hjärta. Men vardagsrummet då? Någon myntade

begreppet frivillig trångboddhet om de familjer som avsatte ett rum till vardagsrum – eller snarare finrum – men lät det vara ett rum som man inte använde eller vistades i.

Bosättningslånen till unga familjer som introducerades 1937, användes i hög grad till finrummet. Chippendaleliknande möbler var favoriter och köptes på bekostnad av sängkläder och husgeråd. Och ofta var det barnen som blev förlorarna, som inte fick det utrymme de behövde i lägenheten.

Finrummet började kallas allrum, för att understryka att det skulle användas. Försök gjordes att placera allrummet intill ett kök utan matplats – folk skulle tvingas använda allrummet.

Men resultatet blev nedslående. Familjen fortsatte tränga ihop sig i köket.

Forskningsresultat sprids dåligt

Carin Boalt har varit en av pionjerna när det gäller boendeforskning. Och än idag, långt efter normal pensionsålder, är hon fortfarande intensivt verksam. Nu närmast ska hon arbeta med att ta reda på varför forskningsresultat sprids så dåligt och försöka hitta nya vägar för forskningen att få tillämpning. Då på 40-50-talet när boendeforskning var något nytt, så togs alla resultat väl om hand.

Idag finns det väldigt mycken kunskap som inte tas till vara. Man försummar rumsformen och slarvar med det tekniska, och det finns inte någon överensstämmelse mellan möbler och lägenhetsmått.

– Folk köper så stora möbler nu-förtiden. Och det är ju inte arkitekternas fel att det blir trångt med stora hörnsoffor.

Carin Boalt var med och följde försöken med kollektivhus på nära håll. Det var på 40-talet som Yrkeskvinnors klubb tog initiativ till byggandet av ett sådant, och samtidigt uppfördes flera andra kollektivhus som byggde på samma principer i Stockholm.

Nyvaknat intresse

– Vi hade en övertro på önskan

SOVRUM 3x2.3m *Möblerat för ett skolbarn*

På utställningen Bo bättre på Guldheden i Göteborg 1945 presenterades Bostadsutredningens resultat i de nybyggda husen. Rummen visades med olika möbleringsalternativ.

Bild i Arkitekturmuseet.

om gemenskap, konstaterar Carin, nu finns det däremot ett nyvaknat intresse.

Våra dagars kollektivhus bygger på egna arbetsinsatser. De boende hjälps åt att laga mat och sköta gemensamma utrymmen. De första kollektivhusen anlätade anställd personal. Och då var det naturligtvis de bättre situationer som kom att bosätta sig där. Kollektivhuset på John Ericssonsgatan byggdes 1935 och var det allra första i sitt slag.

– På John Ericssonsgatan tror jag det bodde en tobaksarbeterska. De övriga var läkare, psykologer och andra med akademiska yrken.

Brita Åkerman som skrev "Familjen som växte ur sitt hem" om trång-

boddheten på trettio-talet, talar om en ny form av trångboddhet idag – alla ungdomar som flyttar ifrån sina relativt rymliga hem för att bo själva i små lägenheter. Ofta är det en form av samboende, men lägenheterna är små och övergången till en lägenhet som kan rymma en familj kan bli rätt besvärlig.

Samtidigt börjar smålägenheterna få en renässans. En av förklaringarna till den nya satsningen på smålägenheter är att vi idag har en helt annan familjestruktur. På 60-70-talen planerade man för idealfamiljen, bestående av 2 vuxna och 2 barn. Idag ser bara 7 procent av familjerna ut på det sättet medan nästan hälften av hushållen är ensamhushåll.

För dyrt att bo med god plats

Det är alltså en förvirrande tid även för byggnadsföretagen. Dels börjar de stora familjerna återupptå och dels har familjesplittringen lämnat efter sig en mängd småfamiljer. Men det är inte hela sanningen. Många skulle vilja bo större om de hade råd. Det har blivit för dyrt att bo, helt enkelt.

Och inte bara för oss, också för staten har bostäderna blivit för dyra. Detta år har bostadssubventionerna kostat omkring 40 miljarder. Bostadsbidragen är riktade till de betalningssvaga, som ska få råd med en hygglig bostadsstandard. Men bostadsbidragen motsvarar bara en femtedel av de totala bostadssubventionerna. De andra däremot; skattelättnader och räntesubventioner till framförallt nybyggda hus, gynnar i första hand de betalningsstarka grupperna i samhället.

En del av de statliga bostadssubventionerna går ju dessutom att omsätta i reda pengar. De som köpt bostad och dragit nytta av subventionerade räntor kan efter en tid åter sälja, och som prisutvecklingen hittills varit, så har vinsten blivit betydlig.

En vinst som staten varit med att göra möjlig, men inte får del av.

Anders Blomkvist, arkitekt och utredningsledare på Göteborgs Stads Fastighetskontor, är kritisk till det nuvarande systemet av statliga subventioner.

Han anser att det idag lett till att det finns en överkonsumtion av bostadsyta, eftersom större lägenhetsyta är mer subventionerad än en mindre.

– Det nuvarande systemet ger de betalningsstarka den största subventionen och de konsumerar då en större bostadsyta än nödvändigt.

Stora lägenheter i centrum billigare

Det är en orättvisa som Anders Blomkvist gärna ser försvinna. Överkonsumtionen av lägenhetsyta beror också på att äldre stora patricierlägenheter i innerstan är billigare att hyra än nyproduktionen i ytterområden. Hyrorna sätts idag utan hänsyn till läge.

Detta tror han går att rätta till genom att fastighetsskatten blir högre för äldre hus och på så sätt kan skillnaderna jämnas ut.

Samtidigt med överkonsumtion av bostadsyta finns också en underkonsumtion, av de som tränger ihop sig på en för liten lägenhetsyta, men inte har råd med större.

Hur den ser ut och hur omfattande den är, kan inte Anders Blomkvist redogöra för.

– Den är svår att mäta, konstaterar han. Enda sättet att komma till rätta med underkonsumtionen är genom riktade bidrag: ökade bostadsbidrag.

De senaste åren är det just de riktade bidragen som har fått stå tillbaka till förmån för allmänna subventioner som framförallt gynnat de som har råd till större lägenheter. Nu finns planer på att åter låta bostadsbidragen växa. Det är en del av skattereformen som i sin helhet kommer att ge kraftigt höjda bostadskostnader.

Vi har en hög bostadsstandard i Sverige, en standard som står sig väl i internationella jämförelser. Men boendekostnaderna har redan stigit betydligt snabbare än våra löner. Många väljer idag trångboddheten. Frivilligt eller ofrivilligt. □

Caroline Runesdotter

I väntan på ett eget hem

Pensionat Linnea i Göteborg öppnade sina portar i början av oktober. Här ska kvinnor med barn och utan barn få bo i väntan på att deras bostadssituation ordnas upp.

Pensionatet är nyöppnat med plats för 44 gäster, med lekrum, kök, uppehållsrum och tillgång till tvättmaskiner. Här finns enskilda rum och egna lägenheter och här ska damerna på pensionatet kunna inta frukostbuffé mellan 6 och 10 varje morgon.

Äntligen! För pensionat Linnea behövs. Av de 2000 hushåll som inte har egen bostad i Göteborg är den stora gruppen just ensamstående mödrar, kvinnor med barn men utan bostad. Det kan vara på grund av en stökig före detta man. Det kan vara på grund av en tidigare vräkningssdom eller på grund av för låg inkomst för att accepteras av fastighetsägarna. För idag är boendet helt på fastighetsägarnas villkor. De kan

välja och vraka bland alla bostadssökande och konkurrensen är stenhård. Många sällas bort och förblir bostadslösa.

De som sällas bort lever väldigt utsatta, utan den fasta punkt i tillvaron som en egen bostad innebär. För barnen innebär det ibland att de missar såväl daghem som skola under långa perioder.

På pensionat Linnea hyr Socialtjänstens Boendehet platserna för att ha något att kunna erbjuda medan de förhandlar direkt med fastighetsägarna för att få lägenheter.

Hittills har utvecklingen varit nedslående. Före 1986 existerade inte problemet med familjer utan bostad. Nu blir det allt fler bostadslösa, allt fler barnfamiljer och allt längre väntetider.

Pensionat Linnea kommer säkerligen behövas ett bra tag framöver. □

Caroline Runesdotter

Hur vill vi bo, egentligen? Om nu någon kom på idén att fråga oss!

William Morris, konsthantverkare, författare och socialist, beskrev för 100 år sedan det samhälle *han* drömde om. Han somnade en kväll, säger han, i ett London som redan på den tiden var smutsigt och bullrigt, och vaknade en bit in på 2000-talet.

Där mötte han ett samhälle med rent vatten och ren luft, med små självförsörjande enheter som levde av hantverk och jordbruk, och där skönhet och harmoni var viktiga ingredienser i vardagslivet.

Romantikern Morris skrev *News from Nowhere* i polemik mot en ung amerikan, Edward Bellamy, som i blind begeistring över den framväxande teknologin utgav en utopisk roman om hur maskinerna skulle göra människorna lyckliga. För oss som vet hur det gick, framstår Morris' vision onekligen som det bättre alternativet.

Många har drömt om ett bättre samhälle, och även byggt upp mer eller mindre trovärdiga modeller för hur det ska kunna genomföras. Jag minns med särskild glädje Gromstad, ett väl planerat bysamhälle med 6000 invånare, som presenterades av två norska arkitekter på 70-talet.

Boken om Gromstad* beskrev ett småskaligt samhälle, där samarbete och ansvarstagande var en självklar-

het. Boken kom till som ett svar på EG-omröstningen, då många efterlyste norska alternativ. (Folkomröstningen ledde som bekant till ett rungande NEJ till EG.) Gromstad var en typisk *kvinnlig* vision, där omvårdnad och omtanke om små barn, handikappade och gamla fick stort utrymme.

De som byggde det svenska folkhemmet hade också visioner. Många av visionerna har också förverkligats. Bra bostäder åt alla, inte bara de välstående, har nästan blivit en självklarhet. Men ett och annat gick snett. Det räckte inte med moderna kök och badrum, när varje bostadsområde blev alltför stort och operosonligt, när betongen fick ersätta gräsmattor, och parkeringsplatser blev viktigare än daghem.

Då byggdes det småhus istället, stora områden med lika hus på raka led – nog så torftigt när man ser det på håll, men eftertraktat av de som har ekonomiska möjligheter att ta sig från betongghettona.

Idag verkar visionerna stendöda. Byggjättarnas monopolställning har drivit upp hyrorna, trots att det ofta rör sig om rena fuskbyggen, där människor blir sjuka av att vistas. Över hela landet saknas det dessutom bostäder, eftersom det är mera lönsamt för byggherrarna att bygga

bankpalats och andra postmoderniska skrytbyggen för företag.

Frågan är om vi vanliga människor överhuvudtaget får råd att bo i framtiden. "Århundradets skattereform" betyder bland annat att hyrorna kommer att skjuta i höjden i och med att byggmomsen fördubblas. De rikas skattelättnader kommer även i detta avseende att drabba de fattiga.

Höga hyror ska kompenseras med bostadsbidrag, men många kommer ändå att förlora. Samtidigt kommer byråkratin att frodas.

Alla människor ska ha rätt till och råd med en bra bostad. Vi vill ha utrymme för visioner och experiment, för olika kollektiva och kooperativa lösningar, för grönområden, kolonilottor, daghem och skolor i närheten av hemmet. Vi vill att våra ungdomar ska få tillgång till egna bostäder, och att våra gamla ska få bo i servicehus, gruppboende eller ålderdomshem – allt eftersom behoven uppkommer.

Vi vill ha ett mänskligare samhälle! □

Aase Bang

**Wenche Terjesen, Inger Ullern
Bo i glade grender
Oslo, 1973*

VI MÄNSKOR utges av Svenska Kvinnors Vänsterförbund.
POSTADRESS: Stigbergsliden 5,
414 63 Göteborg
Tel: 031-42 28 94.
ANSVARIG UTGIVARE: Aase Bang
REDAKTION: Marie-Louise Carlberg,
Barbro Andersson.
PRENUMERATION: 100 kr. Stödpre-
numeration 150 kr.
Gåvoprenumeration 85 kr.
POSTGIRO: 90 24-1

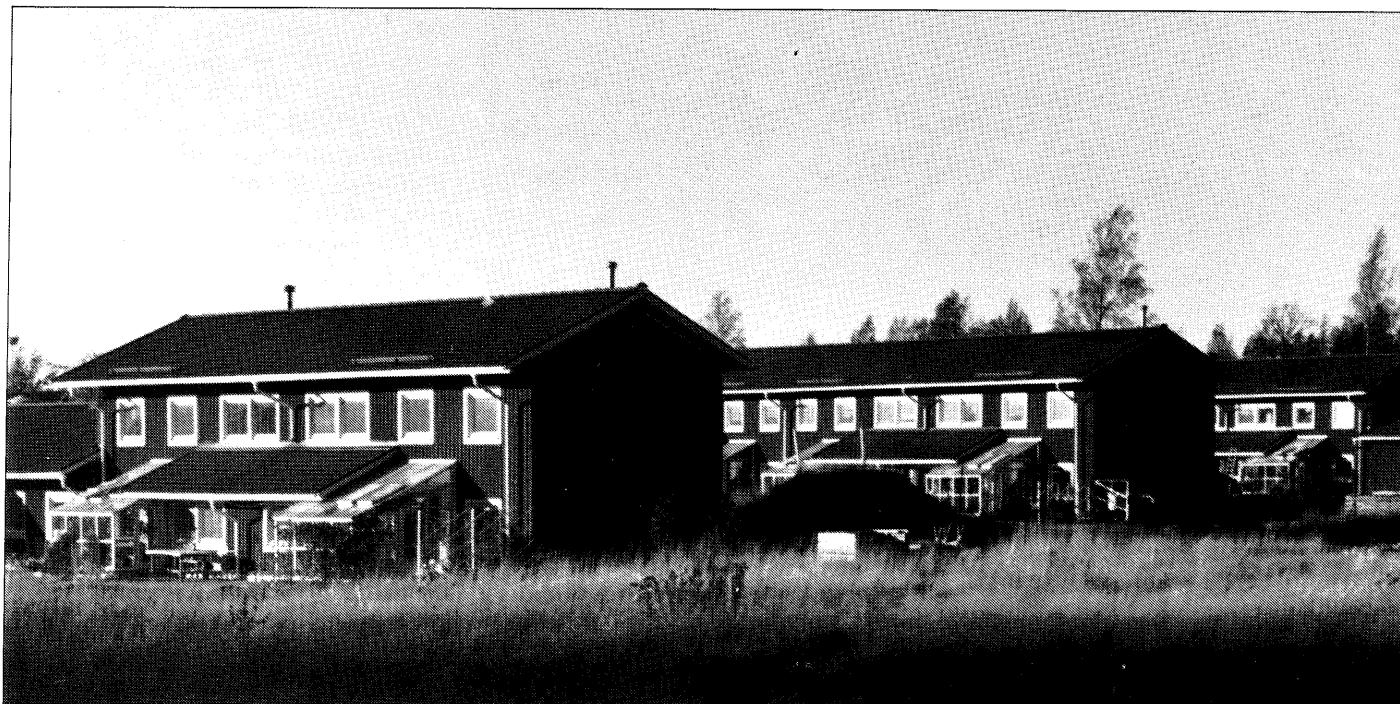
VI MÄNSKOR utkommer med 6 nr/år.
REDAKTIONSKOMMITTÉ:
Barbro Andersson, Aase Bang, Marie-
Louise Carlberg, Erni Friholt, Zaida
Hagman, Lena Malm och Agneta Wi-
rén.
Redaktionen ansvarar endast för beställt
material.
TRYCK OCH SÄTTNING: Komo-
tryck AB, Uddevallagatan 14. Box 6013,
400 60 Göteborg.

Nästa nummer av *Vi Männskor* kommer ut lagom till 8 mars. Temat ska handla om invandrarkvinnor. Kom gärna med tips och idéer, eller berätta om egna erfarenheter.

Omslagsbild:
Marie-Louise Carlberg

TUGGELITE

– ett experiment

En bit utanför Karlstad ligger Tuggelite – ett egendommeligt namn på ett ovanligt bostadsområde. De som inte bor i närheten, men som ändå hört talas om Tuggelite (namnet kommer från ett torp som förr låg i skogen intill), och kanske varit på besök, är ofta människor som själva går i tankar att hitta ett annorlunda sätt att leva och bo på. Annorlunda än det gängse vad gäller kontakten med sina grannar, ansvaret för det gemensamma och sättet att handskas med energin.

För invånarna i Tuggelite är dessa saker viktiga.

Fem rödmålade trähus – tillsynes utslängda på en plan invid skogsbrynet – rymmer sexton lägenheter. Här bor tjugoåtta vuxna och lika många barn. Inom kort är barnen i majoritet – två till är på väg.

Mitt bland bostadshusen ligger ett större gråmålat hus. Det är invånarnas gemensamhetshus.

Detta är inte vilka hus som helst. Före deras tillblivelse ligger flera år av gemensam planering, med otaliga stormöten där man tillsammans diskuterat utformning, funktion och syfte – både invändigt och utvändigt.

I mindre grupper gick arbetet vidare, där man kom överens om byggmaterial, utseende på husen, deras placering och så vidare.

Olika energiformer har förkastats och till slut godtagits. Allt i syfte att skapa ett ener-

gislått och miljövänligt sätt att bo, och där gemenskapen med sina grannar ingått som en viktig del.

Specialkunskaper viktiga

En dag i oktober sitter jag hemma i Margareta Goops kök och pratar om Tuggelite. Hon är en av dem som varit med från början. Margareta är gynekolog och trebarnsmor. Bredvid oss i det öppna vardagsrummet ligger Tuggelites yngsta medlem och sover. Hon är bara tretton dagar och har ännu inget namn.

– Om vi inte haft så många specialkunskaper bland oss som bor här, så skulle vi aldrig kunnat åstadkomma våra hus, säger hon. Men det behövs också en eldsjäl för att ro iland ett sådant här bygge.

En av Tyggelites invånare, Eva Johansson med sin son Jon.

Det var kärnkraftsolyckan i Harrisburg och den följande folkomröstningen för eller emot kärnkraft 1980, som gjorde att gruppen beslöt sig för att bygga ett eget bostadsområde på sina egna villkor. De flesta av dem var engagerade motståndare till kärnkraft. De var mellan 25 och 30 år, och alla bodde i närheten av Karlstad.

Luftintag och fläktar

Men den som verkligen satte fart på planerna var Lars Nilsson, som 1980 kom uppflyttande från Göteborg. Han är ingenjör, med speciell förkärlek till alternativa energiformer. Det var bland andra han som bidrog med specialkunskaperna kring solenergi, och som tillsammans med andra kunniga utformade ventilationssystem, och hur man bäst skulle ta tillvara värmen genom sinnrika luftintag och fläktanordningar.

Genom det ene köksfönstret ser man rätt in i växthusen som hör till varje lägenhet, och genom dörren i köket kliver man rätt ut i det.

Fast det är oktober bär tomatplantorna fortfarande både mogna och gröna tomater på sina grenar. Nu står pelargoniorna där och väntar på vintern.

Men växthusen är inte enbart till för nöje och goda grönsaker – en stor del av husets värme alstras genom dess tvåglasfönster och sprids sedan genom en ventil i köket till resten av huset.

För mig som inte bor i Tuggelite är det alldeles tillräckligt med fröjden att kliva in i de goda dofterna och allt det vackra gröna.

För att vara konsekventa vad gäller återanvändning och sparsamhet med naturens resurser, använder man mulltoa. Man låter innehållet multna ett par år, och använder sedan det som är kvar som näring till växter och grönsaker.

Det finns en handpump i varje växthus, där det använda hushållsvattnet pumats upp från en tvåkammarbrunn. Eftersom det inte innehåller toalettvattnet, går det utmärkt att använda till växthusen.

På gräsplanerna mellan husen som ligger en bit ifrån varandra för att inte skugga varandra och därigenom förlora värme, finns fyra jordkällare. Där förvarar invånarna sina grönsaker och rotfrukter.

När vi går runt i Margaretas hus förstår man hur genomtänkt allting är. Vissa väggar är gjorda av betong som lagrar värmen och under natten avger den till rummen. Var-

dagsrummet har en extra värmekälla – en vedkamin. I huset finns bara två värmeelement. De värms med vatten som kommer via kulvertar och rör från gemensamhetshuset. Till hallen kommer man via ett vindfång (en gammaldags farstu), med en treglasdörr som stoppar kylan från ytterdörren.

Både ut- och invändigt är husen byggda på samma sätt, men var och en kan göra egna ändringar, till exempel om man vill ta bort eller bygga ut en vägg mellan kök och vardagsrum, eller bygga till om familjen har vuxit.

Jobbade i små grupper

– Det jobbiga var faktiskt att planera husen, säger Margareta. Det tog den längsta tiden. I årskiftet 80-81 började man med planerna. 83 började man bygga och i december 84 var alla inflyttade.

Både kvinnor och män jobbade tillsammans i små grupper, och att planera ett funktionellt kök till exempel, var säkert en nyttig lärdom för många. Husen var inte särskilt billiga att bygga. Allt gjordes av lösvirke – man köpte inga färdiga element.

För att finansiera det hela vid det stadiet, satsade varje hushåll 25 000 kronor. Nu, då både mark och husen ägs av invånarna, har det kostat dem 75 000 kronor i insats, och en lägenhet på 120 kvadrat kostar 3000 kronor i månaden. Insatsen kunde ha blivit betydligt lägre om inte bygget dragit ut på tiden och förhalats, men ändå är dessa summor små om man jämför med liknande bostadsytta i landet.

Många intresserade

Tuggelite är unikt i Sverige. Många tekniker och ingenjörer har varit och mätt och grunnat över rör och uppvärmningssystem, skolklasser har kollat hur man lever tillsammans, och många intresserade har hört av sig. Den värsta uppståndelsen har lagt sig bland folk som bor omkring. Men vad som fortfarande kan vara svårt att förstå bland arbetskamrater och andra, är att det till exempel inte finns några staket runt den lilla bit gräsmatta som hör till varje hus. Många tycker det är konstigt att invånarna inte vill ringa in sin lilla privata del. Men det är just det som Margareta och de andra inte vill. Tuggelite ska fungera med en slags bygemenskap, där det är lätt att mötas; mellan husen, till och från tvättstugan, vid den långa raden av brevlådor där spontana samtal kan utspinnas, och så vidare.

Kloka av tidigare erfarenhet av att bo kollektivt som flera har gjort, är integriteten lika viktig som samhörigheten. Gemenskapen är

Barnen lär sig av de övriga

– För barnen är det också bra att se oss vuxna jobba ihop. Allt utomhusarbete gör vi tillsammans. Var femte vecka har en grupp ansvaret. Husen målar vi om gemensamt. Det ger barnen en kunskap om att vara rädda om det gemensamma. I gemensamhetshuset kan man väva, antingen ensam eller tillsammans med några. Där finns fotolabb, vedlad bastu, plats för gymnastik.

Två flickor på tio år, Åsa och Marika har startat en hopp och lekgrupp för ungar under sex. Varje tisdag tränar de; med avslappning, sedan gymnastik en stund, och så avslutas det hela med en sagostund och vila. Initiativet tog de själva. Det började med att Marika skulle lära Åsa några steg ur den balettens hon gick på. Småbarnen ville vara med, men det blev för krångligt så man övergick till "Hopp och lek" istället.

På dagarna hyrs gemensamhetshuset ut till ett kommunalt dagis. Men kvällar och helger används det till möten och fester.

Klockan ett tar Margareta med sig sitt lilla barn och mig till Lars Nilssons hus. Det är han som står för torsdagslunchen idag. Vi blir sex vuxna och fyra barn runt bordet. Lasse har kokat rotmos med en massa andra grönsaker i. Allt hämtat från växthuset. Det är gott. Till efterrätt blir det äppelkaka. Lasse snor kring spisen, vispar vaniljkräm och grädde, torkar av bordet, sätter sig en stund, torkar av sitt barn, tar fram efterrätten, sätter sig, far upp och svarar i telefon.

– Det är Pia som ringer. Hon undrar om någon har 3 dl grädde att låna ut.

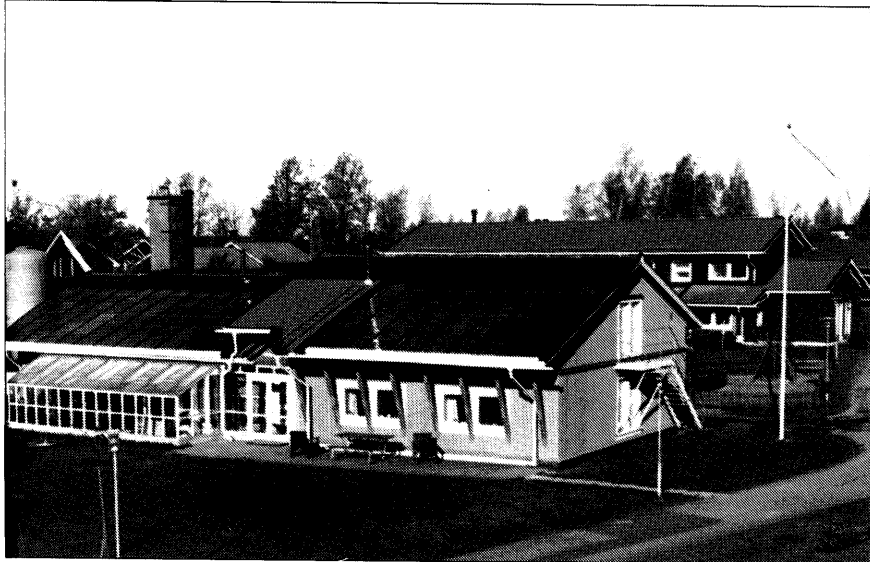
– Hon kan gå hem till mig, säger Margareta, jag har en halv liter i kylen.

Eva Johansson, mamma till Jon, äter med oss. Efter maten ska hon ta med sina ungar och Margaretas äldsta son Anton till badhuset inne i Karlstad. Jag kan hänga med, så släpper hon av mig vid centralen.

Tidigare under dagen i Margaretas kök, då hon berättade om allt gemensamt, om inköpslistor för grönsaker, om giftfri odling, om mulltoan och allt annat, så sa hon lite trött:

– Ibland kan det kännas som en liten isolerad ö här i Tuggelite, där allting fungerar giftfritt och energisnålt. Jag har ju andra vänner också inne i Karlstad. För mig är det viktigt att ha kontakt även med "det vanliga livet". Men jag skulle inte vilja bo på ett annat sätt än det här. □

Marie-Louise Carlberg

Gemensamhetshuset på Tuggelite. På vardagarna fungerar det som kommunalt dagis.

frivillig, men lätt att nå om man så vill. Det finns överhuvudtaget inga krav på att umgås, och självklart är det så bland tjugoåtta vuxna och lika många barn att det bildas grupper som har mer gemensamt än övriga.

Till exempel så träffas de föräldrar som är hemma med småbarn varje torsdag och äter lunch tillsammans.

– För småbarnsföräldrar är det idealiskt att bo så här, säger Margareta. Alla ensamstående mammor skulle ha möjlighet att bo på det här sättet, tycker jag. En massa småsaker blir så mycket lättare. Om jag till exempel har glömt att köpa mjöl, kan jag låna av en granne. Om jag vill gå på bio en kväll, och min man är upptagen med annat, är det lätt att få hjälp med barnpassningen.

I historien är kvinnor namnlösa. Arkitekturhistorien utgör inget undantag, den befolkas av stora män och deras byggnadsverk. Men visst finns det kvinnor även i arkitekturhistorien. Deras arbete brukar sammanfattas under rubriken anonym eller spontan bebyggelse. I tidiga kulturer var kvinnorna både arkitekter och bygg"herar". I vissa länder i Tredje Världen är det fortfarande kvinnor som har ansvaret för utformandet och uppförandet av byns byggnader.

KVINNLIG ARKITEKTUR

Antag att det finns ett specifikt kvinnligt sätt att tänka. Värderingar och idéer som på intet vis är förbehållet kvinnor, men som har sitt ursprung i den traditionellt kvinnliga världen. Där, i den så kallade privata sfären, förväntar vi oss att vikten är lagd på omsorg, omvårdnad och kärlek. Motsatsen, den så kallade offentliga sfären, eller om man så vill, mannens domäner domineras av rationellt tänkande, makt- och profitintressen. Dessa båda sfärer existerar sida vid sida och är beroende av varandra, men den offentliga sfären har alltid dominerat över den privata. Det är viktigt att inse att gränsen mellan de två förhållningssätten inte i första hand är sexistisk, utan idag snarare politisk. För visst kan män tillägna sig dessa kvinnliga värderingar likaväl som det finns

kvinnor som ställer upp på och arbetar för de manliga idéerna.

Kvinnliga principer

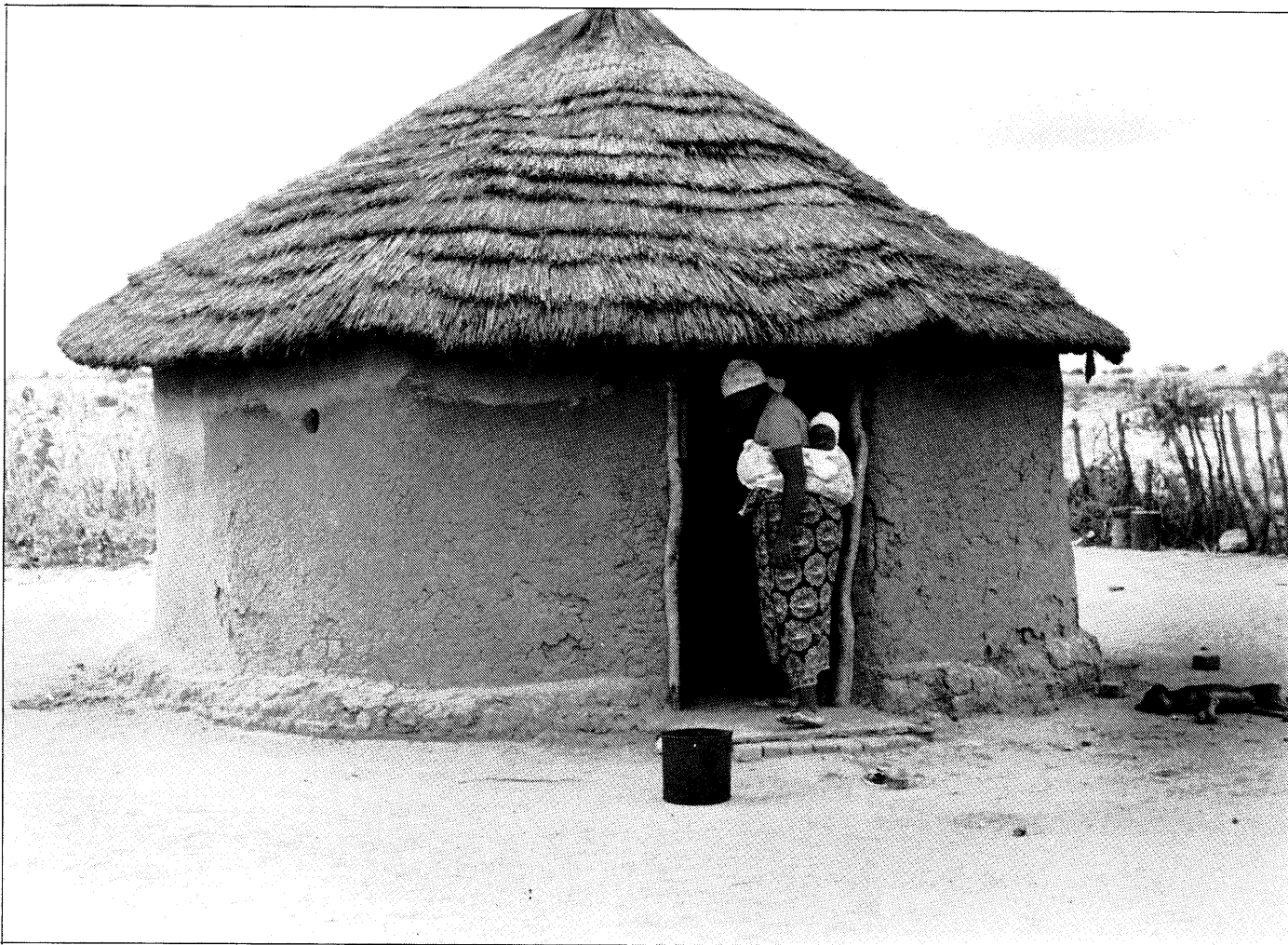
Margaret Kennedy, en arkitekt som funderat över de här frågeställningarna, har formulerat en rad kvinnliga principer i arkitekturen och jämför dem med de kontrasterande, nu rådande manliga principerna. Hon menar att kvinnlig arkitektur tenderar att vara mer brukarorienterad. Formgivningen sker inifrån och ut, från funktion till form. Det sociala livet, människorna som skall använda byggnaden kommer i första hand, och formen anpassas efter dessa. Män arbetar i motsatt riktning, från form till funktion. Den manliga principen är designorienterad. Att sträva efter en slags este-

tisk, teknisk fulländning resulterar till slut i fascistisk arkitektur. Arkitektur som inte tar hänsyn till livet, som är människofientlig, som skrämmar och tystar.

Att se till helheten, att lämna utrymme för förändringar efter det att byggnaden står klar, att tillåta ett långsamt växande, en mer organisk ordning är andra kvinnliga principer.

Formspråket

Det handlar inte först och främst om fasadens utseende. Även om utsidan av en byggnad ofta andas insidans intentioner. Om man studerar det speciella formspråket i tidiga kulturer, t ex i matriarkala samhällen, finner man vissa former som än idag visar sig vara typiskt kvinnliga.

Ägget, cirkeln och spiralen. Former som avbildar naturen och människan, och står som symboler för kvinnan, livet och döden. På Malta har man grävt ut ett tempel byggt ca 2300-1900 f.Kr. De både små och stora statyer man funnit inne i tempel visar att den gudinna man tillbad här hade samma form som sitt tempel. Runda yppiga former som harmonierar med naturen. Taket var byggt som mjuka kullar. Arkitekturen blev till landskap igen.

Det är just dessa runda former som går igen i den tidiga kvinnliga arkitekturen, världen över. Hos Dogon-folket i Afrika t ex lever kvinnor i runda hyddor och män i rektangulära. Kvadraten, rektangeln och den räta linjen existerar inte i naturen, de är matematiska fenomen. Vem vet, kanske är det det runda rummet vi behöver för att kunna leva i själslig balans, i fred och harmoni med varandra.

Kvinnliga behov

Ett exempel där de kvinnliga principerna utnyttjas är kollektivhuset. Det är en form av boende som på många sätt svarar mot kvinnliga behov och underlättar kvinnors vardag. Kollektivhusidén bygger på gemenskaps- och samarbetstanken. En arkitektur som svarar mot kvinnliga behov kommer inte bara kvinnor till del. Den innebär att det byggs för gemenskap, närhet till arbete och dagis, affärer, grönområden, fritids- och kulturaktiviteter. Att barnen kommer före bilarna. Det är idén om ett mer småskaligt samhälle som bryter isoleringen.

Det är också en fråga om hur mycket vi påverkas av den byggda miljön. Skapar människofientliga miljöer destruktiva människor? Bidrar isoleringen till den mänskliga förnedring, som till exempel misshandel innebär, både för mannen och för kvinnan?

De förortsområden som byggdes på 60-talet där ekonomin och storskaligheten var allenarådande hade länge stora sociala problem och de finns väl till viss del kvar. Men så här tjugo år efteråt ser vi hur dessa områden i många fall stabiliserats och hur människorna som bor där lyckats att bakom de trista fasaderna skapa ett människovärdigt liv. Så vi skall inte undervärdera de boendes egen kraft och övervärdera arkitekternas.

Kanske är 60-talets storskaliga byggnadssätt ändå inte helt förspillda tjugo år. Med de erfarenheter det har gett, vad gäller ohälsa och kanske många förspillda liv, har vi fått kunskap om miljöns betydelse, och vi borde vara bättre rustade för att undvika liknande framtida tragedier. Att utnyttja kvinnors kunnande är att komma en bra bit på den vägen. □

Katarina Lagerlöf

HYRESGÄSTFÖRENINGEN

– *en kamporganisation?*

En kontaktkommitté någonstans i en svensk stad arbetar för att få bort A-laget från centrum och torget.

Det är år 1989 och någon solidaritet med de utslagna eller förståelse för varför det gick som det gick, finns inte.

– Nu skall skiten bort från torget, säger en kontaktkommittérepresentant med eftertryck. Han skäms inte ett dugg fast filmkameran zoomar in honom.

Bild: Stockholms stadsmuseum

Hyresgäströrelsen har gått en lång väg från folkrörelse till de etablerade hyresgästernas organisation? Från kamporgan till förhandlingsorganisation.

Det är inte så enkelt att ge svar på frågorna. Hyresgäströrelsen växte fram ur bostadsnöden vid sekelskiftet, första världskriget och 20-talet. Men det gick inte så snabbt som man skulle kunna tro med tanke på hur

eländigt folk bodde och hur rättslös man var som hyresgäst.

I Göteborg gjordes flera försök i början av 1900-talet att bilda hyresgästföreningar och kommittéer, men alla försök att samla hyresgästerna gick i stöpet. Det finns förstås många förklaringar till misslyckandena. En är att arbetarnas krafter helt enkelt inte räckte till att också ta itu med hyresvärdarna och bostads-

nöden. Man svält och hade fullt upp med att få ihop mat för dagen åt familjen.

En förklaring, som är giltig också idag, är att en bostad – hur den än är beskaffad – trots allt är ett hem. Det är inte lätt att gå ut i konflikt och riskera förlora sitt hem. För att man ska våga det gäller det att man är många och solidariteten är hög mellan hyresgästerna. Så har det inte

alltid varit. Men när sammanhållningen varit stark, då har också hyresgäströrelsen haft framgång.

I Göteborg bildades den första "överlevande" hyresgästföreningen 1917 av SKF-arbetare i Gamlestan. Styrelsen bestod bara av män och det skulle dröja åtskilliga år innan kvinnorna fick några ledande positioner.

Samarbete med liberaler

Det första försöket att bilda en hyresgästförening i Stockholm gjordes 1906. Initiativtagare var visserligen Stockholms arbetarkommun, men ordförande blev en friherre Palmstierna. Han ville ha en förening som samarbetade med liberalerna och därför fanns också en snusfabrikör och två filosofie doktorer med i styrelsen.

Trots att det fanns de som tyckte att motsättningarna mellan fattiga arbetare och välbeställda direktörer och liberaler var alldeles för stora för att det skulle kunna bli en bra förening för hyresgästerna, så slutade det hela med att liberalerna tog makten helt. Föreningen dog så småningom ut.

Motsättningarna i hyresgäströrelsen är alltså av gammalt datum, äldre än den formella rörelsen själv. Riksorganisationen bildades först 1923.

Sammanhållning och solidaritet är alltså det som gett resultat. Den första dokumenterade hyresgästaktionen i Sverige som lyckades, genomfördes i Nynäshamn. Dit hade telegrafverket flyttat 1911 och låtit bygga arbetarbostäder. Arkitekten fick pris för att han lyckades få in maximalt med lägenheter på ett minimalt utrymme. Det fanns inte vatten eller elektricitet i husen. I flera lägenheter låg torrdasset innanför köket. Det vimlade av råttor och annan ohyra. Flera hyresgäster försökte var för sig övertyga fastighetsbolaget om att de måste reparera, men utan framgång.

Hyresstrejk

1915 samlades hyresgästerna därför till ett möte. I början av 1916 bildade 107 hyresgäster sin förening,

skrev till bolaget och ställde krav... och väntade. När bolaget inte svarade på flera månader gick man ut i hyresstrejk. Hyrorna sattes in på ett konto på Arbetarringens bank istället för till fastighetsbolaget.

Aktionen ledde snabbt till att en kommitté synade lägenheterna och fastighetsbolaget tvingades genomföra reparationerna.

Under 20- och 30-talen genomförde hyresgäströrelsen olika lyckade aktioner på många håll. I Stockholms första förstäder; Midsommarkransen, Aspudden och Tellusborg, genomförde det som hette Södra förstädernas hyresförening en framgångsrik spårvägsblockad 1920.

Stockholms spårvägar gick inte längre än till Hornstull och efter det fick förortsborna byta till den privatägda Södra förortsbanan. Det var när bolagsledningen för denna ville höja biljettpriset med 50 procent, som föreningen beslutade sig för att sätta bolagets spårvagnar i blockad.

Ungefär 20 000 människor var beroende av spårvagnen och de boende var inte bara upprörda över den kommande höjningen, utan man var också irriterad över långa väntetider. Bolaget vägrade nämligen att anpassa sina turlistor till Stockholms spårvägens turer. Småbarnsföräldrarna krävde också att bolaget skulle hägna in spåren eftersom dessa var dragna rakt igenom bostadsområdena och utsatte barnen för livsfara. Huvudkravet var riktat till Stockholms stad och det var att staden skulle överta Södra Förortsbanan.

Blockaden pågick i 3 1/2 vecka. Trots snöblask, regn och blåst, var det få förortsbor som under denna tid tog spårvagnen.

Däremot drog sig en strid ström människor från förorterna till och från Hornstull där stadens spårvagnar väntade. För att minska besvärligheterna och hålla blockaden levande ställde hyresgästföreningen upp med tre "bilomnibussar" mellan Aspudden och Hornstull. Det var enkla lastbilar med bänkar på flaket och det fungerade bra.

Bättre kollektivtrafik

Det som är intressant med spår-

vagnsblockaden är att den visar att de boende genom hyresgäströrelsen på ett tidigt stadium engagerade sig för en bättre miljö och en bättre kollektivtrafik.

Spekulationen – eller bostadsjobberi som det då kallades – förekom parallellt med att folk tvingades bo i baracker och nödbostäder av olika slag. I Göteborg bodde familjerna i små bås i Exercishuset på Heden. I Stockholm var det bland annat Sievertska kasernen på Södermalm som fick hysa de hemlösa. 400 kolonistugor på Södermalms bergssluttningar och i närförorterna fick också tjäna som familjebostäder.

Det var en tid då hyresgäströrelsen verkligen levde upp till benämningen kamporganisation. Massor av blockader mot spekulanter och ockrande hyresvärdar såg dagens ljus.

I Stockholm genomförde hyresgästföreningen under nästan hela 30-talet en hyressänkingskampanj och man lyckades faktiskt sänka hyrorna i många fall. I vart fall så hade ju kampanjerna en kraftigt återhållande effekt på nya höjningar. Samtidigt som hyresgäströrelsen blivit alltmer etablerad och en del av organisationssverige, så fungerade den ändå fortfarande som en levande folkrörelse och kamporganisation. Den sociala bostadspolitik som började genomföras under Per-Abin Hanssons regeringstid och som formulerades i arbetarrörelsens efterkrigsprogram blev ett erkännande av hyresgästernas arbete för bra bostäder, rimliga hyror och lagar som bättre skyddade hyresgästerna.

När tog kampen slut och när blev det vänsteristiskt, oppositionellt och ute att kräva lägre hyror och försöka organisera hyresgästerna i strejk eller blockad? Kanske var det på 60-talet när den sociala bostadspolitikens målsättningar officiellt fortfarande gällde och rörelsen vuxit sig stark med många ombudsmän och fasta band till det socialdemokratiska partiet. Aktiviteterna på basplanet bland hyresgästerna var få eller obefintliga. Avdelningsårsmöten blev interna historier för de närmast berörda.

Men sedan kom uppvaknandet,

och det började blåsa nya vindar i rörelsen ungefär samtidigt med vänsterrörelsens uppsving 1968. Det var samtidigt som byalagen började dyka upp och aktionsgrupper bildades. Hyresgäströrelsen satsade på kontaktkommittéer och försökte på så sätt skaka liv i basarbetet.

Stark opposition

Under några år växte det fram en stark och livaktig opposition inom hyresgäströrelsen, en opposition som inte alls nöjde sig med att greja gårdsfester eller med att anställda ombudsmän styrde och ställde och förhandlade.

Det var under den här tiden som de första politiska besluten togs, som ledde bort från den sociala bo-

nering på de boendes villkor! Det var de viktigaste kraven som fördes fram. Men det var krav som var som röda skynken för hyresgästföreningens ledning och för hyresgästernas riksförbund.

När man ser hur utvecklingen gått idag med en hyresgäströrelse med vikande medlemstal och mest oförargliga aktiviteter som kaffe och gårdsfester på sitt schema, så undrar man vad som hänt om rörelsen tagit till sig den starka opposition som utvecklades under 70-talet och inte försökt stoppa den och tysta den med alla medel.

Vad hade hänt om hyresgästföreningen insett att det faktiskt var en folkrörelse på gång under den så kallade saneringstiden i Stockholm?

Rörelsen svek ockupanterna

Den mest kända husockupationen i Sverige – den i kvarteret Mullvaden på Södermalm i Stockholm – engagerade stockholmarna oerhört.

Det fanns ett engagemang i och runt Mullvaden som bara har sin motsvarighet i almstriden i Kungsträdgården 1970.

När hyresgäströrelsen också där svek och vägrade ge sitt stöd så blev det på något sätt också slutet på en epok av aktiviteter och försök till mobilisering av de boende för en vettig hyres- och miljöpolitik.

I dag fungerar hyresgäströrelsen utan de stora och politiska konflikter som ändå gav liv åt rörelsen under 70-talet. Hyrorna har sedan dess mångdubblats.

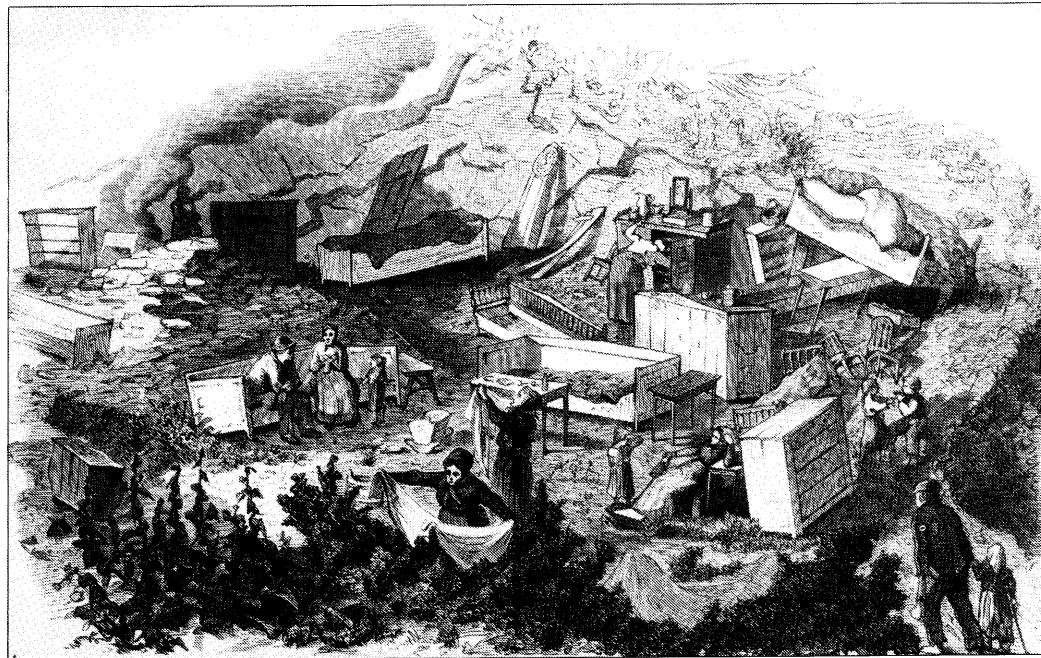
Ännu fler människor inom fastighets- och byggbranschen har blivit mångmiljonärer och miljardärer. Och utsikten för en social bostadspolitik är mycket små. Allt talar för att skatteomläggningen och andra förslag från bostadsutredningen kommer att ge kraftigt höjda hyror ovanpå alla andra höjningar.

Om inte hyresgäströrelsen ens den här gången kan återupprätta sig själv som en kamporganisation så är det nog bara att konstatera att rörelsen blivit en definitiv del av etablissemang.

Det betyder att man i toppen har en förhandlingsorganisation som efter vissa turer med klädsamt motstånd, accepterar utvecklingen. I botten har man kontaktkommittéer som mest ägnar sig åt närmiljöfrågor och gårdsfester. Och när maktlösheten känns för stor hos de boende ligger fördomarna nära, precis som hos den kontaktkommitté som citerades i inledningen. □

Brit Rundberg

Under åren 1971-77 styrelseledamot i Södermalms hyresgästavdelning, tillhörig den så kallade oppositionen, ordförande i avdelningen 1972-75.

stadspolitiken. Priserna släpptes fria på bostadsrätter. Hyresregleringen försvann på äldre hus och ersattes med bruksvärdeshyror. Ett statligt lånesystem för saneringar ledde till onödigt brutala ombyggnader med efterföljande kraftiga hyreshöjningar. Mycket hände slag i slag, och hyrorna började stiga kraftigt.

Under hela denna tid på 70-talet låg en aktiv och stark opposition i ständig strid med ledningen inom hyresgäströrelsen.

Oppositionen – mest vpk:are skp:are och vänstersocialdemokrater – fanns i Stockholm, företrädesvis i innerstan. Hyresstopp och sa-

Om föreningen istället för att ta avstånd från de hyresgäster som slogs mot en stelbent upprustningspolitik, hade tagit hand om dem, och stöttat dem mot etablissemang och mot planeringsbyråkrater och byggherrar?

Hade vi fått en annan befolkningsutveckling i centrala Stockholm, istället för en yuppiestad, och en vital och stark hyresgästorganisation istället för en slätkamrad och försiktig rörelse?

Vad hade hänt om hyresgäströrelsen ställt sig bakom de många husockupanternas krav, istället för att ta avstånd och visa förakt?

VEM STAL FOLKHEMMET?

Begreppet "Folkhem" lanserades av Per Albin Hansson på 1920-talet, men det var först efter andra världskriget som detta folkhem började bli verklighet. De få arkitekter som fanns i Sverige, anlätades för mer påkostade uppdrag; offentliga byggnader, kapitalets inrättningar, exklusiva bostäder.

1930-talet innebar en omvärdering. Bostadsfrågan – hur den stora merparten av befolkningen skulle kunna få bra bostäder till ett överkomligt pris – blev en av de stora frågorna.

Ernst Wigforss, finansminister i den socialdemokratiska regeringen, betonade bostadsbyggandet som en del av samhällsekonomin, där satsningarna skapade arbetstillfällen – en konjunkturpolitisk tanke, som hade grogrund i krisens och arbetslöshetens Sverige.

Bostadsbyggandet spelade en stor roll i det folkhemsbygge och den välfärdsutveckling som sköt fart efter andra världskriget. De generella bostadslånen infördes. De var till för att skapa en jämn och hög kvalitet i hela bostadsområdet, det vill säga inte kategoribyggnad, som uppfördes i andra länder för vissa låginkomsttagare.

Allmännyttan prioriterades

Med syfte att skapa goda bostäder åt hela befolkningen, inrättades de allmännyttiga bostadsföretagen. Det var företag där det kommunala inflytandet dominerade. De nya statliga bostadslånen prioriterade de allmännyttiga bostadsföretagen, som fick 100 procent av byggkostnaderna täckta av lån, medan de kooperativa fick 90 procent, och de privata 85 procent.

1970 fanns det fem olika allmännyttiga bostadsbolag i Göteborg. Tre av dem slog sig samman och bildade Göteborgshem. Göteborgshem var det bolag som vann sig mer än andra att ta ett socialt ansvar allt enligt folkhemstankens principer. Människor med sociala problem fick på samma villkor som andra tillgång till lägenhet.

Göteborgshem byggde också vad som kallas miljardprogrammet. Un-

der senare delen av 60-talet och under hela 70-talet byggde de flera av Göteborgs förorter.

Men husen var fuskverk. De byggdes snabbt, med dåligt material, och där boendet var segregerat från all annan verksamhet. Efter trettio år är en stor del av husbeståndet färdigt för rivning eller totalrenovering.

Tog inget ansvar

Göteborgshem skötte sina affärer dåligt och drog på sig stora skulder. Bolaget anklagade kommunens politiker att inte ta sitt samhällsansvar och hjälpa till att lösa krisen. I slutet av 70-talet hade Göteborgshem ett underskott på 1,3 miljarder, och bolaget stod på randen av konkurs.

Privatägda SKANSKA gick då in och köpte Göteborgshem för 415 miljoner, plus underskottet på 1,3 miljarder, som SKANSKA använde till att minimera sin egen vinstskatt.

1987 köper det kommunala bostadsbolaget Poseidon före detta Göteborgshem för samma summa.

För att kunna rusta upp det usla bostadsbeståndet, höjer Poseidon hyrorna. Hyresgästerna får betala förfallet. Samtidigt som Poseidon börjar sanera husen, startar en tuff och hårdhänt sanering bland hyresgästerna.

Man behöver solida och pålitliga hyresgäster, säger Poseidon, "som i första hand tar sitt boende på allvar och inte lägger pengar på annat, till exempel båt och sommarställe".

Under senare år har Poseidon vräkt familjer i ett antal och takt som inte ens 30-talets vräkningar kom upp till.

Det gäller i första hand de mest utsatta grupperna i samhället, folk som inte kan ta för sig, inte har ett språk att använda i maktens korridorer, som är lätta att bli av med.

I december 1988 fick en familj i Bergsjön i Göteborg beskedet att de skulle vräkas från sin bostad. De har tre barn och har bott i samma lägenhet sedan 1971.

Enda anledningen till vräkningen var, enligt Poseidon, att de "dröjt mer än två dagar med att betala hyran". Inga andra skäl var angivna.

Hjälp från socialkontoret

Familjen har varit aktuell hos socialtjänsten sedan 1982 och fått omfattande hjälp och stöd, bland annat i form av familjepedagogiska insatser i hemmet under flera år, och genom det kunnat börja fungera.

"Det är en lågmäld familj, säger socialkontoret, de har särskilt svårt med alla slags ekonomiska tankegångar, ord, papper, kontakter, med mera.

"Det är inte lätt för vuxna att acceptera att de inte räcker till för ett fullt arbetsliv, på grund av fysiska och andra hinder i form av dålig skolunderbyggnad, och så vidare".

Socialkontoret har försökt påverka Poseidon att ta tillbaks sitt vräkningsbesked men Poseidon har kategoriskt vägrat.

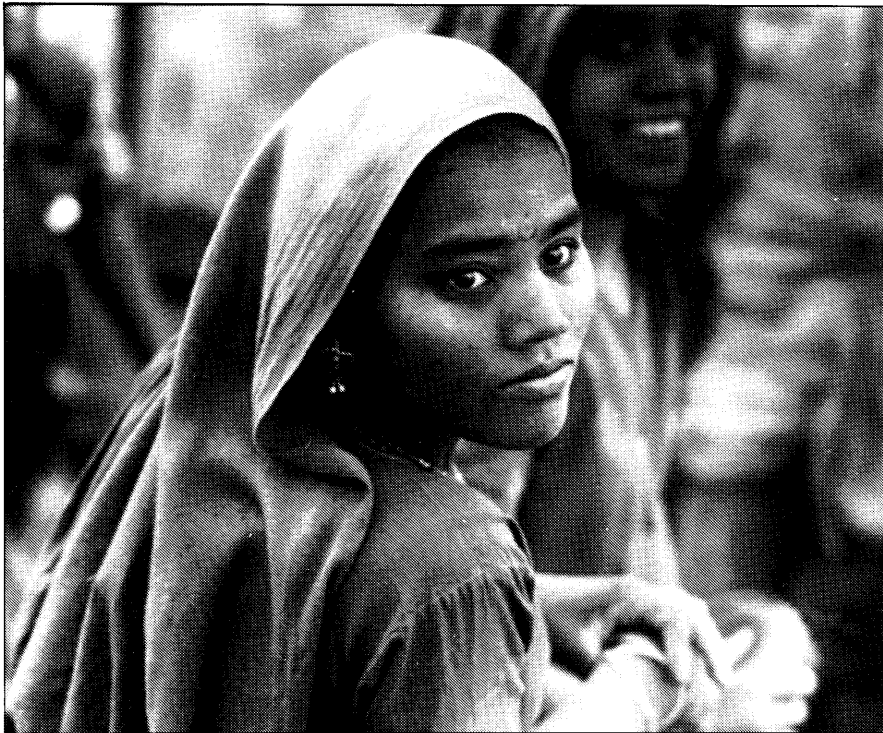
Socialkontoret har också försökt påverka Poseidon genom att erbjuda ett socialkontrakt, alltså att socialkontoret tar över hyreskontraktet, och hjälper familjen med inbetalningarna. Inte heller detta har hjälpt.

"Att vräka denna familj medför dessutom stora onödiga samhälls-ekonomiska kostnader. Det är en socialt fattig familj som berövas en av sina få tryggheter – sin bostad".

Nu bor familjen i en tillfällig bostad, avskurna från alla band de hade från grannar och socialkontoret.

"Folkhemmet" har inte längre plats för de svaga. □

Marie-Louise Carlberg

Kvinnomöte i Kalyana Chetty Nagar. Parvati i mitten berättar sin historia.

Framtidstro och solidaritet

VARDAG I SLUMMEN

När vi kommer till Kalyana Chetty Nagar är mötet redan i full gång. Det låter på håll som om kvinnorna grälade med varandra. Det finns heller inga väggar som avskärmar och stänger ljud ute eller inne. Mellan två hyddor i slumområdet har man lagt ut några bastmattor att sitta på och hängt ett skynke för kortsidan för att, åtminstone symboliskt, stänga ute männen och de större killarna.

Det är ett kvinnomöte vi är på väg till. "Grälet" gäller den sorgliga berättelsen om en av kvinnorna: – Nu har han slagit mig igen för att jag gick hit, berättar Parvati.

I tre dagar hade hon hållit sig borta från kvinnogruppen när hon hört av grannkvinnornas viskningar att mannen troligtvis våldfört sig på deras gifta dotter, på tillfälligt besök hemma. Hon vet inte vad hon ska tro. De elaka tungorna förföljer henne: – Där går hon till sitt kvinnomöte i stället för att hålla efter karln sin ... Och när hon ställer sin man till svars får hon höra detsamma, att allt är

hennes fel när hon ränner ute sådär, och då fick hon ett kok stryk. Nu väddar hon om kvinnogrupperns stöd.

Kalyana Chetty Nagar är ett av omkring sjuhundra slumområden i staden Madras i södra Indien. Det ligger på en landremsa vid havet och längs huvudvägen ut ur stan. Där bor idag omkring 700 människor och där arbetar organisationen **Sevapriya**, vars namn betyder "Tjäna med kärlek". En viktig uppgift för Sevapriya är att bilda och organisera kvinnogrupper. "För självförtroende och förändring", som det står i programmet. Den kvinnogrupp vi nu besöker fanns inte här förra gången vi var här, Ola och jag.

Ordet slum har i vårt språk fått en nedsättande betydelse. Det för tankarna till något som förfaller. Stöktigt, skitigt och med ett "klientel" som man i bästa fall tycker synd om.

I vår bok "Med ansiktet mot vinden" beskriver vi slummen i Indien såhär:

”Slumområden är inte något som en gång varit rikt och sedan urartat. Slum är något på väg framåt. De utstötts samhällsbygge. De som förtrycks och blivit berövade alla de resurser som de rika drar nytta av ... Slum är en högskola för den som är öppen för att lära, och en plats för utbyte för den som vill ömsesidig utveckling. Dess trasiga yttre är beviset för de andras råhet, brist på kultur och hänsyn till medmänniskor. De rikas okultur tar gestalt i slumområdet. Det är sig själva de fördömer då de uttalar ordet slum med förakt.”

De slumområden vi känner till och nu återser, har verkligen levt upp till vår beskrivning. Oförtrutet byggs de på, förbättras, cementas och cementeras. Där det förut stod ett skjul, hopkommet av material som var till hands och nära nog gratis, gamla bräder, trasor, en bit korrugerad plåt, tidningspapper, där står idag ett riktigt hus av cement. Armeringsjärn som sticker upp runt det platta taket skvallrar om att det så småningom ska bli fler våningar.

Då börjar områdena förstås också bli intressanta för markspekulanter. Kampen är i full gång för att få vara kvar på de platser som från början togs i besittning illegalt av invånarna.

I Kalyana Chetty Nagar betalade folk hyra till en gammal gubbe som påstod att han ägde marken de byggt sina skjul på. Till den dag då stadens grävskopor kom för att bredda vägen ... Det visade sig att den gamle lurat dem hela tiden. Slumborna satte sig till motvärn. Kalyana Chetty Nagar var visserligen inte mycket till hem, men det enda de hade. Med Sevapriyas hjälp skrev man till centralregeringen långt borta i New Delhi. Och fick svar efter en tid och fick rätt! Grävskoporna stoppades, de kunde bo kvar.

Det syns tydligt på husen att dess invånare känner en viss säkerhet och självtillit nu. Dock syns också klasskillnaderna tydligare än förr. Några har kommit sig upp, hyr till och med ut något enstaka rum efter att barnen gift sig och flyttat. Getter och höns finns med i bilden. Någon äger en ko som skickas ut i gatuvimlet på morgonen att klara sig bäst den kan. På kvällen traskar den hemåt, hittar sin ägare och avger någon liter mjölk samt spillning som används till bränsle. Ved är dyrt. Man får tillvarata allt när man är fattig. Att husdjur utgör en självklar beståndsdel i slumtillvaron härrör säkert från den inte alltför avlägsna tid då familjerna kom till stan från landet. Så

gott som alla äldre i Kalyana Chetty Nagar kan ange någon by som sin födelseplats.

För att komma tillrätta med invandringen till stan och de därmed växande slumområdena försökte delstatsmyndigheterna att bygga bort slummen. De byggde huslängor, 3-5 våningar höga, på löpande band. Långt utanför stan uppfördes rader av envånings betongskelett som familjerna sedan själva kunde färdigställa, måla, och så vidare i mån av möjlighet och tillgångar. Men vad gjorde dessa otacksamma människor? De hyrde ut sina tilldelade lägenheter och flyttade själva tillbaka till slummen. Detta fick vi veta av stadens utvecklingsmyndighet, MMDA (Madras Metropolitan Development Authority) förra gången vi var där, för sex år sedan.

Vid ett återbesök nu medger man att det nog inte var så genomtänkt. Där ute fanns inga jobb och inga kommunikationer. Folk var också vana från sina hembyar att bo nära marken, att kunna utnyttja varje kvadratmeter runt bostaden, att kunna hålla sig med djur. Ja, kort sagt att fortsätta med så mycket självhushållning som möjligt även i stan för sin överlevnad. Och erfarenheterna ger dem gång på gång rätt. Att tvingas till beroende av lönearbete är att balansera på en mycket slak lina. Liksom att lita på politiska partiers och myndigheters fagra löften. Ta MMDA till exempel.

För sex år sedan en välmående myndighet med högtflygande planer också för de fattigas räkning (även om dessa aldrig tillfrågades) och med pengar från Världsbanken att planera med. Flott kontor högst uppe i en av de få skyskraporna i Madras. Nu sex år efteråt sitter chefen med sin krympta stab längst nere i samma hus. Världsbankspengarna är slut och inga nya på väg. En luttrad och aningen bitter stadsplanerare Mr Prakasam talar om kampen mellan de olika intressegrupperna i stan. Industrin brukar oftast vinna, säger han. Folket räknar ingen med.

Vreden ... över att de som bygger det moderna Indien inte räknar med dem som bor i dessa slumområden. Det Indien som byggs är för de välbeställda, för masskonsumtion av de nya industriernas varor, men inte för social rättvisa och för alla medborgares hälsa och värdighet.

Ska något förändras i det vanliga folkets liv får de lita till sig själva. □

Om man säger "husnallarna", så flödar genast associationerna. Unga, stripiga, gapiga och skitiga människor, som avfärdar samhällets regler, tar sig rätten att ockupera tomma hus för att slippa betala hyra och föraktfullt demonstrerar sitt hån mot oss andra genom att vägra arbeta och leva som vi.

Ja, det kanske stämmer på en del, men än sen då? Det finns också anledning att gapa.

Men det är långt ifrån så enkelt och ensidigt. Många av husnallarna hyser inget förakt för "Svenssons" sätt att leva. Vad som är viktigt för de flesta av dem är att själva forma sin tillvaro, få ta ansvar för och utveckla något mer än att bara bo. Men det viktigaste skälet till deras aktioner – att ha någonstans att bo.

Husnallarna är inte unika. I de flesta större städer i Europa har unga människor av samma anledningar ockuperat hus. För att inte tala om alla hemlösa utslagna, men de gör inget väsen av sig, och har heller inga drömmar. För dem är livet ändå nästan slut.

På Styrmansgatan i Göteborg bor Ann Ighe och Kalle Mård nästan helt normalt. De tillhörde husnallarna medan ockupationerna pågick, men var inte bland de yngsta och "grönaste" av dem. Ann jobbar som projektanställd hos SAC-syndikalisterna och Kalle läser idé- och lärdoms historia på universitetet.

De bor med tillfälligt kontrakt – huset ska renoveras, och sedan får de inte bo kvar.

Ann var med från starten, och Kalle kom med vid ett senare tillfälle. Det var en tråkåk i Haga som stått tom ett år, som Ann och tjugo andra intog oktober -86.

Marknaden var mättad

– Det var snyggt timat, säger hon. Några år innan hade det varit svårt att få uthyr i Bergsjön och i andra förorter. Man lockade med hyresrabatter och en hyresfri månad. Men nu var marknaden mättad, och det var kris för oss.

Folk bodde till exempel tio stycken i en etta, två bodde i en bil, en i en replokal.

Aktionen fick stor uppmärksamhet, både från politiker och allmänheten.

– Alla politiska ungdomsförbund var där – utom SSU.

Ockupanterna visste att huset skulle renoveras, och hade lovat att flytta ut så dags, men på ett villkor: att politikerna och husägarna skulle

Ann Ighe

träffa dem och lyssna till vad de hade att säga om bostadspolitiken. De bodde kvar till nyår -87.

Det första Göteborgshem, som ägde huset, gjorde, var att stänga av elen och sätta ut ABAB-vakter, för att hindra folk att komma in eller gå ut.

– Men vi hittade andra lösningar på det problemet, säger Ann. Till slut så fungerade de istället som ett skydd för oss. Det kom naturligtvis skinnhuvuden och andra bös, som ville slåss.

Efter ett tag brukade en del av killarna i huset fika med vakterna. De fick reda på att det kostade Göteborgshem 1000 kronor i timmen att bevaka dem.

– Vi upplyste en journalist att Göteborgshem föredrog att punga ut med 24 000 kronor om dygnet, istället för att ta emot den hyra som vi erbjudit dem. Efter det kom vakterna inte tillbaks.

Nej, säger Kalle, det finns inga ekonomiska argument för att stoppa husockupanter, vad som gäller är samhällsdisciplinära åtgärder. Folk ska lära sig att man inte får tillgodose sina behov genom egen aktivitet. Man ska vänta till makthavarna kommer på en lösning, om man så ska frysa ihjäl under tiden.

Bild: Stig Hammarstedt

Det blev en offentlig debatt, med många politiker, tjänstemän från fastighetskontoret och vanliga åhörare.

Läst in sig på lagar

– Själva debatten gav väl inte så mycket, det hade vi heller inte väntat oss, säger Ann. Men den visade ändå att vi var några att räkna med. Under tiden vi bodde i huset hade flera av oss läst in sig på olika lagar, och vi slog en del tjänstemän på fingrarna genom att veta mer än dem.

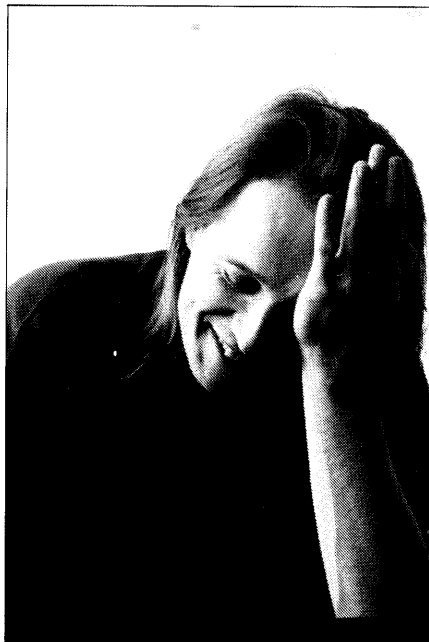
Livet i kåken ställde stora krav. Det var vinter och kallt. Man eldade i kakelugnarna, och lagade det som var trasigt. Så gott det gick försökte man få det hela att fungera. På det stadiet var det själva aktionen som gällde.

När sedan huset utrymdes var det ett gäng som flyttade över till ett annat. Denna gång skedde det i tysthet. Ockupanterna ville hålla massmedia utanför, för att i lugn och ro kunna genomföra sina idéer och inrätta fungerande hem till sig själva.

Anledningen till att de flyttade till Sabeln, hörnhuset Haga Östergata – Sprängkullsgatan, var att de sex hyresgäster som bodde där, hade bett dem komma.

De bodde ensamma kvar sedan tio år, och vid det laget var det mycket spring och "jidder" i huset, med inbrott och fara för bränder. Genast ockupanterna flyttade in bildades en kvartersförening, och det första man gjorde var att skriva till HSB som ägde huset och be att få köpa det.

– Vi gjorde det även om vi visste att det inte skulle gå, men det var vårt sätt att tala om att vi var där.

Kalle Mård

HSB hade köpt huset för 150 000 året innan, och hade helt andra planer.

De skrev också till kommunen och bad att få hyreskontrakt.

– Vi hade blivit förälskade i de gamla husen och sättet att bo tillsammans, säger Ann. Från början är man en grupp människor med en massa idéer och visioner. Att skapa något tillsammans, och bo på egna villkor. Vi hade tre önskningsar: Att bo i äldre hus, att kunna få vara självförvaltande, och så ville vi ha igång en diskussion och dra uppmärksamheten till den eländiga bostadspolitiken som bedrivs i Göteborg. Vi visste att det fanns hus som stått tomma i många år, och vi kände till den lyxsanering som pågick.

I nästan två år bodde tjugo ockupanter på Sabeln. Det första året flöt allt i sin gilla gång. Man lagade och renoverade, flera kakelugnar revs och byggdes upp igen. En mängd rör som frysit sönder under de tio år lägenheterna stått tomma lagades, en tvättstuga iordningställdes, och när invånarna mot slutet väntade på polisens intåg fortskred arbetet med att bygga en bastu och dusch.

Vita månader

– Det fanns också idéer att ta

hand om varandra när det blev problem, säger Ann. Vi bestämde att då och då, några månader i taget, skulle det vara helt "vitt" i huset. Det fanns de som drack för mycket. Jag är förvånad att det gick så bra, och att alla ställde upp på det.

Emellanåt hade man öppet hus.

– Så att folk fick komma och titta hur vi bodde, och att vi faktiskt inte var några underliga djur. Det kom en del äldre, det var roligt, för vi hade också fått höra: Vill ni verkligen tillbaka till den tiden då folk dog som råttor i tbc, och det bodde åtta personer i en etta och småbarnen låg i skokartonger. Därför var det skönt när de äldre som hade vuxit upp i Haga och Masthugget faktiskt tyckte att det vi gjorde var bra. För de hajade att vi inte var ute efter att vrida klockan tillbaka på det sättet. De kunde själva längta tillbaka – där de satt ensamma i sina pensionärlägenheter – till vissa delar av det de haft, även om det varit fattigt och eländigt. Att de förstod oss var nästan det roligaste av alltsammans, det var det många av oss som tyckte.

Efter ett år tröttnade HSB på ockupanterna. De satte upp meddelanden om att huset skulle utrymmas, och de stängde av elen.

– Det var intressant att kolla reaktionerna, säger Kalle. Först blev det panik. Folk drog kablar till grannhusen av bara helvete – vi var ju tvungna att ha el. Men även om alla trodde att vi kanske skulle vräkas nästa dag, så fortsatte vi att reparera och renovera. För om vi hade satt oss ner då och bara väntat på polisen, så hade vi gett upp. Istället tänkte vi: Vi bor här och vi skiter i vad de säger.

– Efter ett tag stängdes gasen av, och då trodde nog HSB att vi skulle knäckas. Just i den vevan kommer det upp sjuttio människor som vill ockupera ett hus på Södra Allégatan och ber oss om råd – ungefär som ömsesidigt biståndsarbete. Smack! säger det så sitter det folk i den kåken också.

Det var då husnallarna vände sig till pressen, och det var då som politikerna började att svara i telefon

när ockupanterna ringde. Efter allt skriveri i tidningarna, så kändes det taskigt för den socialdemokratiska kommunstyrelsen – de visste att det var bostadsbrist och det ska inte vara så i en välfärdskommun. De var tvungna att göra något åt det, men det fanns också de som verkligen ville hjälpa ockupanterna.

– Och när folk tog huset på Södra Allégatan, säger Kalle, så märkte de ju hur det spred sig, som dominoteorin; faderi, fadera, falleralla, hela stan så vá. I början log de åt oss, men inte nu.

Var kommer de ifrån

– En man på stadskansliet frågade mig vid ett tillfälle med gråten i halssnen: Var kommer de ifrån, alla dessa ungdomar, och jag hade nästan

När vi till sist åkte ut, så var det många som drog från stan. Många bor på landet i egna kåkar, och fortsätter med vad vi försökte här. Jag förstår hur de tänker. Drömmen om den egna bostadsrätten i innerstan existerar inte för oss, och vi är inte längre intresserade att bo så. Vi var många som gick omkring och drömde om att bo och leva på ett annat sätt, och det hände verkligen en massa saker, för det var faktiskt en liten revolution. Vi kunde påverka saker och ting, och vi var tvungna att ta ansvar. Det är värt så mycket.

Man förstår efter ett tag att man måste offra en del och man lär sig av det man får. Det är till exempel mycket tillfredsställande att laga något i huset fem stycken tillsammans.

Under 36 timmar barrikaderar demonstranter Sprängkullsgatan. Inne på Sabeln finns ockupanterna.

tänkt dra den där om blommor och bin för honom. För de har ju vetat hur länge som helst att 68-69 var det år då det producerades flest barn i Sverige sedan mannaminne, men de har helt enkelt skitit i det.

– Även om det var ett politiskt arbete vi utförde genom att ockupera, så försökte vi under tiden leva ett normalt liv, säger Ann. Men efter ett par år så blir man trött. Målet i livet är ju inte att gå och vifta med en fana.

Hur många har arbetsgemenskap i sitt boende? Det är viktigt för människor att kunna påverka sin egen situation och vara direkt ansvarig för vad som händer. Vi var solidariska mot varandra, därför att det var tvunget.

Först agerade vi utifrån en materiell nödvändighet – vi hade ingestans att bo. När vi sedan började slåss mot systemet växte en kraft hos oss, i kollektivet. Det är den kraften

som utvecklar en och den går inte att köpa.

– Man förstår också, säger Kalle, att Göteborgs kommunpolitiker inte har mycket att säga till om när det gäller bostadspolitiken. HSB, Poseidon och några andra är mäktigare.

Farlig maktförskjutning

– Vi är ju inte farliga i rent fysisk bemärkelse, men vår ockupation sågs som allmänfarlig av myndigheterna, eftersom det fanns människor omkring oss som tyckte att vi gjorde rätt. Ju fler människor som agerar själva, ju mer inflytande de får, innebär ju att maktförhållandet förskjuts, och det ses inte med blida ögon av de som har makten nu. Vi fick också epitetet ”yrkesdemonstranter”. Dåligt, tycker jag, eftersom vi fick pröjsa ganska mycket själva, både personligt och ekonomiskt.

Den 1 oktober -88 skulle ockupanterna ut. En mängd människor demonstrerade utanför på gatan, som barrikaderades i 36 timmar. I huset fanns ockupanterna. På söndagsnatten kom 70 kravallpolis. De röjde bara gatan, men de lät ockupanterna vara kvar.

– Är det någonting som inte får hindras, så är det trafiken, säger Kalle.

Sen var det kallt ställningskrig i tre veckor. Till slut var folk i huset tvungna att gå tillbaks till jobb och skolor.

– Luften gick ur oss, säger Ann. En tillbommad, belägrad fästning hade inte särskild mycket med vårt hem att göra, och det var ju vårt hem och våra idéer vi ville försvara.

När polisen till slut gick in var det bara fem- sex människor hemma.

Ett tag därefter sprängdes huset på Södra Allégatan och Sabeln brann ner till grunden. Det finns de som tror att branden var anlagd. HSB ska bygga hyreshus där Sabeln låg, och ett garage åt de kommande hyresgästernas bilar på Södra Allégatan. □

Marie-Louise Carlberg

DET NYA VARDAGSLIVET ÄR KNAPPAST NYTT

Det har återuppstått ur minnet av värmande eldar, ångande gemenskap, de öppna fältens sånger.

Det nya vardagslivet är vår gamla kärlek till kroppen, kvinnan, rummet, barnet, jorden, värmen, festerna.

Det nya vardagslivet är vägen mellan den första människans stapplande på två ben och det ofödda barnets stilla sång i sin mammas mage.

Det nya vardagslivet är en uråldrig kvinna innanför vars kjolar vi alla ryms och ur vars famn vi alla utgått.

Det nya vardagslivet är en nyemission av minnen och historia bland oss som föddes i en historielös tid.

Det nya vardagslivet är en revitalisering av naturen som vi närpå utplånat, av mänskorelationer vi rivit sönder och samman.

Det nya vardagslivet är barn som har föräldrar av båda könen som tar hand om dem, och gamla som vårdas av både söner och döttrar.

Det nya vardagslivet är flodvägen av män som söker sig in i hemmen och kvinnor som söker sig ut i världen (föreställ er det fruktbringande kaos som uppstår när de möts på halva vägen!)

Det nya vardagslivet är kvinnors fräckhet att tränga sig in i beslutsfattarnas trånga borgar, rösta över partigränser och följa förnuftets röst.

Det nya vardagslivet är att finna kostigarna från förr och trafikplanera för cyklar, fotgängare och barn enligt dem.

Det nya vardagslivet är att ockupera hus från 1700-talet och visa att de står oss närmare i tid och rum än dagens komplex av glas och betong.

Det nya vardagslivet är den skönhet som överlevt ismernas ensidiga anfall och vägrat krypa in i en låda.

Det nya vardagslivet är en välkommande famn för dem som vågar gemenskap och hejdlösa äventyr.

Det nya vardagslivet är en fest dit vi alla är bjudna. Gratis tillträde. Fri klädsel. Ingen åldergräns.

Platsen för festen är nära och bra: din hjärnas vänstra och högra halva, hjärtats förmak och kammare. Så få rum behövs om de utnyttjas väl.

Birgitta Boucht

Tusen trådar knyts samman genom

”KREATIVITET”

Ett bibliotek med allt som har skrivits av kvinnor från alla tider och alla folk. Grupper av jurister och psykologer som ger råd åt dem som behöver. Ett kvinnocentrum dit man kan gå och lyssna på musik eller dikt, titta på film eller tavlor, diskutera politik eller bara träffas över en kopp kaffe. Ett kontaktnät av kvinnor över hela det enorma Sovjetunionen.

Den som tänker göra verklighet av de planerna är Sovjetiska Kvinnoassociationen ”Kreativitet”, ett nytt riksomfattande kvinnoförbund som håller på att bildas.

Tatiana Rjabikina kommer infarande, rödkindad och med väskan i högsta hugg. Rummet vid Kuznetskij Most mitt i Moskva är fullständigt kallt så när som på ett skrivbord, en telefon och några biografstolar längs väggen. Här arbetar Tatiana, som har lämnat boken hon höll på att skriva för att bygga upp en ny kvinnoorganisation. Oavlönat, slitigt och roligt.

Bakom den nya Kvinnoassociationen står ett tjugotal organisationer, bland annat sovjetiska LO, kulturfonden, fredsfonden, förbundet Znanie (motsvarigheten till ABF) och flera kvinnotidningar. Målgrupp är kvinnor i skapande yrken: författare, journalister, teater- och filmskapare, arkitekter, konstnärer, designers, musiker och andra.

– Vår organisation har stora uppgifter att fylla, säger Tatiana Rjabikina. Själva strävan att förenas är av värde bara den. Kvinnoassociationen blir ett förbund med individuellt medlemskap. Det räcker inte med att betala in ett bidrag på hundra rubel och säga att man stödjer oss, nej, man måste gå på diskussioner eller konserter eller föreläsningar eller diktaftnar. På så sätt vill vi främja politiseringen bland kvinnor.

– För att bilda en riksomfattande

organisation i vårt väldiga land behövs stöd från många organisationer, materiellt och med lokaler. Först trodde jag att det skulle gå att klara förarbetet på tre månader, sedan ett halvår. Under nionde månaden skämtade vi och sa att det borde vara dags att föda vårt förbund. Nu har vi förberett oss i ett år, vi har redan firat jubileum. Men till och med förberedelserna, alla våra samtal med olika föreningar och statliga instanser, har haft stor betydelse, för vi har fått flera att uppmärksamma kvinnofrågan.

– Förr tog man inte alls upp frågan om diskriminering i vårt land, berättar Tatiana. Kvinnofrågan ansågs löst, jämlikheten var proklamerad.

Vi hade ju en kvinnlig kosmonaut, Valentina Teresjkova, det fanns kvinnor som var rekordhållare i flygning och kaptener på oceangående fartyg. Men vi får inte glömma att det bara var några enstaka. Den stora massan av kvinnor tjänar mindre än männen, har sämre chanser att avancera på jobbet och bär tyngsta bördan i hushållet.

– Orsakerna till att en kvinna har svårare att realisera sin talang än mannen är många. Förutom de orsaker vi alla känner till finns ytterligare en: kvinnorna själva!

Vi pratar alltid om diskriminering och säger hur bra vi är, men faktum är att många kvinnor ligger efter i sin politiska utveckling. Politiseringen är mycket mer markant bland den manliga befolkningen. En kvinna stannar ofta på den kunskapsnivå hon har nått under högskolestuderna, och även om hon har fritid använder hon den inte på rätt sätt. Här behövs vår kvinnoassociation.

Vi vill påverka massan av kvinnor och säga: gråt inte över att du blir illa behandlad, samla kunskap och styrka istället så att du blir tio gånger starkare än mannen, då lägger man märke till dig.

För att ge det stödet räcker inte de föreningar och kurser som finns. Därför är Kvinnoassociationens stora dröm att starta ett kvinnocentrum. Ett hus för kvinnor i alla åldrar, arbetande kvinnor, pensionärer och studerande, någonstans dit de kan gå och lyssna på en författarinna som berättar om sitt arbete, diskutera en tidningsartikel, ta en kopp kaffe och träffa folk. Eller gå på biblioteket.

– Biblioteket blir unikt, inte bara för vårt land utan för hela världen, säger Tatiana och visar upp en av de böcker som redan kommit in, en gåva från en amerikansk författarinna. Det ska innehålla allt som har skrivits av kvinnor från alla tider och alla folk, på originalspråk och i översättning, plus litteratur om kvinnorörelsen och kvinnofrågan. Vi har skrivit runt till ryska kvinnliga författare till att börja med.

– Dessutom ska vi samla kvinnokonst: inspelningar av sång och musik som skrivits eller framförs av kvinnor, foton, tavlor, teckningar. Det är meningen att utövare av olika konstarter ska inspirera varandra. En poet som sitter ensam mellan fyra väggar kanske inte kan komma på något att skriva, men om hon besöker en juvelerare eller en arkitekt som arbetar, får hon nya impulser. Vi ska ha en sorts arbetsförmedling för dem som vill ha extraarbete, tillfälligt arbete eller arbeta hemma. En kvinna som är mammaledig kanske vill översätta eller redigera manus en stund om dagen medan barnet sover. Det är också ett sätt att inte förlora sin kvalifikation. En ensamstående mor kanske behöver tjäna extra pengar. Vi kan ge henne kontakt med en grupp som sticker sjalar så kan hon sticka hemma och sälja genom gruppen. En gammal författarinna som har svårt att ta sig till biblioteket kanske vill ha hem böcker eller arkivmaterial. Centret kan engagera studenter som skaffar materialet: de tjänar lite pengar på det och förfat-

tarinnan kan arbeta vidare. Tatiana avbryter sig och tittar på klockan. Hon måste ringa ett samtal. Efter ett ögonblick är hon tillbaka:

– Hon som jag pratade med nu är psykolog. Vi tänker ordna psykologisk konsultation på kvinnocentret också, men vi talar inte gärna högt om det för vi är rädda att vi ska drunkna i människor som kommer hit. Så småningom ska det bli en grupp jurister som ger konsultationer och någon som ger yrkesvägledning åt ungdomar.

Det här är bara vad som planeras i Moskva. Ute i landet behövs Kvinnoassociationen ännu mer, menar Tatiana. En viktig del i verksamheten blir utbyte

mellan olika folk och delrepubliker i Sovjetunionen: festivaler, kulturprogram, studieresor.

– Vi ska förstås inte inbilla oss att så fort kvinnorna reser sig upp och tar varann i hand så upphör de nationella konflikterna. Men att dra uppmärksamhet till andra folks kultur är en stor sak när det gäller förståelse, och kvinnan kan skapa en humanare atmosfär i samhället.

Associationen har ett problem. Den har inte riktigt bestämt sig för vem som ska få vara med. Enligt det första stadgeutkastet är associationen öppen för både professionella "skapare" och amatörer. Enligt variant två är den endast för kvinnor

som är verksamma i konstnärliga yrken – bara det är mellan tre och tre och en halv miljoner i landet.

– Själv är jag för att göra inträdet helt fritt, säger Tatiana Rjabikina. En bokhållare som skriver dikt på fritiden eller en städerska som spelar något instrument, varför skulle de utestängas från kreativt umgänge? Men jag har också förståelse för motargumentet att det finns en risk att vi drunknar i låg konstnärlig nivå.

Allt måste ju kosta stora pengar. Varifrån ska de komma?

– Kvinnor som skapar behöver inte få något till skänks, säger Tatiana Tjabikina, de kan tjäna pengar själva. Vi räknar inte med något statsbidrag, utan hela verksamheten ska finansieras genom just verksamheten – konserter, utställningar, auktioner, kurser och mycket annat. Det är bara inledningsperioden som är svår ...

– Facket har insett att vi behövs och anslagit pengar till vår konstituerande kongress. Kvinnokommittén har tömt ett av sina rum och ställt det till vårt förfogande tills vi får egna lokaler – men det är svårt med den saken i centrala Moskva. Idealet vore en gammal villa att ha kvinnocentrum i.

Tatiana Rjabikina och alla de som kom och gick i rummet under hela vårt samtal är övertygade om att Kvinnoassociationen "Kreativitet" snart ska börja fungera.

– Vi säger inte att kvinnan är jämlik med mannen i skapande verksamhet, förklarar Tatiana. Vi säger inte att hon står högre eller lägre än han. Vi säger att de är olika. Mannen ser världen på sitt sätt och förmedlar det han ser på sitt sätt. Men utan kvinnans synvinkel blir världen fattigare. Om kvinnan inte realiserar sina möjligheter, förlorar alla på det. □

**Text och bild:
Ingela Bylund**

PÅ RESA GENOM

Det är möten som påverkar och förändrar oss människor. Det kan vara med natur, med människor, med kunskaper eller med känslor. Under sommaren har jag rest i Nordnorge och under några veckor har jag upplevt mäktiga fjordar och kristallklara älvar. Jag har sett Lofotens snöklädda fjälltoppar, midnattsolens ljus över Varanger och Finnmarks karga tysta landskap.

Det är storslaget och vidunderligt vackert.

Jag har åkt buss tillsammans med sexhundra unga människor på väg till en freds- och miljöfestival i Murmansk. I Murmansk finns världens största ansamling av kärnvapen på världens största ubåtsbas. Det skulle räcka med kärnladdningarna från en enda ubåt för att förgöra en hel världsdel! Att detta utgör ett hot även i fredstid kändes också väldigt tydligt – två olyckor inträffade ombord på sovjetiska atomubåtar i Norska Havet under de fyra veckor jag reste i Nordnorge!

Möten med människor

Minnesbilderna är många, härliga och levande:

Bussar i alla regnbågens färger, långa matköer, klistrig spagetti, stora sovsalar med läsandande, sjungande, diskuterande, sovande tonåringar. Små möten, stora möten, rockmusik, banderoller ...

Vid kaffet mötte jag ryska Sergej och Olga som berättade om sitt arbete vid ett stort sovjetiskt stålverk i Indien och som så gärna ville följa med oss ut och fiska.

Snacket med rockpojken från Linköping – han med hårpiska, chockrosa elgitarr och häftiga vita cowboystövlar. Han var missnöjd med det låga högtalarljudet under rockkonserterna. Annars var allt bra.

Anna, 20 år, seriös och kunnig på miljöfrågor. Hon är medlem i Miljöförbundet och föreläste om skogsskövlingen i norra Sverige och Finland.

Pavel från Polen som stolt visade upp sin T-tröja med "Solidaritet" tryckt i stora bokstäver på bröstet.

Den samiska gravida kvinnan som spelade teater tillsammans med sin indianske man om urbefolkningens villkor.

De två sjuttonåriga tjejerna från fredsförbundet Allfred i Mölndal som tillverkade

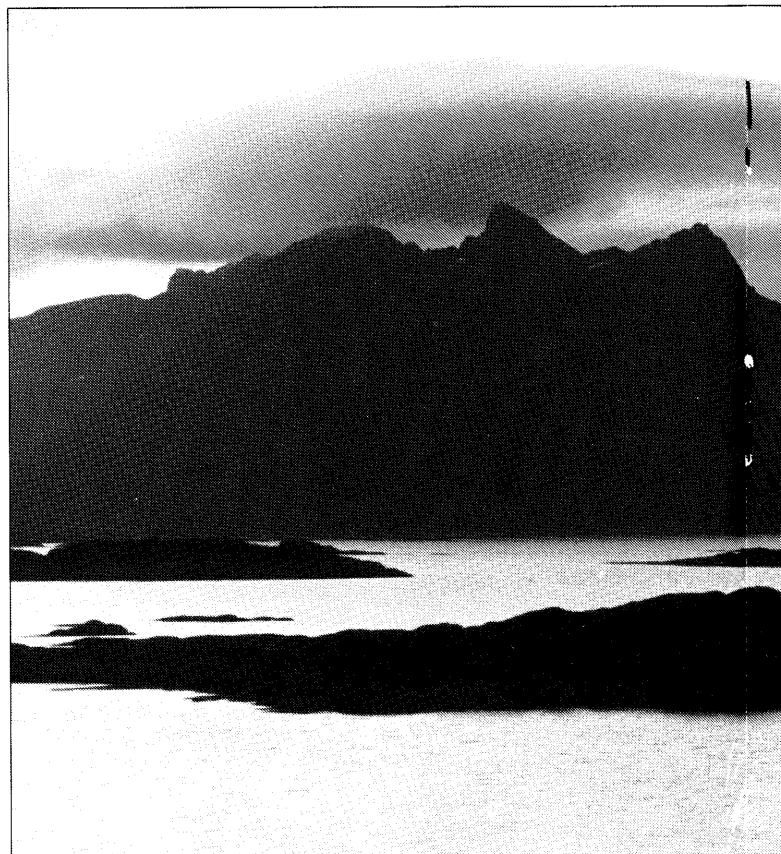

Bild: Marie-Louise Carberg

vackra fjäderprydda örhängen för att få in pengar till sin förening.

Och så Torsten förstås. Torsten i den gula svenska chefsbussen "Bastuträsk". Han som jobbade dag och natt med toppluva på huvudet och ständigt rinnande näsa. Det var kallt i Nordnorge!

Upprustningen i Nordområdena

Den djupare symboliska meningen med att vi reste just i Nordnorge förstod jag inte helt förrän jag mötte Einar Edvardsen, en avhoppad norsk major. Han är en färgstark människa som av inre övertygelse lämnat sitt arbete som militär och idag tagit ställning för fredsrörelsens ståndpunkter. Detta hände när han i fiktiva militära övningar blev tvingad att detonera en kärnladdning över Tromsö. Man offrade Tromsö befolkning för att stoppa ryssen!! Där gick hans gräns och idag ägnar han sin tid åt politiskt arbete för fred och miljö.

Anna Ostrowski

M NOLLPUNKTEN

Bild: Björn Ökern.

På Einars välbesökta föreläsning i Kirkenes förstod jag att det är ju här det ska ske! Det är ju här i Norden, i Nordnorge nära Sverige där jag bor som amerikanerna har planerat att ett eventuellt kärnvapenkrig ska börja!

Jag som känt mig så glad och trygg i och med INF-avtalet och nedmonteringen av medeldistansmissiler i Europa. Men alla de stridsspetsar som försvinner från Central-europa placeras istället ut till sjöss i Norska Havet och Barents Hav.

Begreppen "horisontell upptrappning" och "den framskjutna strategin" blev konkret verklighet. Det betyder att den amerikanska kärnvapenstrategin idag går ut på att alla konflikter mellan supermakterna, varhelst i världen de sker någonstans, ska förflyttas eller spridas till Norska Havet och Barents Hav. Detta för att komma nära Sovjets strategiska flotta för att kunna tvinga den tillbaka.

Som en del i denna marina strategi behöver den amerikanska delen av NATO-flottan Norge. Och Norge bidrar med flygbaser, underrättelse- och kommunikationsnät, lagring av ammunition, bränsle, reparationsmöjligheter och andra försörjningsbaser.

Och amerikanerna övar krig i Nordnorge! Tre år i rad har NATO övat atomkrig mot Sovjet – alla tre gångerna i Vestfjorden strax väst om Bodö, där deras hangarfartyg och kärnvapenbestyckade atomdrivna fartyg ligger fint skyddade bakom Lofotenbergen. Det är de otroligt vackra bergen och öarna som är tänkta att bli kuliss för supermakternas sammandrabbning! Det var här vi var för att se lunnefågel, havsörn och för att skåda val!

Senaste NATO-taktiken

Den senaste NATO-taktiken för att skrämra ryssarna från att använda sina kärnvapen vid en konfrontation i Nordområdena är att spränga ett mindre kärnvapenskrämskott i atmosfären över Finnmark i Nordnorge*.

Den tidigare chefen för NATO:s nordkommando, Peter Whitley, kallar Finnmark för "ett stort arktiskt område", och anser det vara ett lämpligt område för ändamålet.

Det var i det området vi fiskade sei och plockade blåmusslor, det var där vi hittade björksopp och stekte till renköttet och det var där vi fotograferade vackra nordlandsbåtar i midnattsolens ljus! Det är där Alta ligger, en symbol för samernas kamp för sin överlevnad – "ett stort arktiskt område"?

Att möta denna kunskapen just där och med just de människorna innebar många blandade känslor för mig: Rädsla och ilska över kunskapen. Hänförelse och ödmjukhet över naturen. Men viktigast, vissheten och styrkan över att vi bara genom att göra vår symboliska resa genom den tänkta nollpunkten skapat så många relationer till platser och till varandra att vi aldrig skulle tillåta den skatten att gå förlorad! □

Anna Ostrowski

*Källa: Fredsforskare Fred Franson, NATO-WATCH, Bryssel

MURMANSK

— öppen stad

Öppningsceremonin på fredsfestivalen

Många sidor har redan skrivits om fredsresan till Murmansk sommaren 1989. Och om de 1700 nordbor som på olika sätt tog sig till staden vid randen av Ishavet på Kolahalvön i Sovjet.

Många har berättat om det varma mottagandet vid gränsstationerna (även att det passerade lika många på ett par dagar, som det gör under ett år), och om hur de blev bemötta av Murmanskborna själva.

Men vad hände sedan, vad blev det av hela denna fantastiska manifestation – för en manifestation var det, vad gäller önskan om fred, samarbete över gränserna, och en framtid där vi slipper vara rädda för varandra.

Vi – SKV – åkte buss från Göteborg till Murmansk. Vi var fyrtio personer i bussen. Bland oss var Helga Henrikson, 86 år, och Ingrid Ahlberg, 83. Åtta av de tio dagar vi var borta, tillbringade vi i bussen. Helga och Ingrid klagade aldrig. Istället berättade de för oss yngre om den glädje de kände – efter alla år som de arbetat för freden – att Sovjet öppnat sina gränser för denna fredsfestival.

– Det här är ett historiskt ögonblick, ska ni veta, sa Ingrid flera gånger under resan.

Det har varit en lång väg hit, om man betänker Helgas och Ingrids mer än femtioåriga engagemang i fredsfrågor.

Det nordiska samarbetet startade på allvar 1981, och man har sedan dess träffats varje år på festivaler och olika fredsträffar.

Initiativet till fredsfestivalen i Murmansk togs av den svenska fredsrörelsen, tillsammans femton organisationer, som också samtliga slöt upp i Murmansk.

– Det är lika svårt att sammanfatta resultatet, som det är att beskriva arrangemanget, skriver fredsrörelsen i en första sammanfattning.

En rysk globetrotter visar fredsmärken från hela världen för barnen i Murmansk.

Delaktighetstanken som genomsyrade arrangemanget innebar att ingen hade någon central kontroll över vad som hände.

Men ändå finns redan nu en hel del glädjande saker att beskriva.

För Sveriges del innebar festivalen att den stärkte fredsrörelsen, genom hundratals nya medlemmar och aktivister som tillkom under förberedelserna och under tiden i Murmansk.

Många kontakter

Viktiga kontakter har också tagits med fredsorganisationer på många håll i Sovjet. En direktör från Murmansk har etablerat kontakter med freds- och konfliktforskningsinstitutionen vid Uppsala universitet. En rektor från Kola ska till Sundsvall i vår.

De svenskar som åkte till Murmansk genom Norge, upplevde att Norge var annorlunda.

”Det kändes som att resa in i ett politiskt mörker när man kom dit. Människorna verkar rädda i vårt nära broderland. Vem skrämmer dem?”

En annan röst ur utvärderingen säger:

”Det var lätt att arbeta med opinionsbildningen i Sverige, men när vi kom till Norge var det stopp. Det var för lite förberett.”

Den 23 och 24 juli genomfördes två dagars förberedelseseminarier i Kirkenes. Ytterst få från byn deltog i arrangemanget. Det genomfördes ändå, tack vare en duktig facklig aktivist från Nordes Klippa (gruvfacket på orten).

Norge var också det land som hade den största fackliga delegationen i Murmansk, men även för de norska miljöaktivister som kom, hade festivalen stor betydelse. Nu planerar de tillsammans med Komsomol och gryende lokala miljögrupper en stor miljövärdskonferens i Nikkel/Murmansk i februari 1990. Man har också inlett samarbete om Barents Hav.

På norskt initiativ har 10 miljoner kronor avsatts i en fond för att på nordisk basis stimulera företag att utveckla miljöteknikprojekt på Kolahalvön.

En ytterligare effekt i Norge är att Felleskampen för jordas miljö och utveckling blivit ett centrum för kontakter med öst.

I Finland har festivalen skapat en bred och intressant kontakt mellan den nordiska fredsrörelsen och fredsforskarna på TAPRI (Tammerfors fredsfnorskningsinstitut).

Får upp ögonen

Miljöforskare från finska Lappland fick på plats ingående information om miljöförstörelsen och vad som är på väg att hända i området. Detta har ändrat deras syn på producenterna på Kolahalvön och öppnat vägen för samarbete och förståelse.

Vad man tyckte i Murmansk grundar sig i huvudsak på den information som partichefen i Murmanskregionen – Protsenko – gav, och från Sovjets fredskommitté.

”Festivalen innebar att perestrojkan kom till Kolahalvön. Ingen – vare sig i Murmansk eller i Moskva – trodde från början att projektet skulle gå att genomföra. Alla sovjetiska bedömare är ense om att resultatet av festivalen inte kan överskattas.”

”Befolkningen på Kola har genom festivalen blivit medvetna om var de bor – i säkerhets- och miljöavseenden. De har blivit besatta av den nya öppenheten, alla vill ha fullständig information om vad som görs åt miljöproblemen, rustningsfrågorna och annat som tidigare gömts bakom femårsplaner.”

”Direktören på Nikkelgruvan har allvarliga problem med opinionen på orten. Folk vill veta exakt vad som ska göras just denna dag och han hinner inte med sitt ordinarie arbete.”

Intresset från Sovjetisk media var stort. Alla de stora tidningarna fanns på plats. TV hade dagliga rapporter.

De invånare som inte var hemma under festivalen ångrar detta djupt.

Eleverna från 21 skolor i Murmansk har gått samman med en appell till ansvariga i stan om att festivalen ska genomföras en gång till!

De flesta större mineralprojekt som var planerade inom ramen för Kolaprojektet (260-miljardersatsningen på Kolahalvön), blir förmodligen inte av.

Den nybildade intresseorganisationen mellan Kolasamerna motsätter sig all exploatering av det inre av Kolahalvön.

Basen ska bort

Den finska radion meddelade den 16 oktober att medborgarorganisationerna i Murmansk gått samman och kräver i ett gemensamt uttalande att Murmanskbasen ska bort!!

Kvinnotältet var alltid fullt med folk som pratade, lyssnade och drack kaffe.

Listan kan säkert göras mycket längre över viktiga saker som diskuterades, och viktiga beslut som togs, men min personliga minnesbild från festivalen, är alla de spontana händelser som utspann sig på planen mellan de sex stora tälten. (Ett av dem kvinnotältet, dokumenterat ett av de mest uppskattade och besökta.)

En äldre ryss samlade stora skaror barn omkring sig när han berättade om alla de fredsmärken från hela världen som han samlat på en röd sidenduk. Jag hörde honom tala ryska, engelska, franska, danska och svenska. (Någon berättade senare att han tyckte Vi Männskor var en bra tidning.)

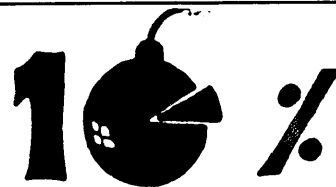
Alla öppna leenden och den äkta glädje man kände från gamla gummor och gubbar, som hela dagen vandrade mellan tälten med stort intresse.

Ringen av ryssar som samlats kring den improviserade ryska folkdansen, där både proffs och åskådare dansade tillsammans. Jo, de ryska folksångerna är vemodiga. Det hindrade inte att ett par danser genomfördes med stor ironi och humor.

Och hur fullständigt naturligt det kändes, när man i den ljusa nordiska natten samlats kring elden mitt på plan. Vi bytte svenska cigaretter mot rysk konfekt, vi visade bilder på våra barn, och på knagglig engelska fick vi veta av dem som satt intill, att det var mycket bra att vi kommit till Murmansk.

□

*Text och bilder:
Marie-Louise Carlberg*

Ett uttalande som togs i Murmansk,

*men som föddes som idé i en buss
från Stockholm, lyder:*

Vi kräver att den svenska Riksdagen skär ner de årliga militärutgifterna med 10 procent i samband med försvarsbeslutet 1991.

Däriigenom skulle också Sverige bidra till den nedrustning som kommit igång i vår omvärld.

De pengar som frigörs föreslår vi används till miljövärdande åtgärder i östersjöområdet.

Liknande kampanjer genomförs samtidigt i andra östersjöländer, bland annat av freds- och miljöorganisationer i Sovjet.

Vi samlar 10 procent av en timmes svenska rustningskostnader, det vill säga 340 000 kronor.

Insamlade pengar ska vi fördela på tre olika projekt som illustrerar hur vi hellre vill använda våra resurser.

NORDEN KÄRNVAPENFRI ZON

Inköp av teknisk utrustning som gör det möjligt att avslöja om båtar som kommer till våra hamnar är kärnvapenbestyckade.

RÄDDA ÖSTERSJÖN

Ett reningsverk i den estniska floden Pärnu. Mycket större resurser än vad som nu avsätts behövs för att rena Östersjön.

STÖD U-LANSKVINNORNA

Fistulasjukhemmet i Addis Abeba i Etiopien. Ett ideellt drivet sjukhus för unga kvinnor med mycket svåra förlossningsskador.

Det mest besökta, mest verkningfulla och spännande på festivalen var kvinnotältet. Där talades politik på kvinnors vis. Kvinnotältets öppnande inleddes med en tvätt av smutskläder som symboliserade kvinnors önskan att tvätta bort hotet om kärnvapenkrig, massförintelsevapen och miljöförstörelse.

Det var en brokig tvätt, från vita lakan till svarta kalsonger. De hängde sedan fullplitade med olika krav runt kvinnotältet de tre festivaldagarna.

Inne i tältet pågick en fri och öppen diskussion, som vi från Norden och kvinnorna från Sovjet tog till våra hjärtan.

Vi var helt eniga om att kärnvapnen ska bort, vårt mål är en kärnvapenfri värld. Vi kvinnor från Norden fick ett starkt stöd av de sovjetiska för kravet på en kärnvapenfri zon – det skapar väg för dem att få bort kärnvapen också på Kolahalvön.

Perestrojkan ändrat grunden

Kvinnorna från Murmansk oroades över att något fruktansvärt misstag kunde ske. En ubåt med kärnvapen ombord sjönk efter en brand, nyligen, och det har ökat deras oro. De berättade också att perestrojkan har förändrat grunden för hela den militära doktrinen. Nu arbetar man för att få bort kärnvapnen.

Den längsta och mest intensiva diskussionen gällde, inte oväntat, kärnkraften.

Tjernobyl öppnade ögonen på de sovjetiska kvinnorna, bland dem finns idag en massopinion mot all kärnenergi, i vilken form det vara må.

– Vi vill inte leva med en energikälla som vi är rädda för, sa de.

Visst fanns det kvinnor som ännu litat på den "fredliga användningen". På många håll i Sovjet finns ännu inga alternativ. Andra kvinnor berättade att deras krav fått regeringen att avstå från flera planerade kärnreaktorer.

– Vi har vänt oss direkt till Gorbatjov med kraven att Tjernobyl ska stängas.

Vi var många från Norden som blev chockade när vi fick höra att de "icke skadade" reaktorerna i Tjernobyl fortfarande är i drift.

Det blev helt tyst i kvinnotältet när en kvinna reste sig och sa helt stillsamt:

– Jag är från Tjernobyl ...

Många är sjuka

Hon berättade hur katastrofen påverkat människors liv och hälsa. Många barn och vuxna i Ukraina är sjukare nu än tidigare. Nya mätningar visar att strålningen på stora områden inte har minskat nämnvärt, och läkarna vet inte hur de ska medicinera dem som bor där. Myndigheterna har beslutat att evakuera ytterligare hundra byar eller fler. På stora områden i Vitryssland och i Ukraina, är det förbjudet att äta av det som växer där ...

– Men Tjernobyl berör inte bara oss, sa kvinnan. Många fler människor lider av katastrofen. Vi måste tala öppet om det!

Det är tyst i tältet när kvinnan slutat berätta. Inga frågor ställs. Vad finns det

att fråga när vidden av det som hänt fortfarande är oöverskådlig?

Vi i kvinnotältet krävde att vetenskapsmännen ska ta sitt ansvar och på allvar undersöka alla risker med kärnkraften, arbeta för att lösa problemen med de radioaktiva soporna, och att tvinga fram alternativa energiformer. Det kravet skickade vi i ett brev till samtliga regeringar på Nordkalotten. Kvinnorna från Tjernobyl, Harrisburg och Windscale är våra experter!

Kvinnorna i Murmansk berättade också om sitt krav att förbjuda reaktor-drivna isbrytare att anlöpa Murmansk hamn. De är oroliga för att radioaktiv strålning släpps ut av misstag.

Från nordisk sida kunde vi berätta om ett årtionde av kvinnors maskkamp för fred och nedrustning, hur det väckt tusentals kvinnor till ökat samhällsmedvetande. Även om situationen i världen ser ljusare ut i dessa avseenden, så finns kärnvapnen kvar. Kampen för nedrustning och för en kärnvapenfri zon i Norden, är de krav vi måste fortsätta att kämpa för.

Hur ska vi gå vidare, vilka ytterligare krav står på vår lista?

Frågorna och ideerna var många.

Vi upplevde en stark känsla av samhörighet och ömsesidig förståelse i Murmansk. Därför blev vi inte förvånade över det starka bifall, när vi förslog att det hädanefter och överallt ska finnas ett kvinnotält på samtliga freds- och miljöfestivaler världen över. □

Susanne Björkenheim

MYCKET TILL DE STORA OCH LITE TILL DE SMÅ

Skynda på, skynda på, nu ska karusellen gå...

Århundredets skattereform har den kallats. Vi ska slippa det värsta av avdragsdjungeln, kapitalet ska skattas hårdare och det ska vara lättare att kontrollera. Många kommer att förlora på skattereformen, inte bara dem med inkomst av kapital. De som förlorar mest är de som redan har för lite – låginkomsttagarna och främst då kvinnorna.

Men du kanske är en vinnare, tillhör dem som vinner mest på skattereformen och har inkomster på över 250 000. De kan konsumera för hela 8 300 kronor mer varje år. Har du däremot en inkomst under 125 000 om året så förlorar du istället. Har du det, kan du istället trösta dig med att du inte är ensam. Två tredjedelar av de förvärvsarbetande kvinnorna tjänar under 125 000 och de flesta av LO:s medlemmar. Alla dessa kommer att förlora i genomsnitt 3 000 kronor i köpkraft om året.

Så ser den ut nu, skattereformen som skulle vara "fördelningspolitiskt neutral". Den skulle varken ta eller ge från låginkomsttagarna. Men i verkligheten får de som tjänar minst vara med och finansiera skattelättnader för höginkomsttagarna.

Sammanlagt 4 miljarder i skatteinkomster tas ut från låginkomsttagarna för att finansiera skattelättnader för de som dras med höga marginalskatter.

Så här är det tänkt. Alla som tjänar under 200 000 slipper betala statlig inkomstskatt. Löneförmåner beskattas hårdare, avdrag begränsas eller tas bort. Inkomster av kapital blir högre, 30 procent. Fastighets-skatten höjs för hyreshus och småhus och räntebidragen minskas och många varor och tjänster som tidiga-

re inte var momsbelagda blir det nu. Och så en viktig sak till, skattereduktionen på 1 800 kr för ensamstående försvinner.

Sänkta marginalskatter och utebliven statlig skatt för inkomster under 200 000, det betyder minskade skatteinkomster till staten och det måste kompenseras. Hela 63 miljarder i uteblivna skatter ska kompenseras. Bland annat gör man det genom att lågavlönade förlorar sammanlagt 4 miljarder i köpkraft genom prishöjningar och höjda boendekostnader, som alltså är med till att finansiera en skattereform där de själva är missgynnade. Ett annat sätt att få in mer pengar i statskassan är genom dynamiska effekter, det vill säga att vi ska arbeta mer efter skattereformen.

Oavsett om vi jobbar mer eller mindre är vi med och betalar reformen genom höjda priser och höjda boendekostnader. Och för de flesta uppväger det inte lättnaden som det innebär att den statliga inkomstskatten försvinner. Den är inte så betydande för låginkomsttagarna. Det är däremot kommunalskatten, som är den skatt vi huvudsakligen betalar och som inte alls är progressiv. Och om kommunalskatten säger skattereformen ingenting alls. Sist men inte minst, det är inkomstens

storlek som är den avgörande faktorn om vi ska vara vinnare eller förlorare på den nya skattereformen.

Marginalskatterna har ju aldrig varit något större kvinnoproblem. Vi tjänar som regel mindre än männen inom samma fackförbund. Kvinnojobb är av tradition låglönejobb och efter några år av utjämning börjar klyftorna mellan mäns och kvinnors löner på nytt att öka. Två tredjedelar av kvinnorna tjänar under 125 000 kronor och tillhör alltså förlorarna.

I de flesta översikter av hur skattereformen slår, har man inte räknat på individer, utan på hushåll. Men ur kvinnoperspektiv är det mest intressanta det som händer med våra individuella löner. Skillnaden inom familjen blir större om mannen redan har högre inkomst. Marginalskatten sänks och nettoskillnaden blir ännu större än förr. Vem ska då ta ut föräldraledigheten? Då hjälper det nog inte hur mycket männen stimuleras att utveckla sin papparoll i hemmet. Skattesystemet talar sitt eget språk. Och hur känns det att bidra med nål-pengarna till hushållet? Skillnaden blir större och känslan av att vara försörd trots eget arbete kommer snart att infinna sig.

Barnbidragen ska jämna ut effekterna av höjda priser och höjda hy-

ror. Men, då finns ju orättvisan redan i skattesystemet. Barnbidraget kan inte användas till att jämka ett skattesystem som slår mot låginkomsttagarna. Det är en bluff. Vad händer den dag då barnen är stora och barnbidragen slutat komma? Men just tricket med barnbidragen har gjort att de som verkligen drabbas, de som har en reell orsak att känna sig lurade är de som är ensamstående och lågavlönade.

Framför mig har jag bilden av expediten på varuhuset. Få arbetar heltid. De får helt enkelt inte timmar så att det fyller en heltid. Istället står de tacksamt till förfogande och

hoppas in alla obekväma arbetspass som går, kvällar som helger.

Jag vet att många av dem hankar sig fram på löner som inte ens räcker till ett existensminimum. Och många är just ensamstående utan barn.

Det är kanske den här kategorin människor som ska åstadkomma de dynamiska effekterna. De drabbas av skattesystemets piska. De kommer att förlora 3 000 kr i köpkraft per år. Jag tänker på Anna, som jobbar på ett av varuhusen och står i växande skuld till sin kille. Redan, utan skattereform. Ibland har hon

funderat på att ta ett städjobb om morgnarna, men de sena passen på varuhuset flera gånger i veckan tar på krafterna. Hon orkar inte. Kanske hon får nya krafter nu.

Kanske är det i själva verket så infernaliskt uttänkt att just låginkomsttagarna ska bli mer arbetsbenägna med skattereformen. Det skulle kunna lösa hemtjänstens, långvårdens, daghemmens och alla städfirmors behov av arbetskraft. För alldeles omedvetna om effekterna har väl inte skattereformens arkitekter varit. □

Caroline Runesdotter

KALLA FAKTA

om den svenska ekonomin

Enligt Konsumentverket har följande skett de sista tio åren, mellan 1978 och -88:

Industriarbetarlönerna har ökat med 97 procent, matpriserna med 120 procent och hyrorna med 140 procent – alltså en markant standardförsämring.

Under samma tid har värdet på Stockholmsbörsen ökat från 100 miljarder till 600 miljarder.

De 22 största svenska företagen hade 1988 över 100 miljarder i sina skattekostnader.

Enligt skattereglerna ska svenska bolag betala 52 procent av vinsten i skatt, men 1987 betalade storbolagen endast 8 procent skatt i genomsnitt.

Genom bokföringstekniska manipulationer, överföringar av kapital från och till andra delar av koncernen är detta möjligt.

Den svenska momsen på maten – 24 procent – är högst i världen. England har ingen moms alls, Holland ligger på 4 procent, Frankrike 5,6 procent, Västtyskland 7 procent, och så vidare.

25 svenska företag har tillsammans 830 000 anställda, därav 382 900 i Sverige och 446 500 utomlands.

Elektrolux har 110 000 anställda utomlands och endast 29 500 i Sverige.

Däremot har Volvo 19 900 anställda utanför Sverige och 55 500 här hemma. Det är rekord.

SKF har endast 5 400 anställda i Sverige och hela 38 300 i utlandet.

Från -83 till och med -87 beviljade riksbanken tillstånd för svenska bolag att exportera 1 183 miljarder kronor. En summa som är nästan lika stor som svenska statens budget, som är 1 500 miljarder under fem år.

Under samma tid har 3 448 företag med 371 000 anställda köpts upp av större bolag. En avsevärd del av uppköpen gjordes av utländska kapitalgrupper.

Fram till september 1988 har också 40 av 90 mindre privatägda företag, med mindre än 500 anställda köpts upp.

1988 fanns det 46 263 miljonärer och 23 miljardärer i Sverige. Sedan 1982, då sossarna återtog makten har miljardärerna ökat från 4 till 23 stycken.

Genom transnationella trustar och storbolag, med korsvis ägande över gränserna, med instrument som EG, och utplundring av u-länderna, växer sig kapitalismen allt starkare. Nationalstaterna detroniseras till dess verktyg.

Under tiden som svenska arbetare skapar varor och produkter för miljarder kronor, sjunker deras medellivslängd, medan över- och medelklassens livslängd ökar.

En utredning gjord av läkare, professorer och andra lärda män, menar att den ökande dödligheten bland industriarbetarna beror på att de inte har tillräcklig kunskap, att de inte lärt sig leva sunt, inte tar del av dietföreskrifter och goda matvanor, att de röker och super mer än över- och medelklassen.

När Björn Gillberg i ett TV-program den 21 juli i år fick ta del av läkarnas senaste rön, ironiserade han över det absurda i påståendena. Han menade att i så fall torde industriarbetarnas familjeliv vara segregerat, eftersom deras hustur har betydligt högre medellivslängd än de.

Hur har de gamla det i välfärdsstaten?

I år lever 600 000 pensionärer på en summa som understiger 3 400 kronor i månaden. En miljon pensionärer har mindre än 6 000 kronor i månaden i pension. □

Evvy Andrén

Kvinnorna och rättvisan

*Thomas Allgén och Teet Härm,
allmänläkaren och obducenten
får arbeta som läkare igen.*

Bild: Claes Ekström.

Och även om socialstyrelsen överklagar till regeringsrätten – och regeringsrätten bestämmer sig för att ta upp målet – så kommer det att dröja. Under tiden står det de båda männen från styckmordsrättegången fritt att arbeta som läkare.

Hur är det möjligt att Thomas Allgén och Teet Härm har fått tillbaka sin läkarlegitimation? Orsaken är att de friades från anklagelsen om mord i tingsrätten. Det står i själva domslutet. Bevisen ansågs inte tillräckliga. Bland annat fattades ju huvudet på kvinnan för att man säkert skulle kunna fastställa om hon dog av styckningen eller var död innan.

Däremot slog tingsrätten fast att läkarna styckat kvinnan. Detta står inte i domslutet utan i domskälen och brukar inte leda till påföljd, dessutom var ju detta brott preskriberat.

Och det var just det som två av kammarrättens fyra manliga ledamöter tog fasta på. Det som stod i domskälen skulle inte behöva leda till några som helst följder för de båda männen från styckmordsrättegången.

DE PROSTITUERADE RÄDDA

När obducenten första gången förhörs om styckmordet, blir han också förhörd om ytterligare två kvinnors död.

Dels gäller det hans egen hustru, som hittades hängd i sänggaveln.

Själv mord under förbryllande omständigheter.

Dels gällde det en 26-årig prostituerad som hittades strypt. Obducenten hade iakttagits vid fyndplatsen. Den döda kvinnans skalle återfanns på obducentens skrivbord.

Förundersökningen fick läggas ner i brist på bevis.

Och de är redan i farten igen. Obducenten åker fram och tillbaka på Malmskillnadsgatan, de prostituerade är livrädda och undrar varför polisen inte kan göra något. Och den så kallade allmänläkaren har sökt vikariat i Älvsborgs landsting där han arbetade innan rättegången. Nu fick han visserligen inget jobb, men har vi några som helst garantier att han inte kommer att anställas inom den offentliga sjukvården?

Hittills är det bara kvinnoorganisationer och kvinnojourerna som reagerat.

Varför protesterar inte läkarkåren? De borde ju vara intresserade av att upprätthålla en viss minimistandard inom kåren eller det man brukar kalla "en god och värdig anda". Så står det nämligen i Läkarförbundets egna stadgar, första paragrafen, Läkarförbundet som organiserar 95 procent av Sveriges läkare.

Det låter betryggande och så måste det ju vara. Är vi sjuka, är vi såpass beroende av läkare att vi måste kunna lita på deras omdöme och ansvarskänsla. Läkarförbundet har möjlighet att utesluta medlemmar som handlar oetiskt. Självklart borde det gälla läkarna från styckmordsrättegången.

INTE ENS EN MARKERING

I våras strax innan Socialstyrelsen beslutat dra in legitimationen för de två läkarna, ringde jag till Läkarförbundet för att höra vad de gjort för att i detta fall leva upp till sina egna stadgar. Helt oväntat såg man lite annorlunda på saken.

Jan Sköldström, Läkarförbundets jurist, förklarade att eftersom styckningen omnämndes i domskälen men inte i domslutet, så tyckte inte han att de hade någon anledning att göra ens en liten markering mot de båda männen.

Detta trots allt som framkom under rättegången, som väl gör att ingen frivilligt skulle vilja ha någon av dem till läkare.

Nu sedan Kammarrätten återgivit läkarna från styckmordsrättegången sin legitimation, har Läkarförbundets ordförande Bo Hjern uttalat sin tillfredsställelse med beslutet. En annan medlem av Läkarförbundet, informationschef Thomas Teichert, medger själv när han blir tillfrågad att han inte tror att han skulle vända sig till någon av dessa läkare som patient.

Läkaren är en auktoritet på ett område som är av väsentlig betydelse för oss – vår hälsa. Vi är beroende av att läkaren är seriös, gör en noggrann diagnos, och låter en slags grundetik genomstråla sitt arbete – en slags respekt för människan som gör att oavsett sympatier och antipatier ska han göra sitt bästa.

Därför måste vi kräva att inte bara Socialstyrelsen arbetar för att slå vakt om en läkarkår som vi vågar vända oss till. Det ansvaret bör också ligga hos Läkarförbundet och Kammarrätten.

KONTROVERSIELL LÄKARE

Det finns en göteborgsläkare som råkat ut för att bli utesluten ur Läkarförbundet, bli av med legitimationen och få beslutet bekräftat i Kammarrätten. Det hela utspelade sig för snart tio år sedan och Siv Westerberg som hon heter, var vid den tiden en kontroversiell läkare.

Idag är hon en kontroversiell advokat.

Då för tio år sedan hade hon sin läkarmottagning i ett område som fortfarande befolkas av många arbetare. Många som arbetat i hamnen eller på Volvo och lider av förslitningsskador. Och framförallt många äldre människor.

Siv Westerberg sjukskrev så många och så mycket som hon tyckte var befogat. Hon framträdde i TV och i press och försvarade sitt sjukskrivande.

Försäkringskassan i Göteborg gillade det inte. De gillade inte att så många var sjukskrivna och tyckte att Siv Westerberg hade för många patienter och krävde för hög ersättning av försäkringskassan.

Hennes sjukskrivningar började kontrolleras av en annan läkare, så kallad förtroendeläkare som i lika rask takt friskskrev hennes patienter.

Siv Westerberg svarade med att offentligt angripa denne läkare som åtnjöt försäkringskassans förtroende. Det fick hon inte göra ostraffat. Läkarförbundet var inte lika tandlöst då, som det varit när det gällt läkarna från styckmordsrättegången. Siv Westerberg blev utesluten av Läkarförbundet och det är en mycket ovanlig åtgärd. Så ovanlig att de läkare som blivit uteslutna de senaste tio åren (om man bortser från de som stryks för att de inte betalar medlemsavgift), går att räkna på ena handens fingrar, allt enligt Läkarförbundets jurist Jan Sköldström.

LEGITIMATIONEN DROGS IN

Affären Siv Westerberg var inte slut med detta. Ett halvår senare drogs hennes läkarlegitimation in av dåvarande Medicinalstyrelsens ansvarsnämnd. Ansvarsnämnden övervakar läkarnas verksamhet och undersöker alla de anmälningar som kommer in mot läkarna. Och när hon begärde resning i Kammarrätten så bekräftades bara deslegitimeringen.

Utredningen som föregick deslegitimeringen var omfattande, den uppgick till sammanlagt 6000 sidor, och man skulle tro att få läkare har varit utsatta för och kan klara en liknande granskning. Alla Siv Westerbergs journaler kontrollerades av flera sakkunniga läkare, som i detta digra material kunde hitta flera exempel på felaktigt ställd diagnos.

Kanske fler läkare skulle behöva utsättas för samma granskning? Siv Westerberg hör nämligen inte till de över tusen läkare som varje år blir anmälda av patienter.

Antalet anmälningar tenderar att stiga för varje år. 1987 var det 1271 ärenden rörande de närmare 30 000 läkare vi har i Sverige. Efter utredning är det cirka tjugo procent som leder till att läkaren fälls. I grava och upprepade fall kan det leda till att legitimationen dras in. Samma år, 1987, var det 23 läkare som förlorade legitimationen. Jämfört med de cirka 2560 som fälls, är det alltså få som mister legitimationen.

Hur skulle det till exempel gå för de malmöläkare som toppar utskrivningen av beroendeframkallande lugnande medel i Sverige. Skulle deras verksamhet tåla en granskning?

Det är svårt att låta bli att jämföra Läkarförbundets och Kammarrättens agerande i fallet Siv Westerberg och när det gäller läkarna från styckmordsrättegången.

Hur kan juridiska spetsfundigheter få skyla över det faktum att dessa båda män klart och tydligt under rättegången själva deslegitimerat sig som läkare. Ingen, inte ens Läkarförbundets eget folk vill anlita dem som läkare. Varför ska vi då behöva riskera att råka ut för dem? □

Lisa Andersson

Om hennes ankomst till jorden talades det rätt mycket i bygden. Hon var sina föräldrars elfte barn och **det** var ju ingenting märkvärdigt, men hennes mor stod bokstavligen talat "vid spisen och födde barn". Hon lagade kvällsgröten vid den öppna gammaldags vedspisen med den stora rökkupan ovanför, där kastullocken stod uppradade efter kran- sen. Hon sträckte sig efter ett, då ungen föll ner på golvet och var född så lätt som ingenting. Moran själv hade nog aldrig berättat vad som hänt, men saken kom ut eftersom drängen satt vid bordet med de andra och fick ögon så stora som grötfatet.

Året var 1840 och torpet låg gömt mitt uppe på småländska höglandet i en vacker glänta, där milsvi- da skogen glesnade tillfälligtvis. En liten silverbäck rann genom åkrarna till barnens ständiga glädje och föräldrarnas eviga skräck. Det nya barnet kristnades till Elftuna, efter sitt nummer i syskonskaran. Hon tyckte aldrig om sitt namn och ville bli kallad Marta, som var hennes andra namn. Hon hade stora mörkbruna ögon, annars var hon inget vackert barn – alldeles för stor näsa och hakan sköt ut. Men i huvudet under det raka, svarta håret, snart samlat i en stram knut i nacken, brann vetgirighet, en klar och redig iakttagelseförmåga och ett aldrig svikande minne.

Hon träffade Gustaf redan som barn, de var båda födda samma år. Aldrig i skolan dock, ty hon gick aldrig i någon skola. Hennes föräldrar ansåg att hon behövdes bättre i det vardagliga arbetet på torpet, och att all onödig lärdom för en flicka var bortkastad tid. Visserligen anmäldes hon som elev, eftersom lagen föreskrev detta, men vägen till skolan var två mil lång och "Stuta-Pelle" helt ointresserad av fattigfolk, som inte kunde komma med förning. Men Marta och Gustaf träffades och visste om varandra såsom barn som bor i samma bygd alltid har träffats och vetat om varandra. Han brydde sig aldrig om den blyga, tysta flickan, men hon älskade honom från första stund. Hon gav sitt hjärta till den länge, glade pojken med de stora, varma händerna, som tog så ömsint i djuren, han som tittade förbi henne och lät ögonen spela mot de ljushåriga flickorna och drog iväg med dem in i skogen.

Han gifte sig tidigt med en av dem, och Marta sa aldrig ett endaste ord till någon om sin sorg. Hon hjälpte till vid bröllopet och stod med de andra i kyrkan och såg brudens rundning under den svarta brudklänningen. Giftermålet skedde i mars och bruden var död i slutet av juni. Hon och Gustaf hade arbetat hårt med höslätter nere vid Nissaängarna och hon blev varm och törstig och la sig på knä bredvid en av de iskalla källorna, som bubblade upp nära strand-

kanten, och drack i långa glupska klunkar. Hon höll om sin stora mage för att komma åt bättre. Hon dop- pade ner hela ansiktet och det ljusa håret blev alldeles vått runt om. Redan på kvällen bröt febern ut och efter en vecka dog hon i en vinande, flämtande yrsel och barnet dog ju med henne. Galopperande lung- sot, sa folk.

Marta hörde ryktas att Gustaf hade tagit till brännvinet, och att han dängde runt med både manfolk och kvinnfolk som inte spot- tade i glaset. Marta träffade honom här och var och försökte bemästra sin blyghet och verkligen se honom i ögonen och hålla hans stora hand med båda sina, men han var vrång och butter och hon släppte sitt tag som om hon bränt sig – och han såg återigen förbi henne.

Så, plötsligt, gav han sig till soldat.

Socken var fattig och knektatorpet litet och ste- nigt, men han hade gjort ytterligare en ljushårig och blåögd flicka med barn i fyllan och villan, så han gifte sig för andra gången och flyttade in där med henne. Hon var slarvig och grälsjuk och blev snart som en stor mjuk madrass stoppad med vadd. De fick två flickor på tre år. Gustaf var arbetsam och händig när han var nykter men skrattade numera nästan aldrig, och det hände att han slog efter oxarna, när de rörde sig för trögt i fårorna. När hustrun skulle få sitt tredje barn gick någonting galet. Hon låg och skrek en hel natt, och Gustaf försökte hjälpa henne så gott han kunde, men på morgonen var han ju tvungen att se till djuren, och när han kom in igen låg hon död i köks- soffan. Ingen fick veta om det tredje barnet var pojke eller flicka.

Gustafs mor tog hem de båda skrämde barnen till sig och byborna vojade sig över Gustaf, som söp som en galning. Allting förföll och växte igen, även Gus- taf, han var inte att känna igen längre. Han lät hår och skägg växa som det ville och gick inte att tala med. Då packade Marta ett litet knyte med kläder, en kam och en liten spegel och gick till torpet och väntade ut ho- nom i skymningen. Hon sa bara en enda mening,
– Jag skall stanna hos dig, men jag vill ha giftemål.

För första gången såg han riktigt in i hennes nöt- bruna ögon och observerade hennes stora näsa och bestämda, kraftiga haka. Och han sa med en djup, egendomligt befriad suck, men utan skym- ten av glädje,

– Du tränger dig på – men det skall bli som du vill.
De båda var trettio år det året.

Hon tog hem barnen, städade i stugan, mockade i lagårn och införde en lugn och stillsam ordning, som gjorde de båda tysta barnen till små kvittrande fåglar, som kappades om att vara närmast henne kjolar vart

hon än gick. Gustaf yttrade aldrig ett ord av erkännande.

Han arbetade – tyst och envetet – från morgon till kväll. Bara när brännvinet kom fram började han nynna för sig själv. Då, på natten, tog han hårt och ursinnigt efter henne. Hon gjorde aldrig motstånd, utan var alldeles tyst, och han stirrade ner på hennes slutna ögonlock.

Innan ett år gått till ända fanns det ytterligare ett barn, en pojke, i stugan. Men Gustaf söp fortfarande. Inte så våldsamt och inte så ofta, men han slutade inte.

Marta gick ofta i skogen och samlade rötter och bark och löv, som hon gjorde dekokter och salvor av till människor och djur som behövde dem för olika krämpor, som ingen doktor kunde bota. Då försummade hon aldrig att stanna vid myrstackarna och hålla båda händerna ovanför. Den underbart fina doften de oroade myrorna sprutade ut strök hon sedan över sitt ansikte. Sådana nätter sov Gustaf vänd mot henne.

Hennes skicklighet att bota flög med munprattens hastighet runt om i bygderna och fler och fler fann vägen till det lilla torpet. Särskild god hand hade hon med djuren. En ko som var gall eller en som inte ville släppa till mjölken blev som förvandlad, när hon småmumlande och helt utan rädsla eller brådska strök och strök över den knotiga kroppen från mulen ner till juvret. Människorna som kom sökte alltid henne, inte honom. Hans avund och ovilja blev till surmulen bitterhet och han slöt sig för alla och särskilt för henne. Yttrade han sig var det alltid med förakt. Han talade ibland om häxor och maskopi med den onde. Hon svarade honom aldrig. Hon tog aldrig någonsin betalt, det förbjöd kvacksalverilagen, men hon tog emot gåvor. Förklädestyg, kjoltyg, kaffe och socker.

En svart silkesschalett med invävda blanka rosor, som ett byalag i grannsocknen skänkt henne (hon hade räddat livet på en avelstjur som förätit sig på klöver) hade hon på sig i kyrkan en gång. Sedan hittade hon den i skitrännan i lagården. Gustaf drack kaffe med socker och brännvin i, men han småsjöng inte längre för sig själv. Till slut kom kyrkoherden och tillhöll henne allvarligt, att hålla sig på den plats vår Herre hade tilldelat kvinnorna och inte överglänsa sin man, ty han var hennes "huvud" – så var det sagt. Prästen satt i bästa stolen, medan han drack hennes kaffe och åt hennes hembakade kakor, och hon stod hela tiden bakom en vanlig pinnstol en bit därifrån. Hon svarade som vanligt ingenting, men när han pustande gett sig iväg, under många uppskattande ord om kakorna, kramade hon hårt om stolsryggen. Länge.

Under åren som gått hade barnen blivit fler och fler. Hon födde sex till världen och sammanlagt fanns det alltså åtta barn i stugan. Gustaf hade slutat som indelt soldat och de hade fått låna sexhundra kronor och köpt en liten gård i utkanten av byn. Den bestod mest av sten och obruten mark och storskogen stod praktiskt taget på lagårdsbacken. De fick skogsområdet "på köpet" och Gustaf högg ut några små åkrar och sådde råg på dem. Men det mesta stod kvar. Skogen skulle ju sedan skänka dem välstånd och frihet från ekonomiska bekymmer, men det visste de inte då.

Någon nöd fanns dock aldrig. Maten kom från Gustafs arbete med åkrar och djur. Kläderna kom från Martas får och linodlingar. Hon förvandlade alltsammans från råvaror till bruksvaror i spis, separator, smörkärna, spinnrock och vävstol.

Men en gång hände något. Gustaf hade en kolmila en bit inne i skogen. Det var sträng vinter, han var ensam i sin koja och milan började brinna. Han slog och slog mot de blåa lågorna som hoppade som djävlar i den svarta natten. Då skrek han – i vinternattens tystnad – då vrålade han Marta! Marta! Hon kom – ridande på hästen. Hon stred vid hans sida timme efter timme tills milan var räddad. Det stålgråa håret flöt utefter hennes rygg och de bruna ögonen var vidöppna.

Sedan strök hon sina salvor på hans sår. Över de hårlösa, svidande ögonen och de hudlösa läpparna, där skägget hade bränt fast.

Hans tystnad förändrades och var inte fientlig längre. Han slog ut sitt brännvin på gödselstacken. Och så en kväll steg han upp från bordet och sa långsamt och mödosamt,

– Allting är din förtjänst Marta, hade du inte kommit ... jag menar inte till milan ... jag menar ... hade du inte kommit till mig då, för snart tretti år se'n ... så hade jag blivit ... jag hade blivit en stackare i hela mitt liv. Du betyder ... du betyder ... allt för mig.

Hon tittade rakt på honom och ändå långt bortom honom, la samman händerna i knät, slog ner blicken – och teg.

Ingenting förändrades i deras livsföring. Varje natt sov de i den smala träsängen, varje morgon stod de upp och utförde allt som måste utföras, varje söndag gick de till kyrkan. Hennes omsorger om honom, barnbarnen och hemmet fortgick som vanligt. Båda visste dock att en förändring skett. Det, nämligen, som hade funnits hos henne fanns inte längre.

Han dog när han var nittio år och ett långt vitt skägg flöt över hans bröst. Hon höll hans hand och mummelpratade med honom som hon brukade göra med de sjuka djuren, och han gav upp andan utan motstånd eller smärta.

Hon överlevde honom i sex år och under den tiden yttrade hon aldrig hans namn en enda gång. □

Märta Jarlevik

För argentinskan Amanda Peralta, som gjorde ett besök på Kuba trettio år efter revolutionen, har Kuba blivit en plats att må bra på, en plats där hon kan känna sig hemma på ett självklart sätt.

Många svenska biståndsarbetare från SVS och UBV, har på vägen hem från Bolivia, Nicaragua och andra länder i den delen av världen, tillbringat någon vecka på Kuba och sagt precis detsamma som Amanda Peralta. Där kunde de koppla av, vila sig, njuta och andas fritt. Då jämförde de med de andra ländernas svårigheter med ekonomi, livsmedel, vatten, köer och underutveckling, och talade om Kuba som paradiset. De hade semester, inga tider att passa, inget hårt arbete och de kunde strosa runt, de kunde åka till stränderna, de kunde äta glass, de kunde tillåta sig att koppla av politiken – Kuba har ju genomfört sin revolution och förstärker den dag för dag.

Självfallet blir livet annorlunda för en kuban, som ska arbeta, ta sig långa sträckor med buss, som får stå en stor del av dan i kö ... Men låt mig genast säga att för mig, som besökte ön för andra gången, blev det också en känsla av att ha kommit hem! Allt stämde, tyckte jag, utan att närmare analysera varför. Paradiset? Ja, det beror på vad man jämför med och inte minst vad man har med sig själv dit, i huvud och i hjärta.

Jag kunde jämföra med en del andra länder i Latin- och Centralamerika, jag kunde jämföra Kuba 1989 med Kuba 1970 och i båda fallen var skillnaden mycket stor. Men svagheter och svårigheter består. Och dem talar kubanerna själva om, inte minst på den enda café-teatern i Havanna. Där gisslar man t ex fenomenet med olika betalningar

och penningkurser i sketchen "Betala mig i dollar". Bakgrunden är att landet behöver hårdvaluta för att kunna köpa in det som inte finns på ön.

USA blockerar, försvårar och förhindrar fortfarande handeln för kubanerna. Det visade affären med knarkhandlarna, som fick sitt olyckliga slut med fyra avrättade. De hade med regeringens goda minne och tvingande omständigheter, sökt vägar att kringgå handelsblockaden och fallit för knarkfrestelsen. Kubanerna försöker på alla sätt få in dollar i landet.

Turister före i kön

Många turister kommer till Kuba och de kan betala i dollar, får gå före i köer för dol-

”Vi går ut i den mjuka svarta natten och går säkra genom mörka kvarter och sitter och väntar på bussen i en och en halv timma. Men vi talar inte om den utan om samhället, arbetet, kärleken.”

”Man gifter och skiljer sig friskt, har barn med flera och väntar nästan ständigt nya med andra – också rätt generellt skrivet, men det var den bilden jag fick i samtal med dem jag träffade.”

lar, får bo på hotell för turister med dollar och kan för dollar köpa saker som är billigare än i de vanliga affärerna, där kubanerna handlar. Det skapar klyftor mellan kubaner och turister. Man kan tugga av turister, man kan försöka få tag på turisternas väskor, man kan växla svart med turister osv. Detta kan bli följden av dollarmarknaden och turisterna. Hur löser man det?

I kabarén togs den sega byråkratin upp, som man märker även i små detaljer: på det lilla hotellet skrivs notan ut i flera exemplar, det görs långa förteckningar på olika belopp, sida upp och sida ner, man står i en kö för att betala och få en liten handstämplad lapp för att sen ställa sig i nästa kö för att lämna den och få ut sin glass. – Och medan jag är inne på glass, så heter den Coppelia och är kubanernas stolthet. Den säljs i Havanna i ett stort huskomplex i två våningar, som ligger i en park. Där är det kö hela dagen och långt ut på natten.

De här teatersketcherna speglade samhället. Givetvis fanns en om kärleken och en annan – mycket stämningsfull – om revolutionens mål. Man talar på Kuba om revolutionen i presens, man hänvisar ofta till José Martí, Kubas store fader, poet och läromästare, man nämner ofta Che Guevara och de ideal han stod för, och man ser upp till Fidel.

På Revolutionsmuseet har en ny avbildning av Che satts upp, en mycket realistisk sådan. Kubanerna passerade förbi mycket andäktigt, mycket gripna.

Kvällen på teatern avslutades med en sång om framtiden:

”I nästa sekel, när du har kämpat tappert och problemen är lösta, är stress och allt spel med osäkra kort borta. Och när du undvikit fett, när du har gymnastiserat, inte rökt och undvikit de andra lasterna, då är byråkratin och opportunisten borta; och kan det idag vara svårt att få biljetter till bussen kan du år 2000 åka till månen. Allt vårt byggande är svårt men till slut får du se hela byggnaden färdig.”

Säker i mörker

Vi går ut i den mjuka svarta natten och går säkra genom mörka kvarter och sitter och väntar på bussen i en och en halv timma. Men vi talar inte om den utan om samhället, arbetet, kärleken.

Man talar mycket med varandra på Kuba. Det finns dessutom inte så många skyltar som vägleder utan du får fråga om vägen, om bussen, om adressen, om tiden – alla har inte heller en klocka.

Från teater till rockkonsert i en stadsdel i

Havanna. En amatörgrupp spelar kubansk rockmusik inför entusiastiska ungdomar och äldre, som då och då höjer romflaskan upp i luften som för att visa att stämningen stiger. Gruppen består av män i olika åldrar, som skriver text och musik själva. Texterna är mot kriget, mot passivitet i TV-fåtöljen och för ett samhälle som du ska hjälpa till att bygga upp.

Kvällen bestod inte bara av musik utan även av diktuppläsning av kända poeters verk och av amatörer. Sen gruppen börjat uppträda i det här kulturhuset har antalet besökare ökat till den övriga verksamheten: skrivar-, målar- och teateraktiviteter.

Från mitt första besök minns jag tomma skyltfönster, nu finns affärs- och till och med gågator – en nödvändighet i den livliga trafiken med bussar och långtradare, som skramlar fram på dålig gatubeläggning och blåser ut en massa svart rök.

Byggnadsmaterial är det ont om och många hus är i behov av sanering. FN har förklarat gamla Havanna som kulturområde och där byggs det, restaureras och förskönas.

Det tar lång tid, såvida det inte gäller hotell, sa kubanerna. De fixas snabbare. För turisterna. I de centrala delarna är t ex det gamla hotellet i engelsk kolonialstil, Inghaterra, nyöppnat och Garcia Lorca-teatern är nyrenoverad.

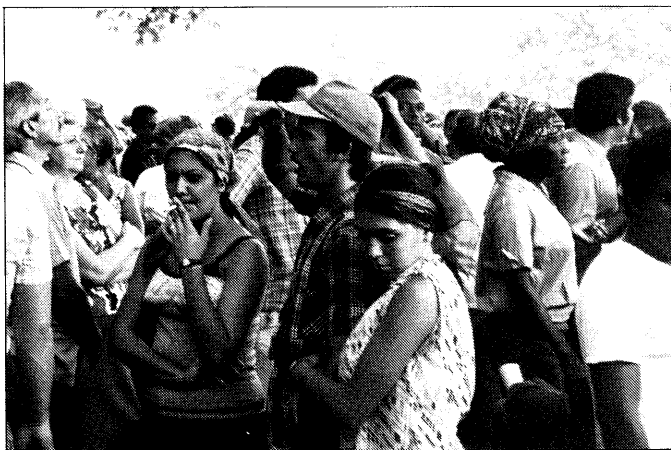
I samma hus har man öppnat en restaurang. Jag gick dit med kubaner, som såg stället för första gången. Den var stor och luftig med sirliga cafémöbler, växter och med skärmar i naturträ uppställda för att dela av lokalen. Kubanerna var imponerade och förtjusta och la märke till att alla kyparna bar skor av läder och att ingen kypare var svart – och de funderade över detta.

Betalning i pesos

Vid entrén satt en handskrivna lapp där det angavs att betalningen skulle erläggas i pesos, inte dollar. Och det var också en anledning till förtjusning. Alltså, en vacker smakfull restaurang för kubaner. Avsikten var att teaterns folk skulle kunna träffas och umgås här. För kubanerna var priserna dock rätt höga, men i alla fall ... Och så skvallrade de om att Alicia Alonso fortfarande var den eviga prima ballerinan. Men inte enbart när det gäller henne eller andra uppsatta, saknas på Kuba vår åldersfixering. Männens visor alla kvinnor uppmärksamhet, en oblyg en; blickar uppifrån och ner, de vänder sig om, de visslar – kärleken kan drabba alla och alla åldrar.

Det vilar en sensualism över samhället, tror jag att jag vågar säga generaliserande. Och i det klimatet är det inte heller så svårt. Sinnena och själen sväller. Det är inget märkvärdigt heller att den äldre kvinnan i receptionen sitter och sjunger kärlekssånger med mycket hög röst eller att en annan kvinna i samma ålder kommer indansande till tonerna av en tango i hotellets lilla matsal, med en röd plastblomma i det svarta, krusiga håret. Hon dansar fram till kyparen som kramar om henne och naturligtvis kallar henne för "mi amor" – min älskling – det är ett vanligt uttryck. Eller killen, hotellets alltiallo, som knäpper iväg slängkyssar till kvinnorna som arbetar på hotellet – och han var ingen ungdom han heller. Hettan gör att man rör sig långsamt. Man har tid att få med hela kroppen i en gungande rörelse och det ser både arrogant och självsäkert ut.

Bild: Anne Marie Janefur.

Trängseln är stor framför revolutionsmuséet i Havanna varje 1:a maj.

Som i de flesta stora städer lider även Havanna och befolkningen av trångboddhet och bostadsbrist. Ungdomarna kan inte flytta hemifrån. Kön utanför "posadas" – ett slags statligt timhotell för älskande – talar om det. Det finns många sådana gästhus i de olika stadsdelarna.

Man gifter och skiljer sig friskt, har barn med flera och väntar nästan ständigt nya med andra – också rätt generellt skrivet, men det var den bilden jag fick i samtal med dem jag träffade.

Privat bostadsförmedling

Bostadsproblemen försöker man lösa på privat väg, upptäckte jag där jag satt på den svala marmorbänken på Pradon – en av de stora trädbeskuggade gatorna i centrala Havanna. Flera kom fram till mig och frågade om jag hade en lägenhet att byta ut. Jag hade hamnat direkt på bostadsmarknaden. Dit kom människor som ville flytta, som hade skilt sig, som ville ha större/mindre bostad.

Jag såg dem gå runt på samma plats hela dan och prata med varandra.

Kubanerna nämner skönheten som den största fördelen med landet. Sen kommer att skola och utbildning är gratis, likaså sjukvården. Ingen behöver tigga på Kuba, ransoneringskortet garanterar alla livsmedel till låga priser. Museer är gratis, teaterbiljetter är billiga, buss och tåg är billiga och böcker har låga priser – och visst är landet drömskönt med det turkosfärgade vattnet kring stränderna!

Turister från alla länder har upptäckt detta och i Varadero, Badorten med stort B, ligger hotellen tätt. På helgerna åker alla havannabor också dit och det kan ta lång tid att stå i busskön för att komma fram och tillbaka. Då får man ta sig en kaffe i baren på hörnet, ett glas tomatjuice, en glass, en bulle med ostkräm eller en frasig köttkroket.

Ibland hör man ungdomarna klaga över att det inte finns något att göra för dem i stan, ingenstans att träffas, att dansa, att diskutera. Till rockkonserten hade många sökt sig, i köerna till biograferna står de, i kö för glass, i kö för att komma in på billiga restauranger står de och bänkarna i alla parkerna är fulla. Men den vecka karnevalen pågår varje år, rymms alla på de många platser och gator där olika stånd byggts upp, mycket prydligt, i vackra färger, med bambuträd och palmblad, där karnevalen drar fram. Där flyter den öl som varit obefintlig veckorna före, där serveras mat och rom och natten tar aldrig slut.

Pengarna till annat

Någon menar att de pengar som läggs ner under den veckan hade räckt till mycket annat under hela året, färg till slitna hus, trä till andra, pengar till lokaler, hjälp till amatörgrupper med mera. För övrigt försöker de frivilliga byggbrigaderna avhjälpa bostadsvårigheten. Ett företag, ett sjukhus, bildar en brigad av frivilliga som bygger hus på fritiden, där de själva kan få en lägenhet.

Man försöker hjälpas åt med svårigheterna. Ensam är inte stark, kollektiva lösningar är att föredra. Nu diskuteras skolundervisningens metoder, bort från korvstoppnings-sättet.

Hjälp behövs till länderna i tredje världen, även till Kuba. Men kubanerna är stolta och självständiga, de har alltid velat bestämma själva över sin ö. De gjorde revolution och den lever än, den förstärks ständigt, även om ledningen är tveksam till glasnost och perestrojka. Men diskussionen har börjat. □

Karin Lentz

Loppmarknad

"Först när det sista trädet huggits ner och den sista floden torkat ut och den sista fisken fångats – då först förstår människan att hon inte kan äta pengar."

Indianskt ordspråk

imorgon mamma, sa hon när hon kom hem igen.

Förra året hade de en liknande loppmarknad i skolan. Då gällde det de fånglade barnen i Sydafrika. "Free the children", och "stoppa apartheid". Nästan 5 000 kronor fick de in. De skickade pengarna till ANC:s representant i Stockholm.

Denna gången gällde det först och främst regnskogarna – att adoptera träd, men också barnen i Sydafrika. I år fick de in lika mycket pengar som förra året. En del mammor hade bakat bullar och kakor. Så något gör vi. □

Marie-Louise Carlberg

et verkar som om barn delar indianernas vishet, till skillnad mot många vuxna.

Därför är det inte så konstigt att nämnda vers finns på min dotters garderobsdörr, tillsammans med kärleksdikter och verser av lite räre slag. Hon är snart tolv år.

– Det är bara vi barn som gör något åt saker och ting, sa hon en dag.

– Tänk bara på Omar från Mexiko. Han gick 240 mil för att rädda regnskogen i sitt land, och då var han bara tio år. Vad gör du?

Sa hon och smällde igen dörren efter sig.

– Du kommer väl till loppmarknaden

NOTISER

Amit Lewenhoff är 19 år och menig soldat i den israeliska armén. Han avtjänar just nu ett 28 dagars fängelsestraff för sin vägran att tjänstgöra på Västbanken och i Gaza.

Han är den sjunde värnpliktige som fångslats och det är fjärde gången han döms för samma brott. Ett 70-tal officerare har hittills dömts.

De kallar sig "refuseniks" och stöds av organisationen Yesh Gvul, som driver en kampanj mot Israels ockupation av Västbanken och Gaza.

Nyligen drog en adoptionskampanj igång för att stödja "refuseniks" och deras familjer.

Vill du delta i kampanjen kan du skriva till:

**Yesh Gvul
PO Box 6953
Jerusalem 91068
Israel**

Nestlé fortsätter att propagera för att kvinnorna i tredje världen ska ge sina nyfödda barn mjölkersättning istället för att amma dem.

Det är en förödande propaganda i rent kapitalistiskt vinstintresse, som får till följd att många barn dör.

Därför drar NAFIA (Nordiska Arbetsgruppen För Internationella Amningsfrågor), igång sin bojkott.

Vill du veta mer om aktionen – kontakta Ingrid Sillén, Åsögatan 78, 11624 Stockholm.

Ett urval av Nestlés produkter och varumärken på den svenska marknaden:

**Nescafé, Maggi
Findus, Zoéga
Coffee-Mate, Buitoni
After Eight**

Ensamma Mamma

CECILIA TORUDD

JUBILEUMSFEST

En fest för SKV efter 75 år var verkligen på sin plats. Den 30 september gick den av stapeln på Kungliga Myntet i Stockholm.

Hela 75 år har förbundets medlemmar arbetat och engagerat sig för en värld utan fruktan, svält och orättvisor.

Det har funnits tider då man arbetat i medvind, då det varit lätt att engagera människor i sin nära omgivning, kommunalt och på regeringsnivå. Man hade god och nära kontakt med internationella kvinnoorganisationer och med representanter för andra länder, till exempel Vietnams ambassad ända sedan krigets första början.

Det har också funnits tider då det varit svårt att nå ut, då människor "varit sig själva nog", eller då rädslan över att förbundet varit för "vänstervridet" fått en del medlemmar att lämna. Det var främst under det kalla krigets dagar, då borgerskapet hetsade med kommunistfaran.

Men med facit i hand efter alla de 75 åren, har det visat sig, att det SKV kämpade *mot* då, tyvärr i allra högsta grad är samma saker man kämpar mot idag. Och det SKV kämpat *för*, är lika aktuellt idag.

Men nu var det fest och många hade kommit för att fira 75-åringen. SKV:s tre ordförande, Evy Andrén, Aase Bang och Erni Friholt tog emot blommor, gratulationer och många välgångsönskningar.

Hjördis Levin läste en varm och levande historik över SKV som skrivits av poeten Karin Lentz.

På scen stod ett gäng kvinnor – alla iförda förkläden – och spelade för oss. Det var "Tant Blås", flera av dem på ett eller annat sätt bekanta med SKV sedan länge.

Herta Fischer, konsertpianist, spelade tre kortare stycken, som indledes med en intressant presentation av kompositörerna.

Herta Fischer berättade också om Kungliga Myntets historia, som från början av 1800-talet och till 1934 varit myntverk.

1985 rustades huset upp till tränings- och konsertlokaler för Stockholmsmusikerna – Blåssymfonikerna. En del av musikerna ingår i högvakten vid Stockholms slott och är för övrigt de enda ridande och samtidigt spelande paradmusiker i världen.

Kaya Ålander, känd av många för sina visor i Radio Ellen, sjöng egna kompositioner blandat med svenska och internationella visor.

Bakom mig bland publiken satt två kvinnor från Angola – den ena av dem gift med Angolas ambassadör i Sverige – och nynnade med i den kända angolianska visa som Kaya – kanske till deras ära – sjöng.

Nanna Helin underhöll med egna visor, ackompanjerad på dragspel av en av de två män som var med på festen.

Vi fick också systerliga hälsningar från Finland.

En varm applåd fick SKV:s förre ordförande Eva Palmaer när hon vid kvällens slut tackade för sig, och berättade att hennes höga ålder krävde ett tidigare uppbrott.

God mat, bokbord och lotterier hade stockholmsavdelningen Fyrklövern bidragit med, och deras arbete med att ordna en stämningsfull och trevlig fest var mycket uppskattat. Typiskt nog var det flera av dem som av ren blygsamhet inte kom fram till scen när vi ville tacka dem, eftersom, som de sa, inte hade gjort så särskilt mycket. Men alla kvinnor vet ju vad som ligger bakom festligt uppdukade bord med god mat och med kakor av alla de sorter.

Så klev vi alla ut i Stockholmsnatten till skenet från marschallerna som kantade Kungliga Myntets port. Vi som inte var från Stockholm for till vandrarhemmet på Skeppsholmen, nöjda och belättna med en lyckad 75-årsfest. □

Marie-Louise Carlberg

Det palestinska folkets fredsinvit till Israels regering:

TVÅ FOLK – TVÅ STATER

Bild: Marie-Louise Carlberg

Hanna Safran och Jean Zaru.

– Vi palestinier sträcker fram en hand till israeliska regeringen – vi vill ha en fredlig lösning på konflikten i Mellanöstern. Men Israels regering vill inte ta emot den. Istället hårdnar våldet mot människorna på Västbanken och Gaza. Varje dag dödas och skadas oskyldiga.

Det sa Jean Zaru, palestinsk kvinna från Ramallah på Västbanken när hon talade vid ett seminarium om situationen i Mellanöstern, som hölls i Göteborg i slutet av oktober.

Seminarieret arrangerades av SKV, IKFF och Kvinnor för fred och frihet. De första planerna togs för ett möte med judiska och palestinska kvinnor i Jerusalem i september nästa år.

Med som talare fanns också Hanna Safran, medlem i den israeliska fredsorganisationen "Women in black", Sawsan Ahmed från Kvinnornas Demokratiska Världsförbund i Östberlin och Eleonor Romberg, president för Internationella Kvinnoförbundet för fred och frihet.

– Så länge den israeliska militären kunde anklaga palestinerna för terrorism hade de situationen under kontroll. Då kunde de slå tillbaks med det enda medel de känner till – med våld, säger Hanna Safran. Men när nu fredsinviter kommer från palestinerna, och kvinnor och barn deltar i kampen, blir deras övergrepp alltmer desperata.

– Det vi nu framför allt behöver är omvärldens reaktioner. Vi vill att kvinnor runt om i världen ska påverka sina regeringar att fördöma den israeliska regeringen, och erkänna Palestina som en självständig stat.

Vid seminariets avslutning tryckte Jean och Hanna på hur viktigt det är att initiativet till fredsaktioner också kommer från människor utanför Palestina och Israel. De välkomnade idén om att ordna ett kvinnoseminarie, där kvinnor från olika delar av världen tillsammans med kvinnoorganisationer i Palestina och Israel diskuterar fram innehåll och former för olika aktioner som kan påverka Israels och världens regeringar, så att det blir ett slut på kriget och terrorismen.

De första kontakterna kommer att tas på det stora fredsmöte som hålls i Palestina – Israel under nyårshelgen.

Initiativet till detta fredsmöte kom från en italiensk facklig organisation. □

Barbro Andersson

Äntligen en bok kring Fogelstad, Tidevarvet och Frisinnade kvinnor!

Hjördis Levin:

*ELISABETH TAMM
PÅ FOGELSTAD.
EN RADIKAL HERR-
GÅRDSFRÖKEN.*
Symposion 1989

"Det måste märkas att Kvinnor kommit in i politiken". Orden kommer från Elisabeth Tamm, en av initiativtagarna till den kvinnliga Medborgarskolan på Fogelstad (1925-56) och till veckotidningen Tidevarvet (1923-36). Hon var Sveriges första kvinnliga kommunalnämnsordförande, en av våra första kvinnliga landstingspolitiker och en av de fem första kvinnorna i riksdagen. Hon ledde dessutom ensam ett stort gods med flera hundra anställda, hade avancerade teorier om jordbruk och jordägande, var en flitig skribent och under nästan 40 år en ledande gestalt i svensk kvinnorörelse.

En liten bok om denna märkliga kvinna har skrivits av Hjördis Levin. Det är verkligen välkommet med böcker om den grupp kvinnor som stod bakom Fogelstadskolan, Tidevarvet och Frisinnade kvinnor. En doktorsavhandling av Lena Eskilsson är visserligen på väg, men annars är förvånansvärt litet skrivet. Vi väntar fortfarande på en skrift om den svenska kvinnorörelsen efter 1920, en fortsättning på Lydia Wahlströms "Den svenska kvinnorörelsen".

Hjördis Levins syfte har varit att "ge en översiktlig skildring av Elisabeth

Tamms insatser som feminist och politiker". Förutom artiklar, protokoll, brev och övrig litteratur om Fogelstadrörelsen har hon haft speciell tillgång till Elisabeth Tamms personliga brev till läkaren och feministen Andrea Andréén. Dessa källor har inte räckt för att skriva en utförlig biografi och resultatet har tyvärr blivit ett slags mellanting mellan levnadsteckning och historisk sammanställning.

Positivt är dock att boken är lättläst och samtidigt fylld av viktiga fakta om gruppen kring Fogelstad. Denna grupp, den s k "konstellationen", bestod förutom Elisabeth Tamm av Elin Wägner, Andrea Andréén, Ada Nilsson, Honorine Hermelin och Kerstin Hesselgren.

Särskilt intressanta är kapitlet om de tre kvinnopolitiska plattformarna (Frisinnade kvinnors riksförbund, Tidevarvet och Medborgarskolan på Fogelstad) och om Svenska Kvinnors Västerförbund. I det förstnämnda kapitlet får man en bra redogörelse för hur Föreningen Frisinnade Kvinnor blev ett riksförbund 1921, hur "konstellationen" kom till och hur Fogelstadskolan startade. Man ges en uppfattning om vilka stora in-

satser av ideellt arbete som låg bakom skolan, tidningen och kvinnoförbundet. Man får också en aning om hur djärva och okonventionella dessa kvinnor var, och hur otraditionellt de ofta gick till väga. I sina idéer var de ofta långt före sin tid.

I kapitlet om SKV redogörs för hur Frisinnade kvinnors riksförbund efter krångliga turer och många inre motsättningar övergick till att bli ett västerförbund. Den starka drivkraften var då att markera sig mot högerpolitiken och de nya högervindarna, vilka befarades hota kvinnors fulla medborgarskap. Man ville också understryka fredstanken och neutraliteten. Intressant är att läsa om hur en liten grupp inom SKV, den s k Radikala gruppen, under andra världskriget protesterade mot permitenttågen, hur hjälp skickades till Norge och hur medveten man var om vad som hände i Tyskland.

När SKV anslöt sig till KDV 1945 fick man utstå stark kritik från många håll. SKV blev anklagad för att driva politisk dubbelspel. Hjördis Levin betonar att Elisabeth Tamm och andra i ledningen var mycket positiva till Sovjet, men aldrig blev kommunister. De förblev liberala.

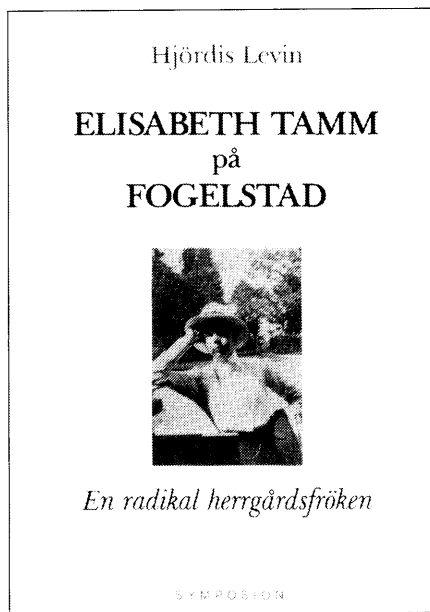
Det är dock synd att boken inte mera går in på vad det innebar att vara frisinnad, hur djupt individualistisk denna politiska syn var, vilka krav som ställdes på individen, hur man på den tiden kunde vara politisk aktiv utan att vara partianslutet, och så vidare.

Vänskapen mellan kvinnor och dess stora betydelse för allt det arbete som genomfördes betonas i boken. "Kanske kan vi kalla Fogelstad-gruppen för den gamla svenska kvinnovänskapens sista fästning" säger författaren.

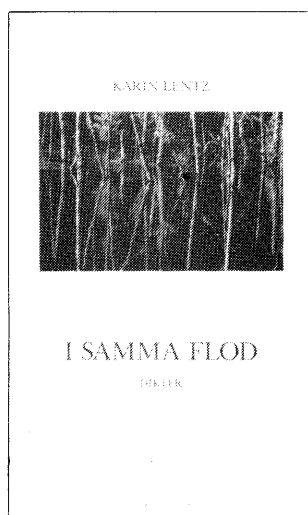
Hjördis Levin har lyckats väl med syftet att ge en översiktlig skildring av Elisabeth Tamms insatser som feminist och politiker. Avsnitten om Elisabeth Tamms personliga liv, särskilt barndomen, är dock litet väl anekdotiska och verkar inte särskilt väl underbyggda. Här hade det varit bättre att utesluta stora delar eftersom källmaterialet varit så litet, och plats för gissningar och spekulationer blivit för stort. Boken hade vunnit på att vara mer strikt historisk och inte detta mellanting mellan biografi och historisk beskrivning.

En liten anekdot, som säger mycket om Elisabeth Tamms syn på kvinnokampen, skulle jag dock inte vilja vara utan. Den beskriver hur en kursdeltagare en gång kom in i biblioteket på Fogelstad och vid åsynen av alla böcker utbrast: "När det blir revolution, skall jag läsa alla de här böckerna". Varpå Elisabeth Tamm med en elegant handrörelse pekade på hyllorna och svarade: "Det går utmärkt bra att börja med en gång." □

Agneta Wirén

RECENSIONER

Karin Lentz

I SAMMA FLOD DIKTER

Symposion Bokförlag
Stockholm/Lund 1989

Jag har läst Karin Lentz diktsamling "I samma flod".

Det är svårt att säga om dikter är bra eller dåliga,

det beror ju så mycket på mig som läsare vad jag ser. För mig är dikter bilder – rörliga, med lukter och färg. Helst ska de ha kött och blod också – och en puls.

Jag tycker att Karins dikter har det.

De spänner över kontinenterna, mellan det lilla och stora, genom ömhet och vrede.

Hon skriver om kampen i Nicaragua. Hon står nära skeendet.

"...Den gröna uniformen kränger du av dig och står späd, spenslig i turkosa sidenglänsande shorts, där revolvern tynger ner bakfickan.

I grova militärkängor intar du släpigt rummet, Världen, tigger cigaretter.

– Du borde inte röka så mycket..."

Hon berättar om dem som försvunnit, och om de förstörda majsfälten, om resterna som livet ska levas vidare på.

Karin jämför – oss med dem.

"Så kan filmen köras bakvänt för att vända den åtgår några minuter vi väntar inte sorlet växer – utanför den skyddande salongen hörs oförätternas sorl deras sorl vars öde och hela liv vi beskådar på duken vi ger några allmosor när vi lämnar vår salong – och diskuterar filmteknik sorlet tilltar – ..."

I vår värld berättar hon om det tysta föraktet från män, som inte tror att vi kvinnor har någonting att säga.

Hur vi försöker det svåra – att gråta över svårigheten, och sedan återvända med segern. Att tröttna på att göra allt man ska – att vägra

– sen plötsligt göra allt, för att man kan, och vill.

Jag tycker om hennes sätt att förkroppsliga tiden.

"Dagen tar sig inte, den ligger där. Vilar sig inte, fyller ut alla rum. Olustigt finns den runt om, störrar ur hörnen. Ser på mig lite lojt, med slöa, trötta ögon. Dagens dag är oformligt svällande, i blekgrått, och vill inte annat än ligga – om den åtminstone hade ruvat...."

Åtminstone jag känner igen mig.

Hon skriver om ögonblicken och kärleken, om vad vi önskar innerst inne. Mycket hänger på om vi vågar, och Karin avslutar sin samling med en dikt fylld av generositet, gungande trots och humor. Och lyckla.

Jag rekommenderar diktsamlingen. □

Marie-Louise Carlberg

Forskergruppen för det nye hverdagslivet:

VEIER TIL DET NYE HVERDAGSLIVET

Utg: Nordisk Ministerråd
(NORD 1987:61)

Svenska medarbetare:

Ingela Blomberg, Birgit Krantz, Inga-Lisa Sangregorio

För tio år sedan anordnade Nordiska kvinnors bygg- och planforum en konferens i Kungälv: "Bygga och bo på kvinnors villkor".

Deltagarna kom fram till en gemensam vision av samhällsplaneringen:

"Vi önskar ett liv där den enskilde upplever sig som en hel människa, i ett meningsfullt sammanhang", heter det bland annat. Det betyder ett samhälle där kvinnors erfarenheter i hemmet och i omsorgen tas tillvara.

Med "det nya vardagslivet" vill de ge en konkret

bild av ett möjligt framtida samhälle som inte som dagens är splittrat, men där kvinnor och män, unga och gamla, friska och handikappade upplever sina dagliga liv som meningsfulla. De pekar med sin bok på konkreta vägar att nå det målet.

Gruppen utgår från fyra olika perspektiv: Helhetsperspektiv, Individ-gemensamhetsperspektiv, Kvinnoperspektiv och Planeringsperspektiv.

Den understryker att en genomgripande samhällsförändring måste komma "underifrån", men för att det ska ske, måste förhållandena läggas till rätta för gemensamma lösningar i närmiljön. Gruppen utgår från vad den kallar "mellan-nivån".

Mellan-nivån är en organisatorisk plattform mellan de enskilda hushållen, den offentliga sektorn och det lokala näringslivet. Det är viktigt att hitta lokala lös-

ningar för att förena livet i hemmet, i värden och i lönearbetet. Kortare arbetstid är en viktig förutsättning.

Centrala uppgifter i vardagslivet på mellan-nivån är

- lokalt hushållsarbete (matlagning, städning, tvätt osv)
- lokal omsorg (samvaro och vård av barn, sjuka, äldre)
- lokal produktion (produktion baserad på lokala behov, knuten till lokala resurser)
- lokal förvaltning (planering, drift och underhåll av materiella resurser på lokal nivå)

Som exempel på aktiviteter på mellan-nivån räknar gruppen bland annat drift av träffpunkter och gemensamma matsalar, inköpsföreningar, trädgårdar med grönsaksodling, verkstäder, lek och spel, återbruk, kläd-

byte, fester och traditioner, bogemenskap, arbetsbyten, kooperativ för barnomsorg och äldreomsorg, andelsföreningar för bilar, med mera.

På många platser i Norden och på många områden finns det redan lokala nätverk som visar att kvinnornas visioner inte är utopier, utan fullt genomförbara. Boken ger många konkreta exempel på hur olika grupper har hittat olika lösningar, till exempel genom att bilda föräldrakooperativ, matlag, matfronter, kollektivhus och arbetskooperativ.

Detta är en bok som inspirerar till handling. Den är lättläst och mycket väl-skriven, och ger många aha-upplevelser. Låt er inte skrämmas av att bara en tredjedel är skriven på svenska. Med lite god vilja går det bra att läsa både norska och danska. □

Aase Bang

BEFRIA BARNEN FRÅN APARTHEID

"Kravet från denna konferens är redan klart: befria barnen från apartheid. Låt oss lyfta fram barnens lidande, placera det i människors blickfång. Tvinga världens alla maktavare att se apartheids konsekvenser. Vem kan undvika att känna skammen när barnen mördas och våldtas?"

Låt denna konferens bli steget när skammen övergår till vrede. Som blir till handling."

Med detta slutade ungdomsminister Margot Wallström sitt öppningsanförande på Barnkonferensen i Stockholm den 22-23 september.

Detta kan stå för hela konferensen, som präglades av att vara just en arbetskonferens. Efter ytterligare öppningsanförande delades konferensdeltagarna upp i tre sessioner: Frontstaterna, Namibia och Sydafrika.

Vi syntes också till i gatubilden i form av en demonstration lördag middag. Under konferensen gjordes tre konferenstidningar av studerande vid Journalisthögskolan med intervju- och bakgrundsartiklar.

Merparten av konferensens ungefär 350 deltagare var kvinnor, representerande hela folkrörelse-Sverige. Alla hade de kommit dit för att lära sig mera och för att komma med förslag till konkret handling.

Apartheidsregimens krig mot den svarta majoritet i Sydafrika, dess övergrepp mot frontstaterna, dess fördröjning av befrielsen av Namibia, har kostat och kostar varje dag 10 000 tals barn och ungdomar svåra smärtor. Antingen de fängslas, torteras, tvingas bli barnsoldater, våldtas, ser sina föräldrar misshandlas eller dödas, eller "bara" svälter, kommer detta på något sätt att prägla dem för resten av deras liv. De kommer att bära detta fruktansvärda med sig genom resten av livet.

De måste få hjälp! I första hand konkret hjälp med mat, medicin och omvårdnad. Sedan med psykologassistens för att bearbeta sina upplevelser och komma förbi detta hemska, så de orkar leva vidare, orkar

vara del av det samhälle som behöver dem för att bygga upp framtiden. Det kan inte sägas ofta nog: vi hjälper dem bäst genom att ihärdigt och ständigt bekämpa apartheid.

Det kan vara svårt att orka med att lyssna till alla vittnesmål om situationen för barnen i södra Afrika, all statistik som talar om höga siffror för barnadödlighet, felnäring, sjukdomar etc, enskilda ungdomar som berättar sina historier, barnläkare, sjuksköterskor och annan personal som berättar om en nästan hopplös kamp mot sjukdomar som lätt kunde utrotas om det bara fanns vaccin.

Varje dag dör 10 000 barn i södra Afrika. Detta är bland det grymmas- te historien har sett.

Vi fick också höra om starka kraftfulla ungdomar som trots hot om fängsling vågar kämpa mot apartheidregimen. Skolungdomarna i Namibia som strejkade i protest mot militärbaserna som placerades i omedelbar anslutning till skolorna. Ungdomarna från SAYCO (South African Youth Congress) berättade att de riskerar att hamna i fängelse vid återkomsten till Sydafrika, men de var medvetna om risken och sade att de var beredda. "Vi måste kämpa" sade de. Studenter från södra Afrika sjöng för oss och förmedlade genom sången en underbar känsla av gemenskap och en tro på att vi tillsammans skall lyckas krossa apartheid.

Vad kan vi i SKV göra? Som kvinnoororganisation är det självklart att

barnens kamp i södra Afrika också är vår kamp. Vi lider med mödrarna som inte hittar sina barn, och när de hittar dem är det i apartheids fångelser, vi lider med mödrarna som får se sina barn dö i svält och sjukdom. Vi lider med alla de familjer som får leva skilda från varann. Nu har vi fått ytterligare kunskap om de faktiska förhållanden, nu gäller det att ta klivet från vrede till handling, som Margot Wallström sade.

Det kan vi göra på många sätt. I lokalavdelningarna kan vi samla in kläder, leksaker och prylar och skicka dem via Emmaus eller Brödet och Fiskarna till Södra Afrika, vi kan hålla basarer och skänka överskottet till ANC och SWAPO, vi kan bjuda in resurspersoner och hålla möten, vi kan utnyttja redan existerande informationsmaterial från "de stora organisationerna" i skolor, på arbetsplatser, i grannskapet och bland vänner och familj.

Kanske finns det möjlighet till samarbete med kyrkorna, Afrika-grupperna, Rädda Barnen eller andra på din ort. Tillsammans är vi starka och stödet blir mer effektivt.

Svenska Kvinnors Vänsterförbund har tidigare haft lyckade insamlingar, t ex sjukvård i Vietnam och sömnadsprojekt i Angola. Det kanske är dags att tänka på ett nytt projekt? Jag vill gärna här förespråka att vi satsar på någon ny typ av hjälp till Namibia. Något för styrelsen att diskutera? □

Olga Nielsen

Den långsamma döden i Nugrei Salman

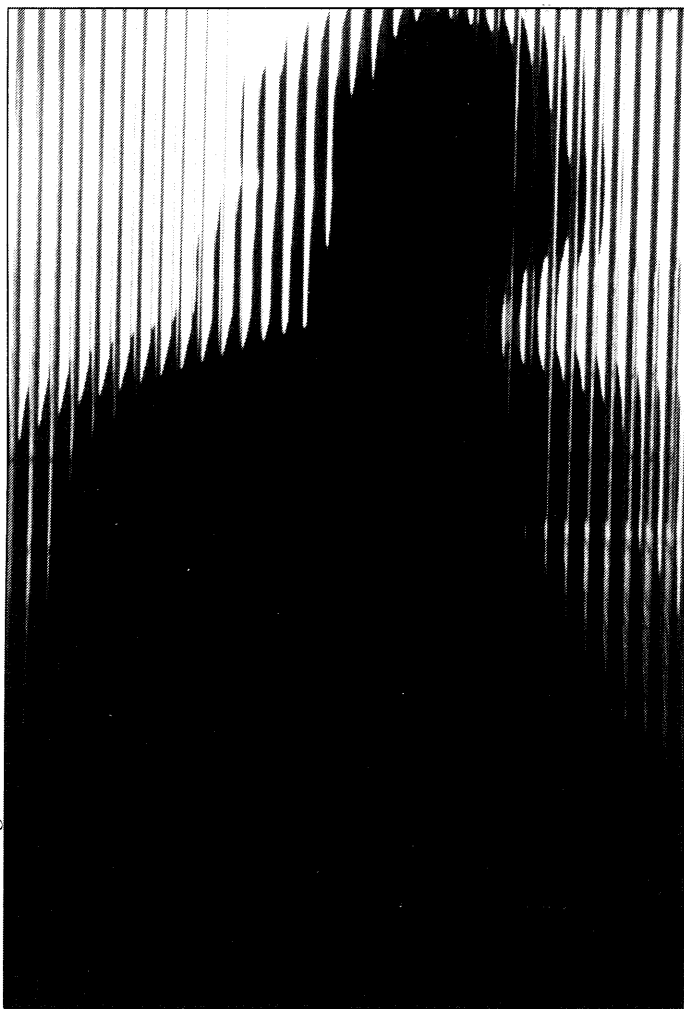

Bild: Monica Englund

Under Ludvig XVI:s tid hatade det franska folket ett fängelse som hette Bastiljen. Det var deras värsta fängelse och betraktades som symbolen för regimens förtryck av folket. Den 14 juli 1789 när Frankrikes stora revolution segrade, förstördes detta fängelse och då kom frihetens dag för det franska folket. Men i dagens Irak finns det inte bara en Bastilj utan tiotals sådana i Bagdad, Kerkuk, Ninawa, Basra, Abugreb, Nugrei, Salman. Ja, hela Irak har blivit en enda stor Bastilj.

Nugrei Salman är ett fängelse som ligger 500 km från Bagdad, sydväst om Samaua i en stor öken, full av sand och lera och 70 km från när-

maste bebyggelse. Området behärras av starka, virvelvindar som samlar ihop sand och lera i mängder stora nog att begrava tält och bilar. Dagarna är väldigt varma, men på nätterna är det kallt och torrt. Området domineras av en vidrig stank som kan verka dödsbringande för dem som vistas där. Vattenförsörjningen är helt otillräcklig och vattnet dessutom fullt av sand och lera.

Ett läger för kurder

Under kungatiden bildades i Nugrei Salman ett fängelse för motståndarna, men detta förstördes i samband med förändringen den 14 juli 1958. När Bathpartiet kom till makten ge-

nom den svarta kontrarevolutionen den 17 juni 1968, byggdes Nugrei Salmanfängelset upp igen, nu som ett läger för kurder som tvångsförflyttats från Kurdistan.

I maj månad 1988 erövrade den fascistiska regimen i Irak de två stora områdena Karadag och Garmian i Kurdistan. Regimens män brände ner alla byarna i dessa områden och tillfångatog hela den försvarslösa befolkningen, förflyttade dem till Nugrei Salman, och placerade dem innanför galler.

I detta fängelse lever en del av det kurdiska folket utan några tält som kan skydda dem från de varma dagarna och de kalla nätterna. De har varken filter eller madrasser. De får ingen medicinsk hjälp. En liter saltat vatten och en torr limpa är den dagliga matransonen för varje fånge. De som dör får inte begravas, utan dess lik kastas på marken långt bort från lägret där de äts upp av asätande djur eller förruttnar långsamt och sprider sin stank tillbaka till fångslägret.

Utan mänskligt medlidande

Hittills har framkommit att omkring 450 personer har lidit martyrdöden och deras lik förruttnat på detta område. Tiotaler olika sjukdomar har spritts bland fångarna. Dagligen dör 20-25 personer, de flesta barn, kvinnor och äldre. Och trots allt detta behandlar regimens vakter fångarna utan mänskligt medlidande. Detta fängelse är bara ett, men det värsta av de fångelser som den irakiska diktaturregimen har specialutformat för det kuvade kurdiska folket. **Den irakiska terroristiska regimen fortsätter**

alltjämt att tillämpa sina planer att förändra kurdernas historia, geografi, kultur och tradition i Irak. Detta gör man bland annat genom att systematiskt förstöra de städer som bebos av kurder, deportera och till och med döda deras ursprungliga befolkningar. Allt i syfte att utrota kurderna på alla möjliga både gamla och moderna sätt, till och med genom att använda kemiska vapen, vilket skett i Halabja och andra områden i Kurdistan, trots att sådana vapen sedan länge varit internationellt förbjudna (Geneveprotokollet 1925).

Bryt tystnaden!

Idag lever hundratusentals människor i städerna Kaladeza, Sangaser med flera, under den hitlerliknande regimens hot att deporteras till Nugrei Salman-liknande läger. Allt detta innebär att ett farligt och skrämmande brott mot de mänskliga rättigheterna utspelas inför världsoptionens och alla progressiva organisationers, föreningars och enskildas ögon utan att något nämnvärt görs för att stoppa det omänskliga förfarandet.

Därför vädjar vi kurder från Irak återigen till det svenska folket att bryta tystnaden och höja rösten mot de omänskliga brott som begås mot det kurdiska statslösa folket i Kurdistan. Bryt alla ekonomiska, politiska och diplomatiska förbindelser med Irak och svartmåla denna fascistiska mördarregim inför hela världen! □

Reber Ali
Umeå

Ordf. för Kurdiska proletära partiet Irak i Sverige.

Till minne av min vän Elsmari Edström

*Jag kunde stiga ombord
på en av de snabba bussarna
sitta vid fönstret
och dricka sommar
genom hela Sverige
genom världen.*

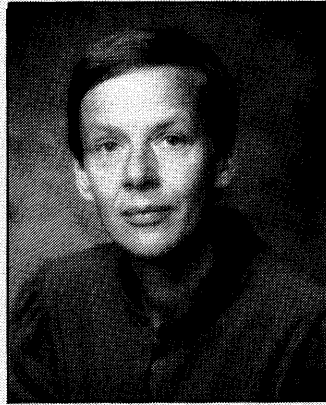
*Ditt ansikte skulle jag
plåna ut
i de gröna dungarna
i de virvlande karusellerna
i städernas massa
av ögon och fönster*

*du skulle lämna mig
åt min sommarresa.*

*Jag skulle kasta mig in i
debatter
där ditt namn
inte fanns med på listan
föra samtal med alla
om allt
utom om döden.*

*Men det kommer alltid en
trakt
där du är före mig
iklädd skimrande ord
smycken och sånger.*

Ingrid Udenius

Elsmari Edström

Ljungby SKV har förlorat två av sina främsta medlemmar, **Elsmari Edström** och **Anna Greta Svensson**. Elsmari gick bort den 8 mars och Anna Greta den 5 augusti i år.

Anna Greta var Ljungby SKV:s första ordförande. Elsmari tog över efter Anna Greta. Båda satte igång många omfattande aktiviteter. Till exempel våra sommarläger som drog hit medlemmar från hela landet, och de förnämsta talare.

Både Elsmari och Anna Greta deltog i arbetet på riksnivå.

Vi är många som sörjer

Anna-Greta Svensson

dem; vänner här i Ljungby och vänner över hela landet. Vi här i Ljungby är fast beslutna att fortsätta deras arbete. I första hand arbetar vi vidare med den årliga utställningen av kvinnliga amatörkonstnärer med föreläsningar och samling kring 8 mars, ett av Elsmaris skötebarn.

Anna Gretas fasta och energiska krav på vår rörelses fortlevnad vill vi helhjärtat leva upp till.

Bådas entusiasm kommer vi att minnas och få inspiration och kraft av inför framtiden. □

SKV – Ljungby

NYTKIS – ”Kvinnoorganisationer i samarbete”

Ett samarbete tvärs över alla politiska gränser startade i Finland i september 1988, då tolv kvinnoorganisationer bildade NYTKIS (Naisjärjestöt Yhteistyössä).

Såvitt vi kan bedöma från svensk horisont, deltar även fristående grupper som Kvinnosaksförbundet och Feministerna.

NYTKIS vill skapa en kanal för gemensamma aktioner, speciellt vad gäller internationella relationer och stöd till utvecklingsländerna.

De arbetar också för att uppnå jämställdhet mellan könen, både i nationellt och internationellt perspektiv.

Varje medlemsorganisation deltar med tre representanter i NYTKIS styrelse. Ordförandeskapet är rullande, ett år i taget. Det första året har en socialdemokratisk kvinna, Vappu Taipale, hållit i klubban.

*Koncentrationslägret
Auschwitz.*

Bild: Gunnel Rudin.

Fredsskola bland militären

Exakt 50 år efter krigsutbrottet arrangerade KDV tillsammans med Polska Samarbetskommittén för kvinnoorganisationerna, en Fredsskola i Warsawa.

58 deltagare från 12 länder deltog. Från Sverige deltog Randi Myhre, Kvinnor för Fred, och Gunnel Rudin, Svenska Kvinnors Vänsterförbund.

I september 1939 angrep Tyskland Polen. Andra världskriget hade börjat. Kriget kostade 55 miljoner liv. Enbart i Polen mördades sex miljoner människor,

av vilka 1,8 miljoner var barn.

Fredsskolan kom att präglas av olika minneshögtider för de dödade. En av dagarna reste Fredsskolan till Auschwitz. Det var en skrämmande upplevelse att besöka utrotningslägret. Allt står kvar som det lämnades. Där avrättades fyra miljoner barn, kvinnor och män på det grymmaste sätt. Även om det är skakande att besöka Auschwitz, är det svårt att helt förstå det lidande nazisterna utsatte människor för.

Som teman vid Fredsskolans plenarier och workshops fanns: Nyfascism och rasism i olika samhällen, militarismens påverkan på kvinnors liv, kvinnors roll i

kampen för fred, säkerhet och samarbete i Europa, användandet av Wien-dokumentet för jämställdhet och mänskliga rättigheter, med mera.

Fredsskolan var bra organiserad med bra uppdelning i seminarier och workshops. Inkvartering och konferenslokalerna var också bra, men det kändes underligt att en Fredsskola pågick mitt i en militäranläggning med beväpnade militärer runt om.

Innehållet i seminariet präglades till största delen av historiska minnen och händelser. Jag hoppas att nästa Fredsskola arbetar mer för framtiden. □

Gunnel Rudin

SKV höll seminarium om OROSHÄRDAR I VÄRLDEN

29/9 – 1/10 1989 på
Skeppsholmens folkhög-
skola i Stockholm.
Ett femtiotal personer
deltog.

Från UD kom nedrust-
ningsexperten **Bernt Jons-
son** och gav oss den officiella
ståndpunkten till kon-
fliktorsaker och vad Sverige
gör.

Karin Lindgren från
freds- och konfliktsforsk-
ningsinstitutet i Uppsala
gav en överblick över kon-
flikter i världen idag, ge-
mensamma drag och orsa-
ker.

Madi Gray från Afrika-
grupperna och **Olga Niel-
sen** från SWAPO-kontoret i
Stockholm beskrev dagens

situation i södra Afrika och
vädjade om fortsatt stöd.

Agneta Blomberg, lärare
på skolan, berättade om det
internationella arbetet på
skolan.

Shirin Fazer från Iran
och fredsforskaren **Gösta
Tompuri** tog upp konflikten
Iran/Trak, dess framväxt
och grymma förlopp.

Erni Friholt från SKV
och **Bent Jørgensen** från av-
delningen för freds- och ut-
vecklingsforskning i Göte-
borg talade om konflikthär-
den Indien med grannstater
och om de otaliga etniska
konflikterna inom stormak-
ten Indien.

**Bland mycket annat lär-
de vi oss att:**

- 1988 pågick 111 konflik-
ter i världen, varav 12
mellan olika stater, res-
ten var inomstatliga
- de inomstatliga konflik-
terna kommer att öka

- orsakerna är många och
kan benämnas etniska,
religiösa, ekonomiska,
sociala, har att göra med
olika intressegrupper,
gränsdragningar, politik
och ideologi

- etnisk tillhörighet ofta är
starkare än klasstillhörig-
het

- regeringar kan framkalla
etniska konflikter för att
skaffa sig egna politiska
fördelar

- konfliktlösningar måste
sökas i attitydförändring
genom information, un-
dervisning, personlig er-
farenhet

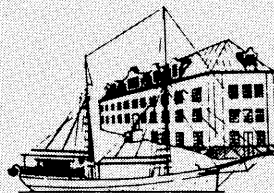
- trots allt läget för närva-
rande är mer hoppin-
givande än på länge, ef-
tersom så många konflik-
ter bearbetas nu, genom
förhandlingar

- den svenska regeringen
tycks sätta ett stort hopp
och tilltro till FN (som
dock å andra sidan bara
kan medla i konflikter
mellan stater)

Frågan ställdes vad freds-
forskningen kan göra för att
bidra till lösningar av alla
dessa olika konflikter. Bent
Jørgensen svarade att man
alltmer inriktar intresset på
de djuppsykologiska driv-
krafterna hos individer och
grupper, ledare och solda-
ter. Man måste kunna förstå
och hantera kriget som soci-
al institution.

Seminarier antog två ut-
talanden: Ett mot svensk
vapenexport till Indien och
ett om konkret stöd till
SWAPO i Namibia. □

Erni Friholt

SKEPPSHOLMENS FOLKHÖGSKOLA
– SJÖFOLKHÖGSKOLAN –

”PÅ ÖSTFRONTEN – MYCKET NYTT”

Terminskurs om perestrojka,
glasnost med mera. 19 veckor.
Heltidsstudier. Studieresa.

För prospekt kontakta
Skeppsholmens folkhögskola,
111 49 Stockholm,
tel 08/14 53 85.

**SKEPPSHOLMENS
FOLKHÖGSKOLA**

Tyvärr skedde ett misstag i förra
numret av Vi Mänkor (nr 4). Det
stod Louise Waldén under inter-
vjun med henne. Naturligtvis är
det inte Louise som har intervjuat
sig själv, utan Kristina Jonsson,
en av de två kvinnor som skrivit
hela reportaget om Grupp 8.

KDV har valt ny generalsekreterare

Kvinnornas Demokratiska
Världsförbund (KDV) valde
på sitt rådsmöte i sep-
tember en ny generalsekre-
terare.

Mirjam Vire-Tuominen,
Finland, har varit general-
sekreterare sedan 1977. Ny-
ligen fyllde hon 70 år.

Hon har meddelat att hon
i fortsättningen önskar ar-
beta med olika frågor inom
kvinnorörelsen i sitt eget
land.

När KDV:s råd möttes i
Sofia, Bulgarien, med re-
presentanter från 117 län-
der, fanns det tio kandida-
ter till posten. Mötet beslöt
välja ny generalsekreterare
genom omröstning.

De nordiska kvinnoför-
bundens kandidat, Inger
Hirvelä från Finland, fick
ett överväldigande stöd och
valdes med bred marginal
till ny generalsekreterare.
Hon har också varit ordför-
ande för det demokratiska
kvinnoförbundet i Finland,
och riksdagsledamot.

Inger har den erfarenhet
och kraft, den vitalitet och
ungdomlighet, som krävs av

den kvinna som väljs till
denna viktiga post som ge-
neralsekreterare för det
största internationella kvin-
noförbundet i världen. In-
ger är 48 år. Hennes egen
livssituation har under sena-
re år radikalt förändrats.
Förra året avbröt hon sin
parlamentariska karriär och
arbetade istället med ett
stödprogram för fattiga
landsbygdskvinnor i Nicara-
gua.

Inger flyttade i somras till
Nicaragua för att själv leda
projektet och meddelade
därför efter rådsmötet att
hon gjort sitt ställningsta-
gande: Att inte svika ”sina
kvinnor” i Nicaragua och
deras framtidsprojekt. Hon
prioriterar projektet och
fyller på så sätt ett av
KDV:s viktigaste målsätt-
ningar: Kvinnornas interna-
tionella solidaritet. Hon är
bunden till arbetet i Nicara-
gua de kommande två åren.

KDV diskuterar nu möj-
ligheten att utse en person-
lig representant för Inger
vid sekretariatet i Berlin,
fram till KDV:s kongress
om två år. □

Susanne Björkenheim

RAPPORT

från den Första internationella konferensen om kvinnor, fred och miljö i Moskva den 1-6 juni 1989.

Som representant för SKV deltog jag i den Första internationella konferensen för kvinnofrågor, fred och miljö den 1-6 juni i Moskva. Konferensen var samman kallad av Soviet Women Committee och sammanlagt 106 kvinnor från 24 länder i Europa, USA, Canada och Afrika deltog.

Den sovjetiska gästfriheten var som väntat stor, och konferensdeltagarna togs väl omhand under ett par dagar och före och efter konferensen. Själva konferensdagarna blev inte alltför betungande genom att studiebesök och utflykter anordnades varje eftermiddag. Där fanns flera valmöjligheter.

Jag besökte dels Moskvas vattenreningsverk och ett ekologiskt center "Ecopolis-Kosino", båda ställena belägna åtskilliga mil utanför Moskva.

Starkast intryck på mig gjorde utflykten till Zagorsk, ett andligt centrum, där vi bland annat fick besöka den pågående mässan i en av de många vackra katedralerna, en otrolig och oförglömlig upplevelse.

Viktigast var naturligtvis själva konferensen. Som ofta vid simultantolkning gick en del av innehållet förlorat, men klart stod emellertid att där var församlad

en anseelig mängd av kunniga och intressanta kvinnor, bland annat initiativtagarna till Women Strike for Peace, Bella Abzug och Barbara Bick. Själv kände jag mig som något av en spurv i tranedans eftersom jag inte arbetat så mycket med freds- och miljöfrågor som de flesta andra kvinnor på konferensen. Jag gjorde dock ett inlägg i diskussionen som i all sin enkelhet fick starkt gensvar, bland annat intervjuades jag av en journalist från tidskriften "Women of the Whole World" och av två kvinnor från Finland. Jag framhöll, att vi alla måste vara beredda på att offra en del av vår lyxkonsumtion och skära ner vår höga levnadsstandard om jorden skall kunna räddas.

Flera specialseminarier var anordnade. Bland annat leddes ett av Margarita Papandreou, global nätverksamordnare för "Women for a Meaningful Summit" (WMS). Denna rörelse har som närmaste mål att få ledarna för de två supermakterna att hålla ett ekologiskt toppmöte inom en nära framtid. Själv deltog jag i ett seminarium om feministisk ekologi, lett av Hilka Pietilä från Gröna feministerna i Finland. Den feministiska ekologin kritiserar framför allt den manligt inriktade dualistiska vetenskapen och hävdar i stället helhet och enhetlighet.

Den finska organisatio-

nen NYTKIS, "Kvinnorganisationer i samarbete" grundades hösten 1988 med inriktning på internationellt samarbete och biståndsbete. Som ett resultat av det internationella samarbetet har det utvecklats intresse för ett gemensamt handlande i miljöfrågor.

Närmast på programmet står en samling av östersjökvinnorna för att rädda Östersjön. Denna samling skall äga rum i Finland på världsmiljödagen 5 juni 1990 och alla kvinnoorganisationer i östersjöländerna uppmanas att sända en delegat.

Under konferensen pågick den sovjetiska partikongressen, vilket innebär att flera av de ledande kvinnorna i Sovjetunionen inte kunde delta i vår konferens. Kvinnokommitténs president Zoya Pukhova kunde därför bara närvara vid konferensens inledande sektion samt vid dess avslutning. Vid en av sektionerna kom emellertid några av de kvinnliga kongressdeltagarna på besök till oss och svarade på frågor från konferensen. Partikongressen hindrade oss tyvärr av säkerhetsskäl att besöka Kremli och Leninmausoléet.

Till konferensens inledningstalar hörde också en representant för högsta Sovjet, F. Morgun, ordförande för den statliga kommittén för miljöskydd. Naturligtvis fanns det olika åsikter bland konferensdel-

tagarna om att en man var närvarande, men med tanke på att den sovjetiska kvinnokommittén sorterar under Högsta Sovjet så var väl knappast något annat att vänta.

Genom Morguns närvaro gavs ju dock ett tillfälle för konferensens kvinnor att ställa manssamhället till svars. Efter en sedvanligt manlig utläggning om kvinnors och mödrars speciella begåvning för freds- och miljöfrågor konstaterade Morgun, att han inte kunde lova att kärnkraften skulle avvecklas. Energibehovet är alltför stort. Han sade sig dock kunna lova att det som hände i Tjernobyl aldrig mer skall upprepas. Ett sådant löfte är ju i och för sig lätt att avge och förpliktar till intet, då en och samma sak bara kan hända en gång.

Det kändes som något av ett antiklimax att så där i konferensens början mer eller mindre få fastslaget vad som är möjligt eller inte möjligt att göra. Men funnes det inga svårigheter att kämpa emot så behövdes heller ingen internationell kvinnorkonferens för att rädda jorden från miljöförstöring. Visioner, idéer och förslag om vad som kan och måste göras saknades heller inte på denna första internationella konferens för frågor om kvinnor, fred och miljö. □

Hjördis Levin

"Vi kvinnor i fredskampen"

Ruth Bohman har lagom till SKV:s 75-årsjubileum, utkommit med sin bok **"Vi kvinnor i fredskampen"**.

Den är färsk så det har inte blivit tid att läsa den ännu, men på bokens baksida står bland annat:

Det började 1914 med de frisinnaade kvinnopionjärerna kring tidskriften *Tidevarvet*, Elisabeth Tamm, Elin Wägner och andra. De ville verka för fred och förståelse över skyttegravarna. Kers-

tin Hesselgren talade i Nationernas Förbund och krigsåret 1939 deltog Moa Martinson i en fredskonferens.

Efter kriget deltog deras förening, Svenska Kvinnors Vänsterförbund, i det internationella kvinnoarbetet.

Under mycket svåra förhållanden motstod man det kalla krigets ideologiska blockeringar.

Man demonstrerade mot svensk atombomb.

Så kom Vietnamkriget. Kvinnoarbetet fortsatte och i tidskriften *Vi Mänkor* skrev Sara Lidman flam-

mande protester mot krigets vanvett. En ny generation trädde till.

Rut Bohman har tagit del i detta fredsarbete sedan 50-talets början.

I sin bok låter hon kvinnogestalter och skeenden träda fram med den fräschör som bygger på direkt-rapporteringen i tidskrifterna:

Tidevarvet, Vi Kvinnor och Vi Mänkor.

Boken kan beställas från SKV:s expedition i Göteborg, tel 031-144028 och från expeditionen i Stockholm, tel 08-409205. Pris 100 kronor.

Svenska Kvinnors Vänsterförbund

Postgiro 50 50 95-0. Insamlingskonto 5 13 23-4

Barnängsgatan 23
116 41 STOCKHOLM
Tel. 08-40 92 05
(Tisdag och torsdag kl 13.00-15.00)

Linnégatan 21
413 04 GÖTEBORG
Tel. 031-14 40 28
(Måndag-fredag 10.00-15.00)

SKV är partipolitiskt obundet och verkar för ett demokratiskt samhälle med en ekonomi som inte bygger på profit utan på människors behov, ett samhälle fritt från alla former av förtryck. Förbundets målsättning är

- Att verka för jämlikhet mellan kvinnor och män och för kvinnornas deltagande på alla områden av det ekonomiska, sociala och politiska livet, samt att verka för ett socialt och ekonomiskt rättvist samhälle där alla har ett meningsfullt arbete.
- Att verka för ett samhälle där alla barn och ungdomar kan känna trygghet och har lika värde, och där de tillförsäkras fysisk och psykisk hälsa, och ges samma utbildningsmöjligheter.
- Att verka för fred, allt framtidsarbets grundval – mot krig och imperialism, krigens främsta orsak. Förbundet vill verka för allmän och total nedrustning.
- Att verka för skydd av vår egen och framtida generationers miljö, för ett resursbevarande samhälle som tar hänsyn till människors verkliga behov och sambanden i naturen.
- Att verka för solidaritet mellan folken, för folkens nationella oberoende, för de förtrycktas befrielsekamp, för en värld fri från varje form av ekonomiskt, politiskt, socialt och kulturellt förtryck, mot fascism och rasism.
- Att bekämpa all kommersiell exploatering av såväl vuxna som barn.

* * * * *

SKV har i korthet följande historia. 1914 bildades Föreningen Frisinnade Kvinnor under parollen: Mot krigspsykos, för demokrati och kvinnors likställighet. År 1931 utvidgades förbundet så att ett samarbete blev möjligt mellan alla kvinnor som önskade en samhällsutveckling i vänsterriktning. Då fick förbundet sitt nuvarande namn.

År 1946 anslöts Svenska Kvinnors Vänsterförbund till Kvinnor-

nas Demokratiska Världsförbund. (Womens' International Democratic Federation, WIDF).

KDV har 138 anslutna organisationer i 124 länder med flera hundra miljoner medlemmar. KDV har konsultativ status hos FN:s ekonomiska och sociala råd samt hos UNESCO. Denna status innebär rätt att yttra sig vid sammanträden och att framlägga egna förslag.

SKV-avdelningar

Arvika

Brita Tener
Högåsvägen 4
671 00 Arvika

Ambjörby

Ellen Eriksson
Box 414
680 52 Ambjörby
Tel. 0563/802 32

Forshaga-Kil

Ingela Ahlberg
Prästbol PI 7003
665 00 Kil
Tel. 0554/153 07

Finspång

Anna-Lisa Göransson
Grytölsvägen 24
612 00 Finspång

Göteborgsdistriktet

Zaida Hagman
Säckgränd 3
415 03 Göteborg
Tel 031/25 31 65

Bjurslätt

Harriet Engman
Långströmsg. 50 A
417 25 Göteborg
Tel. 031/53 66 96

Centrala avd i Göteborg

Evy Andrén
Barytongatan 4
421 38 Göteborg
Tel. 031/47 40 02

Mölndal

Gunhild Johansson
Storgatan 26
431 31 Mölndal
Tel. 031/27 71 04

Gävle

Inger Johansson
Hamiltonsgatan 32
802 20 Gävle

Huskvarna

Ingrid Nilsson
Hagstengatan 5 A
561 34 Huskvarna
Tel. 036/13 74 55

Karlshamn

Sonia Karlsson
PI 1049
290 72 Asarum
Tel. 0454/291 60

Karlstad

Siv Dahlgren
Mellqvistvägen 1
663 00 Skoghäll
Tel. 054/239 15

Katrineholm

Gunnel Rudin
Storgatan 46 A
643 00 Vingåker
Tel. 0151/122 00

Kramfors

Marie Sölvebring
Svanö 1764
870 40 Lunde

Linköping

Sonja Wahlstein
Eklundsgatan 5
582 63 Linköping
Tel. 013/13 08 48

Luleå

Agnes Wennberg
Vinkelgränd 1
951 41 Luleå
Tel. 0920/195 34

Lund

Astrida Svensson
SKV-Lund
Box 1208
221 05 Lund
Tel. 046/20 08 20

Malmö

Anna Landberg
Bildesgatan 1
211 57 Malmö
Tel. 040/23 40 76

Örebro

Marie Wikner
Åsbyvägen 7
703 75 Örebro

Olofström

Carina Gillberg
Snöbärsvägen 12
293 00 Olofström
Tel. 0454/400 77

Piteå-Munksund

Siri Aldrin
Strandvägen 5
941 00 Piteå
Tel. 0911/372 76

Södertälje

Ulla Ringström
Högåsvägen 39
151 31 Södertälje
Tel. 0755/649 62

Skövde

Karin Sandelin
Mariestadsvägen 75
541 00 Skövde

Stockholms södra förorter

Eva Danielsson
Mariestadsvägen 8
121 50 Johanneshov
Tel. 08/49 57 00

Stockholms innerstad och norra förorter

Gerd Thambert
Åsögatan 170:1
116 32 Stockholm
Tel. 08/41 46 51

Spånga

Kerstin Juneberg
Cervins väg 17 B pl 5
163 58 Spånga
Tel. 08/760 11 72

Umeå

Katarina Sandström
Klaverstråket 32
902 57 Umeå
Tel. 090/12 17 38

Uppsala

Gunilla Öhman
Flogstaväg 154
752 63 Uppsala
Tel. 018/46 06 84

Förbundsordföranden:

Aase Bang
Herrgårdsgatan 12
652 24 Karlstad
Tel. 054/18 99 61

Evy Andrén
Barytongatan 4
421 38 Göteborg
Tel. 031/47 40 02

Erni Friholt
Stocken 2127
440 80 Ellös
Tel. 0304/512 15

Passa på, passa på!

Vi säljer ut äldre årgångar och naturligtvis också enstaka nummer av VI MÄNSKOR.

Vi realiserar priset till tio kronor styck.

Skriv eller ring till expeditionen i Stockholm och Göteborg.

Zaida Hagman finns på 031-14 40 28 varje dag mellan 10.00-15.00, och Britta Lorentzon på 08-40 92 05 tisdag och torsdag mellan 13.00-15.00.

JULKLAPPSTIPS

Vi förmedlar följande böcker till fördelaktiga priser:

Hjördis Levin, Elisabeth Tamm på Fogelstad. En radikal herrgårdsfröken. Kr 110:-

Ruth Bohman, Vi kvinnor i fredskampen. Kr 100:-

Margit Ekelund, Runt stammen. Dikter. Kr 80:-

Eva Thorstenson, Utmaning. Dikter. Kr 85:-

Kontakta Zaida, SKV Göteborg, tel 031-14 40 28.

Och kom ihåg: en gåvoprenumeration på Vi Mänskor ger glädje hela året!

Fyll i kupongen så vidarebefordrar vi den till din lokalavdelning.

- Jag är intresserad och vill veta mer om SKV
 Jag vill bli medlem i SKV

Namn

Gatuadress

Postadress

Telefon

Porto

Svenska Kvinnors Vänsterförbund
Viktoriahuset
Linnégatan 21
413 04 GÖTEBORG